

RIKSDAGENS PROTOKOLL

Nr 40

FÖRSTA KAMMAREN

1967

2—7 november

Debatter m. m.

Torsdagen den 2 november		Sid.
Svar på interpellation av herr Wallmark (h) ang. arbetsfördelningen i ecklesiastikdepartementet, m. m.		3
Svar på enkla frågor:		
av herr Lundberg (h) ang. viss befrielse i efterhand från investeringsavgift		5
av herr Sundin (cp) ang. förslag om reformering av skattesystemet		8
av herr Enarsson (h) ang. ersättning till Vänerfiskare för mistad utkomst till följd av kvicksilverföroreningar		8
av herr Wirtén (fp) ang. påvisad försurning av mark och vattendrag		9
av herr Stadling (s) ang. arbete under kommande vinter för friställd arbetskraft inom det norrländska skogsbruket		11
av herr Strandberg (h) ang. statliga ingrepp i avtalsförhandlingarna på löne marknaden		12
av herr Strandberg (h) ang. jetflygtrafik på Bromma flygplats		13
Svar på interpellationer:		
av herr Brundin (h) ang. effektivitet och rationalisering inom statsförvaltningen, m. m.		14
av herr Ahlmark (fp) ang. lämplig storlek av kriminalvårdsanstalter		19
av herr Jacobsson, Per, (fp) om åtgärder för ett snabbare remissförfarande mellan myndigheterna		30
Fredagen den 3 november		
Meddelande ang. enkel fråga av herr Werner (vpk) ang. viss import av grammofonskivor		36
Tisdagen den 7 november		
Sveriges handelspolitik		37

Torsdagen den 2 november

Kammaren sammanträdde kl. 16.00.

Justerades protokollet för den 25 nästlidne oktober.

På framställning av herr talmannen beslöt kammaren medgiva, att på grund av mellankommande omständigheter det interpellationssvar, som upptagits sist bland svaren på dagens föredragningslista, finge lämnas nu vid plenums början och således även före svaren på de enkla frågorna.

Ang. arbetsfördelningen i ecklesiastikdepartementet, m. m.

Ordet lämnades till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet PALME, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Wallmarks (h) interpellation angående arbetsfördelningen i ecklesiastikdepartementet, m. m., och nu anförde:

Herr talman! Herr Wallmark har frågat om grunderna för den nya arbetsfördelningen inom ecklesiastikdepartementet och om planerade åtgärder för att förhindra en klyvning av universitets- och högskoleväsendet i en undervisande och en forskande del.

När jag utnämndes till ecklesiastikminister och statssekreteraren Sven Moberg till konsultativt statsråd erinrade statsministern i ett pressmeddelande om ecklesiastikdepartementets utomordentligt omfattande arbetsuppgifter samt framhöll att de olika frågorna — utbildning, forskning och kultur — blev mer och mer sammanvävda, varför politiken på detta område måste betraktas som en enhet. Departementet skulle därför även

i fortsättningen uppträda som en arbetsenhet med ecklesiastikministern bärande huvudansvaret för regeringens utbildnings-, forsknings- och kulturpolitik.

Detta är utgångspunkten för den nuvarande arbetsfördelningen. Den har visat sig fungera bra i det goda samarbetets tecken. Till enhetligheten bidrar självfallet också att någon uppdelning av departementspersonalen efter statsråd ej skett.

Med det sagda är också interpellantens sista fråga besvarad.

Herr WALLMARK (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka ecklesiastikministern för detta svar. Eftersom det är den första debatt som jag har tillfälle att ha med honom i hans egenskap av ecklesiastikminister, ber jag först att få hälsa honom välkommen i den egenskapen. Vi får säkert tillfälle att ha ganska många debatter med varandra i dessa ärenden, och jag utgår ifrån att de kommer att hållas på samma höga och sakliga nivå som de debatter vi hade tillfälle att föra med hans företrädare.

Anledningen till att jag tagit upp förevarande fråga är inte för att i och för sig blanda mig i regeringens egen arbetsfördelning, utan frågan har en saklig grund.

När statsrådet läste upp en del av vad statsministern har sagt utelämnade han de två delar som har den mera praktiska betydelsen, nämligen om den arbetsfördelning som skall ske mellan de olika statsråden. Därav framgår det ju att statsrådet Palme skulle handlägga forsknings- och utvecklingsfrågorna och statsrådet Moberg bl. a. den postgymnasiala utbildningen.

Ang. arbetsfördelningen i ecklesiastikdepartementet, m. m.

Det har diskuterats ej endast här i landet utan världen över, hur man skall förfara beträffande forskning och utbildning. Det finns en del ideologier som menar att utbildningsdelen skall vara något för sig och forskningen något för sig. Det är inte utan fog som forskarutredningen haft frågan uppe till diskussion och med viss kraft försökt slå fast att det är två med varandra helt integrerade delar.

Även om ingen förutsätter annat än att det råder ett utomordentligt gott samarbete mellan de två berörda statsråden, måste det alltså bli en rad praktiska problem som kommer upp i olika sammanhang. I brist på bättre statistiskt material har vi ansett att statens totala anslag till den högre undervisningen och forskningen delar sig i två delar, med ungefär hälften till forskning och hälften till utbildning. Man frågar sig naturligtvis hur frågorna skall handläggas praktiskt. Det är ju inte två i sig skilda delar. En professor är ju delvis undervisande, delvis forskande. Storinstitutionernas inrättande och en lång rad sådana frågor innebär, även om det är gemensam föredragningspersonal, de facto en arbetsuppdelning på två statsråd, vilket i och för sig kanske verkar något egendomligt. Min konkreta fråga, som jag alltså ville ha svar på, är: Är detta ett första led i ett försök till klyvning av den högre undervisningen i två delar, en undervisande och en forskande del? Jag kan inte se att den arbetsfördelning som har gjorts de facto skulle innebära någonting annat, eftersom det blir två skilda statsråd som skall handlägga frågorna, även om det ena av dem har huvudansvaret; den faktiska handläggningen av ärendena är ju uppdelad på dessa två.

Jag vore tacksam om statsrådet ville mera klart uttala sin uppfattning just på denna punkt.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Herr Wallmark började med att säga att han hoppades att våra

debatter skall hållas på en hög och saklig nivå. Jag vet inte riktigt hur det skall tolkas — kanske så att herr Wallmark har beslutat att jämfört med föregående torsdag bestämt och kraftfullt lyfta sig själv i håret. Är den tolkningen riktig så hälsar jag detta med största tillfredsställelse och skall försöka bidra med min del i sammanhanget.

När det sedan gäller den eventuella klyvningen av departementet vill jag först och främst säga att departementet fortfarande är en enhet. Den administrativa bördan på detta departement — som är utomordentligt stor — har emellertid lättats genom att två statsråd skall handlägga ärendena. Den uppdelning som skett enligt konseljbeslut klargör hur det konstitutionella ansvaret för handläggningen av enskilda frågor ligger; ingen oklarhet behöver råda på den punkten. Uppdelningen har gjorts inte minst med tanke på att markera att detta icke är någon klyvning av departementet — genom att våra ärenden delvis går in i varandra markeras det faktum att departementet är en arbetsenhet med ett nära samarbete i alla principiella frågor.

Jag delar herr Wallmarks mening att man inte bör klyva den högre undervisningen i en forskande och en undervisande del. Så har inte skett i detta fall. Det är å andra sidan heller inte särskilt lämpligt att försöka avskilja det högre undervisningsväsendet från gymnasie- och grundskolestadierna, dvs. att göra en horisontell klyvning i departementet. Så har heller icke skett, utan våra handläggningar går in i varandra.

Utan att förlänga debatten vill jag konstatera att frågan kan besvaras så: någon klyvning är inte avsedd och skall inte ske, farhågorna på den punkten är oberättigade. Vi skall hålla departementet som en enhet, men med hänsyn till den mycket stora administrativa belastningen är det en klar fördel att vi har två handläggande statsråd.

Ang. viss befrielse i efterhand från investeringsavgift

Herr WALLMARK (h):

Herr talman! Det är alltså inte bara jag som varit något undrande inför den här fördelningen.

Att två statsråd kan behövas när man lägger ytterligare, väsentliga frågor på ett av de mest arbetstyngda departementen, därom har det väl aldrig rått någon tvekan. Men att försöka markera att man inte ville ha någon klyvning inom departementet genom att skära tvärs igenom ärendegrupperna som man har gjort — eller hur nu den här arbetsfördelningen skall beskrivas — är kanske ett något märkligt sätt att agera. Jag har samma uppfattning som statsrådets företrädare, nämligen att den högre utbildningen och forskningen skall ligga tillsammans, under ett statsråd. Det hade kanske varit lämpligare att göra en annan arbetsfördelning. Vi får väl följa frågan med stor uppmärksamhet för att se vad som kommer att hända, men det råder alltså lite undran — om jag skall uttrycka mig försiktigt.

Statsrådet undrade vad jag menade när jag hälsade honom välkommen. Vi är vana här i kammaren att föra diskussionen på ett sakligt plan, och inte minst var detta förhållandet med statsrådet Palmes företrädare. När det gäller föregående torsdags debatt vill jag bara säga att jag anpassar min debatt — metod, teknik och ton — efter den ton som jag blir bemött med. Jag har ingen möjlighet att lyfta mig själv i håret. Statsrådet kanske kan göra det. Bli det då på samma goda nivå som herr Edenman presenterade här, så är vi som har att från kammarens sida bevaka dessa ärenden mycket glada.

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Herr Wallmark trasslar till det lite grand för sig. Jag har inga ambitioner att lyfta honom i håret, ty det var faktiskt det han uppmanade mig att göra. Jag har ju suttit rätt länge här i kammaren och haft många me-

ningsutbyten på andra områden. I allmänhet ligger debattnivån här på ett utomordentligt sakligt och fint plan. Stundom görs det vissa avsteg, och jag förstår att herr Wallmark kände en viss inre ruelle med hänsyn till vad som hände förra veckan.

Låt mig bara klara ut en fråga: Herr Wallmark sade att han delade den mening som min företrädare haft att man inte bör skilja på forskning och högre utbildning. Det förhåller sig så att den uppdelning som gjorts skett efter mycket nära samråd med just min företrädare i ämbetet. Han och jag har på denna punkt exakt samma mening, nämligen att en klyvning av departementet i en forskande och en undervisande del inte bör ske. Därför har vi båda varit angelägna om att markera att departementet är och skall förbli en arbetsenhet.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. viss befrielse i efterhand från investeringsavgift

Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr *Lundbergs* (h) fråga angående viss befrielse i efterhand från investeringsavgift, vilken fråga inlagts i kammarens protokoll för den 27 oktober, och yttrade:

Herr talman! Herr Lundberg har frågat mig om jag avser att i efterhand ge befrielse från investeringsavgiften på inte prioriterade byggnader som på grund av angelägenhetsgraden eventuellt redan igångsatts men som med de nu aviserade dispensmöjligheterna skulle ha fått dispens.

Den vidgade dispensgivning som regeringen avser att genomföra innebär inte någon allmän rätt till befrielse från investeringsavgift för vissa byggnadsarbeten utan en selektiv befrielse inom den oprioriterade sektorn där igång-

Ang. viss befrielse i efterhand från investeringsavgift

sättningen bedömts som mest angelägen och arbetena kan avslutas under vinterhalvåret. Någon befrielse från avgiften för igångsatta byggen är inte aktuell.

Herr LUNDBERG (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka finansministern för svaret. Den sista meningen gör mig dock något konfundrad. Jag ber att få återkomma till det. Jag ställde frågan till finansministern som en direkt reaktion på beskedet att dispenser från investeringsavgiften nu skulle lämnas efter frikostigare regler. Redan i samband med starten den 1 mars infördes ett ytterst otrivsamt slumpmoment. De hotade byggnadsföretag som råkade ligga så väl framme med projekteringen etc. att de kunde sätta spaden i den då ofta frusna marken senast den 28 februari slapp avgift, detta förutsatt att man kunde tala väl med länsmyndigheten och få igångsättningstillstånd. Många lyckades så väl att denna rusch i februari gjort att de tre första kvartalen 1967 jämfört med motsvarande tid 1966 visar praktiskt taget samma siffror för kategorin affärshus, kontors- och bankhus. Krympningen är knappt 3 procent eller 16 miljoner kronor. Den kategorin är den tunga, allt dominerande i detta sammanhang. Den representerar tre fjärdedelar av köllistan för de här ifrågasvarande byggena. Regeringen förlorade, som jag tolkat det, stort första rondan, som gick till länsmyndigheterna.

Nu kommer ett nytt slumpmoment. Företag söker dispens, får avslag, sätter likväl i gång om läget är prekärt genom att betala in denna straffavgift för att, som jag föreställer mig saken, senare finna att dispens skulle ha kunnat erhållas om de lugnat sig litet. Jag har ett antal exempel på byggen med korta arbetstider för vilka avgifter redan betalats in. Det är kanske sådana som man nu t. o. m. får leta efter för att ge dispens.

Någon befrielse från avgiften för igångsatta byggen är inte aktuell, säger finansministern nu. Då kan den tänkas bli aktuell. Är det rätt tolkat?

Regeringen och regeringen närstående prognosmakare förlorade, som jag ser det, andra rondan i denna fråga, nu mot den vikande konjunkturen. Jag kan inte underlåta att påminna om vad herr Knut Johansson den 22 februari vid ärendets behandling i denna kammar i polemik mot herr Gösta Jacobsson sade. Det är inte ett sammanhängande yttrande, men det står ordagrant i protokollet som jag säger: »Herr Jacobsson var inte övertygad om att bostadsbyggandet skulle ge full sysselsättning. På den punkten har jag en helt annan uppfattning. — — — Det blir inte något som helst problem med sysselsättningen. — — — Vi kommer redan om några månader att ha en mot dagens förhållande helt omvänd situation. Vi kommer att ha arbetskraftsbrist.»

I går presenterade generaldirektör Bertil Olsson arbetsprogrammet mot den fruktade vinterarbetslösheten, och det innehöll bl. a. en ökning av byggandet med 4 500 lägenheter. Det allra minsta man i dagens läge skulle begära vore väl då en generell dispens från investeringsavgifter för till nya bostadsområden hörande butiks- och servicecentra, som ju är direkta komplement till bostäderna. Skulle finansministern kunna tänka över den saken och kanske i handling ge ett positivt svar inom kort?

Herr *talman* erinrade om att överläggningen gällde en enkel fråga.

Herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Det blir naturligtvis alltid ett slumpmässigt moment, ty alla som råkar starta före ett visst datum slipper avgiften, och de som kommer efter detta vissa datum får betala avgiften, om de nu sätter i gång. Jag kan

Ang. viss befrielse i efterhand från investeringsavgift

icke mobilisera mitt kanske något bristfälliga intellekt så starkt att jag kan hitta någon möjlighet att komma förbi detta slumpmässiga moment.

Men nu får man komma ihåg att denna avgift kom till för att dämpa en aktivitet, som förutan avgiften skulle ha varit olycklig ur de allmänna stabiliseringsynpunkterna. Jag har nu så här i efterhand en ganska bestämd känsla av att avgifterna har varit ett verksamt medel att just åstadkomma den bättre balans på byggnadsmarknaden som vi eftersträvade. Jag skall inte upprepa vad jag har sagt många gånger tidigare, utan jag inskränker mig till konstaterandet att balansen är bättre nu än vad den har varit under de senare åren.

Nu är det en del företag som ändå har satt i gång och betalat. Det var ju inte det vi åsyftade. Det var inte några fiskala motiveringar som låg bakom avgiftens införande, utan motiveringen var helt enkelt att de s. k. sekundära byggena skulle ligga stilla.

De som redan har satt i gång har visserligen erlagt sin avgift, men de har ju ändå startat mot de intentioner som låg bakom avgiftens införande. Att man nu i efterhand skulle ge dem en speciell uppmuntran eller honorera dem genom att i efterhand efterskänka avgiften, det får jag över huvud taget inte att gå ihop.

När vi nu har gjort vissa liberaliseringar inom den sekundära byggenskapen på så sätt, att småbyggen som kan slutföras under vintern och som inte kommer i gång på grund av avgiften — när vi just nu har velat ha en stimulans under vintern — har vi sagt att vi kan lämna dispensen för att vinna denna stimulans under ett vinterhalvår. Men jag vinner ingenting ytterligare i stimulans genom att i efterhand betala tillbaka en redan bestämd och erlagd avgift.

Så ungefär ser jag på problemet, och därför har jag sagt i mitt förra inlägg att på sådana områden, där man har

betalat avgiften och redan satt i gång bygget, kan det inte bli fråga om något slags återbetalning.

Herr LUNDBERG (h):

Herr talman! Ja, herr finansminister, det är väl så att konstruktionen med en investeringsavgift i dämpande syfte var det som gjorde att det blev så här slumpmässiga utfall. Det var hela konstruktionen med investeringsavgiften som vi kritiserade när den väl infördes.

Jag är väl medveten om att jag tog upp en helt ny sak när jag berörde butikscentra, men detta föll sig naturligt när det nu har aviserats att det skall bli ett ökat bostadsbyggande. Jag vidhåller att det skulle vara utomordentligt olyckligt om man inte hade en positiv syn på behovet av att göra de nybyggda bostadsområdena kompletta i ett sammanhang. Det är helt uppenbart att man får en totalt ökad kostnad för hela byggandet genom att rycka sönder planering och projektering. På slutet blir det ju vi alla som får betala den där ökade kostnaden på ett eller annat sätt.

Herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Jag avstod faktiskt från att svara på den frågan, ty den hörde ju inte till det ämne som vi skulle debattera, men när nu frågeställaren kommer tillbaka med den, kan jag ju lämna den upplysningen att i dispensgivningen, som har skett kontinuerligt under denna tid, har efter vad jag menar vederbörlig hänsyn tagits just till detta problem, nämligen nödvändigheten att få upp butikscentra till en ny bostadsbebyggelse.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. ersättning till Vänernfiskare för mistad utkomst till följd av kvicksilverföreningar

Ang. förslag om reformering av skattesystemet

Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet STRÅNG erhöll ordet för att besvara herr *Sundins* (cp) fråga angående förslag om reformering av skattesystemet, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 17 oktober, och anförde:

Herr talman! Herr Sundin har frågat mig om jag avser förelägga riksdagen förslag angående reformering av skattesystemet.

Om frågeställaren menar *när* regeringen ämnar ta ställning till det förslag till teknisk utformning av en svensk mervärdeskatt, som framlagts i ett i dagarna avgivet betänkande, blir mitt svar att ställningstagandet kan ske först sedan sedvanlig remissbehandling av betänkandet avslutats.

Herr SUNDIN (cp):

Herr talman! Även om det meddelande som finansministern här har lämnat inte utgör ett svar på den konkreta frågeställningen, vill jag ändå uttala mitt tack för detta meddelande. Jag skall vara lika exemplariskt kortfattad och bara ta upp två problem i detta sammanhang.

Det har meddelats att remissvaren skall vara inne till den 15 december — om det nu är riktigt — och det bör väl kunna betyda att man från finansministerns sida bättre kunde ha preciserat en eventuell tidpunkt.

Det andra konstaterandet från min sida är att min fråga gällde inte bara när vi skulle genomföra en eventuell mervärdeskatt utan när vi skulle få en ny skattereform i dess helhet. Om vi genomför den ena delen, den tekniska sidan som gäller mervärdeskatten, så måste vi ju också se till att reformera skattesystemet över huvud taget, inte minst med hänsyn till de låga inkomsttagarna. Dessutom vill jag påpeka en

annan sak. Vi skall se skatten i dess helhet, och i det sammanhanget får vi inte glömma bort den mycket hårda kommunala beskattning som vi har för närvarande.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. ersättning till Vänernfiskare för mistad utkomst till följd av kvicksilverföreningar

Herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet HOLMQVIST erhöll ordet för att besvara herr *Enarssons* (h) fråga angående ersättning till Vänernfiskare för mistad utkomst till följd av kvicksilverföreningar, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 24 oktober, och yttrade:

Herr talman! Herr Enarsson har frågat, om jag är beredd att medverka till att de Vänernfiskare som på grund av kvicksilverförekomst mist sina utkomst-möjligheter hålls skadeslösa.

Som jag svarade på en fråga i samma ämne i andra kammaren i förra veckan har Svenska insjöfiskarens centralförbund i en framställning allmänt tagit upp frågan om vissa åtgärder i anledning av avsättningssvårigheter för fisk på grund av uppgifter om fiskens kvicksilverhalt. Framställningen har remitterats till ett antal myndigheter för yttrande. Av de hittills inkomna yttrandena framgår att frågan om ersättning för inkomstbortfall till följd av försäljningssvårigheter är komplicerad inte minst med hänsyn till konsekvenserna på andra områden. Sedan remissbehandlingen avslutats kommer ärendet att prövas av regeringen.

Herr ENARSSON (h):

Herr talman! Jag ber att till jordbruksministern få uttala mitt tack för svaret på frågan. Jag hade hoppats på

Ang. påvisad försurning av mark och vattendrag

ett något mera positivt svar i detta ärende. Här får ju en grupp människor se sina möjligheter till försörjning undanryckta utan eget förvållande. Jag tycker för min del att det i någon mån är jämförbart med katastrofhändelser av olika slag, måhända av större omfattning, som har inträffat och där det allmänna har trätt in med ersättning för uppkomna skador.

Jag vill också särskilt understryka ärendets brådskande natur, då fiskarna i Vänern säkerligen inte under hösten eller vintern kan få inkomster av fiske för sitt uppehälle. Jag hoppas därför att statsrådet inom en snar framtid skall komma fram till ett positivt beslut i ersättningsfrågan.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. påvisad försurning av mark och vattendrag

Herr statsrådet **HOLMQVIST** erhöll ordet för att besvara herr *Wirténs* (fp) fråga till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående påvisad försurning av mark och vattendrag, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 26 oktober, och anförde:

Herr talman! Herr *Wirtén* har frågat om regeringen avser vidta någon åtgärd för att få till stånd internationella överläggningar och initiativ i syfte att förhindra den påvisade försurningen av mark och vattendrag.

Jag har uppmärksammat resultaten av de undersökningar som herr *Wirtén* åsyftar. Frågan om eventuella åtgärder har tagits upp inom jordbruksdepartementet under medverkan av statens naturvårdsverk.

Herr **WIRTÉN** (fp):

Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack till chefen för jordbruksde-

partementet för detta svar. Det är väl så att den rapport angående svavelutsläppen och deras verkningar, som laborator Svante Odén vid lantbrukshögskolan offentliggjorde för någon vecka sedan, stämde oss alla till allvarlig eftertanke. Änjo ställdes vi inför ett allvarligt hot mot vår miljö, ett hot som på grund av till synes oförklarlig fiskdöd anats under de senaste åren av en vaksam fiskerikonsulent men som nu först blivit klarlagt i denna rapport.

Vi har relativt länge varit medvetna om nedsmutsningen av luft genom förbränning av olja i industrier och värmeanläggningar. Lämpliga motåtgärder har diskuterats. Tekniskt och ekonomiskt finns lösningar anvisade av forskare och tekniker. Nu gäller det praktiskt politiskt handlande främst från regeringens sida. De hot som redovisats i nämnda rapport — om minskad jordbruks- och skogsproduktion, mot biologiskt liv i våra vattendrag, om ökade korrosionsskador på bilar, brokonstruktioner m. m., om söndervittring av byggnadsmaterial och kulturhistoriskt synnerligen värdefulla skulpturer och fasadprydnader — är av den storleksordningen att omedelbara åtgärder måste vidtas.

Eftersom de orsakande svavelmängderna inte enbart tillföres vårt luftrum från inhemska föroreningskällor utan kanske främst från industriområdena i Centraleuropa, har det framstått klart för mig att detta är en fråga som, utöver insatser i Sverige, också måste angripas internationellt. Det är mot den bakgrunden jag har ställt min fråga.

Jag hade hoppats att jordbruksministerns svar skulle vara mer klarläggande. Vi får veta att jordbruksministern har uppmärksammat problemet; och det vore ju märkligt om så inte hade varit fallet. Vidare säger jordbruksministern att eventuella åtgärder diskuteras inom departementet och under medverkan av statens naturvårdsverk. Av pressmeddelanden har framgått att nya överläggningar i morgon skall äga rum

Ang. påvisad försurning av mark och vattendrag

i departementet. Nog hade det varit av intresse att få veta något mer om vad som åsyftas med överläggningarna, och framför allt om jordbruksministern delar min uppfattning att frågan måste angripas internationellt. Regeringens handlingsvilja på den punkten förefaller av detta svar att döma inte vara särskilt märkbar.

Laborator Odéns undersökning visar att den relativt ringa förekomsten av basiska ämnen i våra jordar leder till att försurningseffekten blir större hos oss än exempelvis i England och Västtyskland. Detta förhållande gör det naturligtvis särskilt angeläget för oss att åstadkomma en snabb minskning av nedsmutsningen. Med hänsyn till kostnaderna för reningsåtgärder och med hänsyn till den större naturliga motståndskraften i de centraleuropeiska jordarna är det begripligt att ett något mindre accentuerat intresse för motåtgärder föreligger just i de länder som det är viktigast att nå en överenskommelse med.

Den sura lufttunga som skjuter upp från Centraleuropa breder ut sig inte bara över Sverige utan även över de andra nordiska länderna. Ett samordnat nordiskt agerande i den här frågan synes därför naturligt. Jag vill fråga jordbruksministern om regeringen avser att ta upp dessa spörsmål i Nordiska rådet vid februarisessionen i Oslo. Det har nyligen i pressen framgått att man vid planeringsammansamlingen i Reykjavik tänkt sig att ett av huvudämnena i februari skall vara just samarbetet i föroreningsfrågor. Då tycker jag att denna angelägenhet har sin givna plats, om inte positiva resultat nås dessförinnan.

Herr statsrådet **HOLMQVIST**:

Herr talman! Herr Wirtén ifrågasatte regeringens handlingsvilja på den här punkten. Han läser i en tidningsartikel att en laborator klarlagt en viss fråga, och dagen efter riktar han ett spör-

mål till regeringen om vad den tänker göra.

Jag mottog i går eftermiddag naturresursutredningens betänkande, där bl. a. laborator Odéns arbeten redovisas tillsammans med arbeten om miljövärd, utförda av en rad andra forskare. Jag vill rekommendera inte bara herr Wirtén att läsa det betänkandet — jag skulle önskat att så många som möjligt av kammarens ledamöter uppmärksammar det mycket värdefulla arbete som gjorts på detta område. Vi har nu — kanske som det första landet i Europa — fått en klarläggande beskrivning av problematiken på detta område.

När jag ber herr Wirtén att läsa det betänkandet skall jag kanske tillägga att han då också borde ha anledning att läsa regeringens direktiv för tre år sedan till naturresursutredningen. Redan då var vi medvetna om att problemet har internationella aspekter. Sedan herr Wirtén läst de direktiven, tror jag inte att han behöver ifrågasätta regeringens vilja att komma till rätta med detta problem.

Men jag tror att var och en förstår, att regeringen i varje fall inte kan börja agera förrän vi har utredningens förslag på vårt bord. Självfallet skall detta förslag också i vanlig ordning belysas av remissinstanser och på annat sätt innan vi kan vidta åtgärder. Vi måste naturligtvis här lika väl som på andra områden handla med den omsorg som brukar känneteckna vårt administrativa arbete inom regering och riksdag här i landet.

Herr **WIRTÉN** (fp):

Herr talman! Jag skall med stort intresse ta del av naturresursutredningens betänkande.

När jag ifrågasatte handlingsviljan gjorde jag det i samband med min fråga — i svaret fanns ingenting som tydde på att man övervägde direkta internationella överläggningar i denna konkreta sak. Den punkten har vi genom jordbruksministerns sista inlägg fått i någon

Ang. arbete under kommande vinter för friställd arbetskraft inom det norrländska skogsbruket

mån tillrättalagd — nu säger statsrådet att man redan i direktiven till utredningen har påpekat just att sådana åtgärder är nödvändiga. Jag tolkar detta så, herr jordbruksminister, att man överväger att driva och kommer att driva den här frågan just i internationellt sammanhang.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. arbete under kommande vinter för friställd arbetskraft inom det norrländska skogsbruket

Herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet **JOHANSSON** erhöll ordet för att besvara herr *Stadlings* (s) fråga angående arbete under kommande vinter för friställd arbetskraft inom det norrländska skogsbruket, vilken fråga intagits i kammarens protokoll för den 17 oktober, och yttrade:

Herr talman! Herr Stadling har frågat mig om jag är i tillfälle att delge kammaren mina synpunkter på möjliga arbetsmarknadspolitiska åtgärder för att säkerställa sysselsättning under kommande vinter för friställd arbetskraft inom det norrländska skogsbruket.

För innevarande budgetår har planerats totalt 3 milj. dagsverken vid beredskapsarbeten. Av dessa dagsverken avser 700 000 arbeten inom skogsbrukets ram. För att inte öka svårigheterna på virkesmarknaden eller försvåra den ordinarie skogsarbetskraftens sysselsättning kommer de skogliga beredskapsarbetena att inriktas på skogsvårdande arbeten och naturvårdsarbeten, vägarbeten, dikningar, arbeten med fritidsanläggningar o. d. I första hand kommer arbetslösa skogsarbetare att sysselsättas i dessa arbeten, men naturligtvis kan skogsarbetare också placeras i andra beredskapsarbeten. Vidare kan arbetskraft från de norra delarna av landet beredas temporär sysselsättning

för att tillvarata det virke, som i höst har stormfällts i Sydsverige. Instruktioner har också gått ut till länsarbetsnämnderna att de i anledning av bl. a. läget inom skogsbruket skall öka förmedlingsaktiviteten och intensifiera omskolnings- och omflyttningsverksamheten.

Härutöver vill jag erinra om att regeringen förra veckan har beslutat omfattande allmänt sysselsättningsstödjande åtgärder. Dessa åtgärder kommer också att positivt påverka skogsarbetarnas möjligheter att få sysselsättning.

Herr **STADLING** (s):

Herr talman! Jag tackar statsrådet för det positiva svaret.

Jag har ställt frågan därför att vi under vintersäsongen måste räkna med en betydande arbetslöshet inom skogsbruket i Norrland. Man kan väl säga att efterfrågan på arbetskraft har minskat betydligt även inom andra näringar i Norrland.

Sedan jag ställde frågan har arbetsmarknadsmyndigheterna vidtagit åtgärder för att komma till rätta med dessa svårigheter. Det program som generaldirektör Olsson presenterade i TV i går var ju mycket glädjande.

Av den senaste rapporten från länsarbetsnämnden i Västernorrland framgår bl. a., att enligt nu föreliggande avverkningsplaner är det tidigare beräknade avverkningsprogrammet reducerat med cirka 15 procent och att den minskade avverkningsvolymen kommer att medföra lägre arbetskraftsbehov än tidigare säsonger. Skogsbolagen och domänverket beräknas minska behovet med cirka 500 man, och även inom det privata skogsbruket rapporteras minskat behov av arbetskraft. Sammantaget torde man få räkna med minskat antal anställda inom skogsbruket i vårt län på mellan 700 och 800 man. Det är därför nödvändigt att man vidtar åtgärder för att bereda dessa friställda annan

Ang. statliga ingrepp i avtalsförhandlingarna på löne marknaden

sysselsättning. Jag vill då särskilt trycka på att samma möjligheter till arbete ges dem som den övriga friställda arbetskraften.

Som jag påpekade i min interpellation till inrikesministern under vårriksdagen är ju behovet av en upprustning av vägnätet synnerligen aktuellt inom dessa områden, bl. a. beroende på ökade transporter på grund av flottningsnedläggelserna. Det vore väl lämpligt att man på detta område försökte skapa arbetstillfällen för de arbetslösa. Jag föreställer mig att skogsvårdsarbeten är mindre lämpliga att utföra vintertid.

Jag ber som sagt att få tacka för det positiva svaret.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. statliga ingrepp i avtalsförhandlingarna på löne marknaden

Herr statsrådet JOHANSSON erhöll ordet för att besvara herr *Strandbergs* (h) fråga till herr statsrådet och chefen för civildepartementet angående statliga ingrepp i avtalsförhandlingarna på löne marknaden, vilken fråga inlagts i kammarens protokoll för den 24 oktober, och anförde:

Herr talman! Herr Strandberg har frågat civilministern om han anser att sådana erfarenheter föreligger att de numera hävdvunna fria avtalsförhandlingarna bör bli föremål för ingrepp från statsmakternas sida. Frågan har lämnats över till mig för besvarande.

Avtalsfriheten på arbetsmarknaden är ett så viktigt led i vår nuvarande samhällsordning att utomordentligt starka skäl måste kunna åberopas för att ett ingrepp i den skall övervägas. Jag anser inte att erfarenheterna hittills motiverar ett sådant ingrepp. Om det nuvarande systemet skall omprövas måste initiativet komma från parterna på arbetsmarknaden.

Herr STRANDBERG (h):

Herr talman! Jag har personligen alltid bedömt vår avtalsfrihet som ett omistligt inslag i vår arbetsmarknadspolitik, och högerpartiet sluter uppkring denna bedömning.

Jag tackar statsrådet Johansson för svaret på min enkla fråga, och jag kan göra det alldeles speciellt vänligt av det skälet att såvitt jag förstår överensstämmer vår grundläggande bedömning om denna avtalsfrihets existens. Om vi är överens vid denna bedömning, så skulle jag också önska att vi skulle kunna bli överens om olika åtgärder för att just undvika sådana initiativ från parternas sida som statsrådet nämner i sitt svar.

Vi vet ju att den svenska konkurrenskraften i dag är hårt påfrestad utifrån, och samtidigt har vi genom olika beslut här i riksdagen på ett eller annat sätt medverkat till lönekostnadsutvecklingen. Alla parter på arbetsmarknaden synes i dag vara överens om behovet av en förbättrad samhällsekonomisk stabilitet. Visst är det önskvärt och mycket angeläget med en samordning i pris- och lönefrågor, och efter sådana riktlinjer arbetar och diskuterar ju arbetsmarknadens parter just i dessa dagar.

Från högerpartiets sida skulle vi vilja ta ytterligare ett steg. Detta framgår närmast av vårt förslag om inrättande av ett ekonomiskt-politiskt råd med representanter för regering, riksdag och arbetsmarknadens parter.

Herr talman! Vad regering och riksdag i övrigt kan göra är att föra en sådan ekonomisk politik, och då inte minst en arbetsvänlig skattepolitik, att avtalsförhandlingarna underlättas.

Det skulle vara mycket ytterligare att säga på den punkten, men det får vi kanske tillfälle att återkomma till. Jag vill emellertid än en gång framhålla att jag är glad över ett klart besked om hur regeringen ser på en grundläggande bedömning i denna fråga och tackar än en gång.

Herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Jag vill bara tillåta mig att konstatera att herr Strandberg har talat om någonting annat än han frågat om.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. jetflygtrafik på Bromma flygplats

Herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet LUNDKVIST erhöll ordet för att besvara herr *Strandbergs* (h) fråga angående jetflygtrafik på Bromma flygplats, vilken fråga inlagts i kammarens protokoll för den 24 oktober, och yttrade:

Herr talman! Herr Strandberg har frågat mig om jag avser att medverka till att jetflyg får start- och landningsmöjligheter på Bromma varigenom snabba flygförbindelser kan erhållas i inlandstrafiken, särskilt i vad avser övre Norrland.

Huruvida jettrafik kan tillåtas på Bromma beror främst av omfattningen och karaktären av de bullerstörningar som denna trafik orsakar och de möjligheter som kan finnas att begränsa dessa.

Enligt luftfartskungörelsen ankommer det på luftfartsverket att genom föreskrifter såvitt möjligt förebygga att verksamheten vid allmän flygplats genom buller eller på annat sätt utövar hälsovådligt eller störande inflytande på omgivningen. Verket har också att meddela närmare föreskrifter om förebyggande av skada genom buller eller liknande störning från flygplan. Vidare gäller att hälsovårdsnämnd med stöd av bestämmelser i hälsovårdsstadgan kan meddela föreskrifter till undanröjande av sanitär olägenhet vid bl. a. flygverksamhet. Det nu gällande förbudet mot trafik med större turbojetplan på Bromma under natten har sålunda utfärdats av hälsovårdsnämnden i Stockholms stad.

Ang. jetflygtrafik på Bromma flygplats

Mot bakgrund av bl. a. att SAS anmält önskan att fr. o. m. sommartidtabellen 1969 trafikera sina inrikeslinjer med jetflygplan av typ DC-9-20 gör luftfartsverket f. n. en förnyad bedömning av möjligheterna att tillåta jettrafik på Bromma. En undersökning av eventuellt uppkommande bullerstörningar vid sådan trafik har satts i gång i samarbete med Stockholms stads hälsovårdsförvaltning och SAS. Den 5 oktober utfördes flygbullermätningar i samband med flygningar med flygplan av typ DC-9-30. Mätningar utfördes vid 37 punkter belägna inom 7,5 km avstånd från flygplatsens centrum. Det insamlade mätmaterial bearbetas f. n. och resultatet beräknas föreligga vid kommande årsskifte. Med bl. a. dessa resultat som underlag och efter hörande av berörda myndigheter kommer luftfartsverket sedan för sin del att ta ställning till om den av SAS planerade jettrafiken på Bromma kan tillåtas. Härutöver kommer säkerligen också hälsovårdsnämnden i Stockholm att pröva frågan. Luftfartsverkets ställningstagande torde vara att vänta före sommaren 1968.

Herr STRANDBERG (h):

Herr talman! Jag tackar kommunikationsministern för svaret på min fråga. Vad vi i dag vet är ju att hela inrikesflygets transportkapacitet, särskilt på norrlandslinjerna, måste utökas. Både SAS och Linjeflyg är ju medvetna här om och strävar också efter en sådan ökning. Vi vet också att flygtiderna fram och tillbaka, särskilt på övre Norrland, är långa, men man riskerar nu att de vid vissa turer blir ännu längre. Det sammanhänger med att SAS nu tvingas ta flygplanstypen DC 7 ur trafik. Denna maskintyp har nu uppnått pensionsåldern.

Tyvärr har vi inte, som också framgår av svaret på min fråga, fått någon klarsignal för insättande av nya moderna maskiner av typen DC-9-20 som

Ang. effektivitet och rationalisering inom statsförvaltningen, m. m.

är av jettyp, eftersom man inte fått tillstånd att i reguljär trafik utnyttja Brommafältet för dem.

Hur man ser på denna fråga längst upp i norra Sverige framgår av en skrivelse som representanter för Norrbotens landsting, för länets kommuner och för länets näringsliv framfört till luftfartsstyrelsen. Jag skall citera ett kort stycke ur denna skrivelse. Den flygtrafikkommitté som de representarer har givetvis förståelse för olägenheten av flygbuller för dem som icke frivilligt kommit att bo inom bullermattan vid Bromma flygplats, men man anser att denna olägenhet skall vägas mot nödvändigheten av andra landsdelars och då speciellt de från Stockholm mest avlägsna landsdelarnas synnerligen stora behov av ett effektivt inrikesflyg.

Även om jag inte skall begära av kommunikationsministern att han till alla delar skall instämma i detta, och då det inte heller framgår av svaret, vill jag emellertid utgå ifrån att kommunikationsministern noga följer denna fråga och i största mån understödjer länets krav på effektivast möjliga inrikesflyg så snart som möjligt.

Ännu en gång tack för svaret.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. effektivitet och rationalisering inom statsförvaltningen, m. m.

Ordet lämnades härefter till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet STRÄNG, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr *Brundins* (h) interpellation angående effektivitet och rationalisering inom statsförvaltningen, m. m., och nu anförde:

Herr talman! Herr Brundin har frågat mig dels om några i hans interpellation anförda exempel beträffande personal- och kostnadsutvecklingen inom

vissa statliga områden motsvarar regeringens uppfattning om effektivitet och rationaliseringsvilja, dels om vilka åtgärder regeringen planerar för att höja effektiviteten inom statsförvaltningen.

Jag tror det står klart att sifferuppgifter av det slag interpellanten nämner, utan att sättas in i sitt sammanhang, inte kan användas för bedömningar av effektiviteten och rationaliseringsviljan inom den statliga sektorn. Likaväl som det enskilda näringslivet i allmänhet med kraft och på olika vägar söker höja sin effektivitet drivs ett systematiskt sådant arbete inom statsverksamheten. Jag har vid flera tillfällen redogjort härför. Man måste hålla i minnet att statsmakternas politik för flera väsentliga sektorer inom den offentliga verksamheten syftar till en kvantitativ och kvalitativ utbyggnad. Så är t. ex. fallet med viktiga vårdområden, den lägre och högre utbildningen och arbetsmarknadspolitiken. En ökning av antalet anställda kan alltså i och för sig lika litet i den statliga verksamheten som i ett enskilt företag användas som mått på effektivitetsgraden.

Av den personalökning på 42 000 mellan åren 1960 och 1965, som herr Brundin fäst sig vid, beror sålunda nära hälften på att staten har övertagit huvudmannaskapet för polis-, åklagar- och exekutionsväsendet.

Vad beträffar herr Brundins andra fråga vill jag förutom till min principiella redovisning av rationaliseringen inom den statliga sektorn i årets finansplan hänvisa till att förslag om effektivisering av den statliga verksamheten successivt läggs fram för riksdagen i olika propositioner.

Herr BRUNDIN (h):

Herr talman! Jag tackar finansministern för svaret.

Med tanke på den ordrikedom med vilken finansministern och andra regeringsledamöter utvecklat synpunkter på

Ang. effektivitet och rationalisering inom statsförvaltningen, m. m.

det enskilda näringslivets effektivitet och rationaliseringsvilja och därvid uttalat kritik, hade jag väntat mig ett mer uttömmande och analyserande svar.

Det är naturligtvis sant att personalökningen inom statsförvaltningen till viss del beror på övertagande av vissa arbetsuppgifter. Men jag har jämfört personal- och kostnadsutvecklingen i statsförvaltningen med motsvarande utveckling i det enskilda näringslivet, där man verkligen också kan tala om både kvantitativ och kvalitativ utveckling. Om man räknar bort de helt nya områden som staten övertagit huvudmannaskapet för, har personalkostnadsökningen varit omkring 50 procent under åren 1960—1965. Beräkningen är litet svår att göra, så jag håller mig i underkant.

Det enskilda näringslivet har i väsentlig utsträckning lyckats motverka kostnadsstegringarna genom rationalisering, medan den statsförvaltning, för vars effektivitet finansministern i stor utsträckning bär det yttersta ansvaret, uppenbarligen inte lyckats därmed. I fråga om de affärsdrivande verken räcker det med att som exempel nämna postverkets taxehöjningar, som 1960—1967 varit cirka 80 procent. Om inte postverket intagit en klar och skyddad monopolställning, skulle säkerligen taxehöjningar av denna omfattning inte kunnat genomföras, framför allt inte om man beaktar att taxehöjningarna till ingen del, såvitt jag kan finna, varit motiverade av en kvalitativ ökning av postverkets serviceåtgärder.

Herr talman! Det skulle sannolikt gå att göra åtskilliga andra jämförelser mellan effektiviteten hos statsförvaltningen och hos det fria näringslivet och finna motsvarande resultat. Men jag skall nöja mig med att konstatera att den effektivitet som man i dag kräver även från regeringens sida hos det enskilda näringslivet sannerligen inte kan förmärkas i den statliga förvaltningen. Trots dessa uppenbara skillnader i för-

måga till effektivitet och vilja till rationalisering tvekar inte den som bär ansvaret för ineffektiviteten att uttala insinuationer beträffande det enskilda näringslivets effektivitet. Jag tror, herr finansminister, att människorna i vårt lands arbetsliv inser att de, vilkas goda avsikter och förmåga olika regeringsledamöter ifrågasätter, är väl skickade att sköta sina företagsledande uppgifter.

Herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Jag har en känsla av att herr Brundin kanske startar valrörelsen litet för tidigt. Men jag tillåter mig ändå att konstatera, att det är en våldsam kritik som han kostar på sig i allmänna ordalag mot alla de ämbetsverk vilka har sin många gånger tunga uppgift att verkställa de beslut som denna kammar och medkammaren fattar.

Det är så fasligt lätt att fara omkring och stimma om dålig rationalisering och dåliga ambitioner i den statliga förvaltningen, om man gör det i allmänna ordalag. Jag har många gånger bett att få exempel, men jag har aldrig fått något sådant exempel. Kan herr Brundin ge några exempel är jag tacksam för att få dem.

Det råder inte något tvivel om att min och mina regeringskollegers ambition är att komma till rätta med ofullständigheter i den statliga förvaltningsapparaten. Men här går herr Brundin upp och bryter färlan över hela den statliga förvaltningen och talar ganska knallsäkert om att den är illa skött, föga rationellt hanterad.

En av mina kolleger har för några veckor sedan givit en allmän redovisning i ett offentligt tal just för att bemöta sådant språk, som enligt min mening saknar underlag så länge man inte preciserar de enskilda fallen. Jag vet inte om herr Brundin är beredd att göra det. Och när jag nu ser upp mot herr Brundin i hans bänk får jag i blickfältet en representant för en statlig för-

Ang. effektivitet och rationalisering inom statsförvaltningen, m. m.

valtning, som lyder under finansdepartementet. Jag har tidigare sagt att den förvaltningen arbetar på ett rationellt sätt. Herr Brundin kan ju gå fyra meter från sin egen bänk och informera sig om den förvaltningens arbetskapacitet. Inom de affärsdrivande verken sker en rationalisering, som sannerligen inte står det privata näringslivets efter.

Det kan naturligtvis vara litet svårt att sitta med stämpeluret och måtstickan bakom ryggen på en byrådirektör, en byråchef, ett departementsråd, en överdirektör eller en generaldirektör. Det är väl ungefär lika svårt som att sitta med räknestickan eller stämpeluret bakom en verkställande direktör och hans närmaste man i det enskilda näringslivet. Jag skall naturligtvis inte i något avseende vara respektlös mot det enskilda näringslivet, men jag vågar säga, att även på den punkten står sig statsförvaltningens tjänstemän väl vid en jämförelse.

Om jag skall avge en bekännelse, så kan jag säga att innan jag hade tillfälle att på nära håll bedöma det arbete, som utförs i ämbetsverk och i Kungl. Maj:ts kansli, skulle kanske jag någon gång i ett svagt ögonblick ha kunnat göra samma reflexion som herr Brundin — men bara någon gång och i ett svagt ögonblick, till skillnad från herr Brundin, som ju i de flesta ögonblick envist hävdar den mening som han här har framfört. När man emellertid haft tillfälle att se på förhållandena på närmare håll och vet hur dessa tjänstemän får ge upp familjeliv, fritid och praktiskt taget allt vad normala människor sätter värde på för att uträtta det arbete, som är nödvändigt, får man revidera sin uppfattning.

Det är synd att inte herr Brundin också har tillfälle till det. Jag måste bekänna att jag har uraktlåtit att i riksdagskatalogen ta reda på vad herr Brundin gör »i det civila», men han torde i varje fall vara enorma distanser från statsförvaltningen och även de flesta övriga verk att döma av hans

nyligen här från talarstolen presenterade inlägg.

När herr Brundin sedan försöker väva in i sitt anförande att »finansministern ju inte drar sig för kritik mot det enskilda näringslivet», så behöver det kanske också i någon mån förklaras.

Jag har, kanske inte från denna kammares talarstol men från andra kammarens talarstol, några gånger berört den svenska varvsindustrin, därför att jag har möjligheter att föra långa diskussioner med dess ledare och därför att jag vet att de i det långa loppet väl inte torde ha så stora möjligheter att klara sig, om inte det här huset är berett att ge dem ett finansiellt stöd. Från de utgångspunkterna har jag tillåtit mig säga att man — även om de betraktar sitt eget lilla företag såsom rationellt och även om de för all del gör ett förtjänstfullt arbete där — inte kan se på denna näring utifrån de gamla utgångspunkter man hittills haft. Skall man kämpa med en värld och på en världsmarknad, där vi dagligen avläser hur man fusionerar och slår tillsammans och får arbetsenheter, där en enhet är lika stor som praktiskt taget de svenska västkustvarven tillsammans, är det klart att man — vare sig man vill eller inte — så småningom kommer fram till ett samarbete utanför den egna verksamheten för att rädda sig själv.

Man har på sista året börjat med detta. Det pågår för närvarande bitvis ett sådant samarbete. Det är möjligt att min kritik har spelat en viss roll i det avseendet, men det avgörande är naturligtvis att man har funnit det förenligt med sina ekonomiska intressen.

Under sådana förhållanden är ju herr Brundins kritik av min kritik alldeles malplacerad och felaktig. Min kritik har givit åsyftat resultat. Om vi inte skall underkänna de svenska varvens egen ekonomiska bedömningsförmåga — och det skall vi väl inte göra — får vi nog säga att kritiken var befogad.

Eftersom herr Brundin nu har en be-

Ang. effektivitet och rationalisering inom statsförvaltningen, m. m.

nägenhet att röra sig med de allmänna fraserna så har jag — jag utgår ifrån att det var detta han tänkte på när han kritiserade mig — i andra sammanhang givit uttryck för min uppfattning i vad det gäller den svenska privata industrin på det hela taget. Jag gav uttryck för den uppfattningen senast på mitt partis extra kongress, som hölls för en kort tid sedan. Jag skall faktiskt citera ur ett föredrag som jag höll där, och sedan jag gjort det förmenar jag att en del av de virrläror, som herr Brundin sprider, anständigtvis skulle kunna höra till historien. Jag säger i mitt föredrag bl. a.: »Jag ser således, ärade kongressdeltagare, som det avgörande för vår del att vi nu håller sinnet friskt och blodet kallt» — detta var i anslutning till något som jag tidigare hade sagt, och det kanske jag kan avstå ifrån att läsa upp. Jag säger vidare: »Vi bör kunna göra detta därför att vårt land i det stora hela har goda förutsättningar.

1) Den svenska industrins konkurrenskraft är god vid en internationell jämförelse.

2) Utbildningspolitiken ger oss relativt sett ett intellektuellt och yrkesmässigt konkurrensförsprång före de flesta andra länder.

3) Fackföreningsrörelsen är klart positivt rationaliseringsinställd.

4) Företagare, försäljare, forskare och tekniker skäms inte för sig i den internationella jämförelsen.

5) Den svenska kapitalmarknaden är vid en relativ bedömning god.»

Detta är min presentation av den svenska industrin och fria företagsamheten i några korta ord i ett högst officiellt sammanhang.

Sedan jag nu läst upp detta för herr Brundin, kanske han kan sluta upp med vad jag skulle vilja kalla för lösa påståenden i allmänna ordalag om min kritik mot industrin liksom också om slöseriet inom den statliga sektorn.

Herr BRUNDIN (h):

Herr talman! Jag har inte alls startat någon valrörelse i dag. Det gjorde vi ju den 15 september, och vi hade tänkt hålla på med den fram till valet nästa år.

Det här är inte menat som en del av en planerad valrörelse. Min fråga ställde jag ju redan i maj, och jag sade då ifrån att jag ställde den i avsikt att det skulle bli tid över sommaren att fundera över frågorna. Därför blev jag litet förvånad när finansministern nu frågar mig, om jag kan ge exempel på ineffektivitet och bristande rationaliseringsvilja — när jag fick det här papperet i går och alltså haft ett dygn på mig, medan finansministern har haft flera månader på sig att i sitt svar just ge exempel på rationaliseringar och på effektivitet.

Finansministern säger att jag har en benägenhet för allmänna formuleringar. I den mån det är sant, så har vi åtminstone en egenskap gemensam. Finansministerns svar är ju enbart allmänna formuleringar och hänvisningen till finansplanen är också bara en hänvisning till allmänna formuleringar om att det är nödvändigt att rationalisera.

Herr statsrådet STRÄNG:

Jag måste göra ytterligare en bekännelse, herr talman! Jag har inte ens tittat efter i riksdagskatalogen, hur länge herr Brundin har suttit i riksdagen. Jag har nämligen tidigare i ett interpellationssvar i andra kammaren till centerns partiledare herr Hedlund givit en mycket utförlig redovisning av det rationaliseringsarbete som pågår i den svenska statsförvaltningen. Jag vill minnas att det tog ungefär en halv timme att läsa upp det inlägget. Det brukar vara en gammal god ordning att vi inte skall besvära kammaren tidsmässigt över hövan, utan har man — vilket jag sade i interpellationssvaret — vid flera andra tillfällen berättat om vad som föresiggår på detta område, så tycker jag att det är överflödigt att stå och repetera

Ang. effektivitet och rationalisering inom statsförvaltningen, m. m.

det här. Det är således inga allmänna formuleringar. Jag har i mitt interpellationssvar i dag hänvisat till vad jag har sagt tidigare. Där finns fakta klarlagda så pass utförligt som man kan begära. Dessutom innehåller finansplanen också en ganska omfattande redovisning av detta.

Jag har således preciserat mig. Men här är det herr Brundin, som ställer en fråga och gör det i så insinuanta ordalag, att den inte kan tolkas på något annat sätt än som en öppen kritik mot vad som händer inom statsförvaltningen. Då svarar jag här, att när vi försöker arbeta för en rationell och effektiv statsförvaltning, så långt vi orkar, är vi naturligtvis intresserade om det är någon som kan ge exempel på områden där detta skulle behöva effektiviseras ytterligare. Skulle herr Brundin inte kunna ange några sådana exempel, är det väl bara att konstatera att han ställt en fråga i onödigt ärende.

Herr BRUNDIN (h):

Herr talman! För den som inte sitter i kanslihuset är det mycket svårt att få tillgång till de uppgifter som man skulle behöva för att kunna göra en tillräckligt ingående granskning på detta område. Men när herr Sträng säger, att jag bryter förlan över hela statsförvaltningen, så är det fel, ty jag bryter den över dem som är ansvariga i ledningen för att man inte har vidtagit sådana åtgärder, att man i större utsträckning har kunnat undvika de kostnadsökningar som är det mest talande exemplet.

Jag har anfört siffror i min interpellation, jag har berört ett par av dem här i dag, och jag tycker att sådana kostnadsökningar inte är tecken på en fortlöpande effektiv rationalisering.

Herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Man behöver ju inte ha så särdeles intima förbindelser med kanslihuset för att göra sig besväret att

läsa igenom riksdagsprotokollen — det tror jag att herr Brundin ger mig rätt i.

När det sedan gäller siffrorna i interpellationen så har ju inte ens herr Brundin själv tänkt efter vad som ligger bakom dem. Jag har i interpellationssvaret sagt, att av de 42 000 anställda som herr Brundin tar såsom ett uttryck för den — om jag får använda ett så starkt ord — slösaktiga expansionen personalmässigt i statsförvaltningen, kommer halva antalet därav att staten övertagit arbetsgivaransvaret för det svenska polisväsendet, för exekutionsväsendet och ytterligare ett område som nämns i interpellationssvaret. Därmed reduceras ju herr Brundins siffror omedelbart till hälften. Ungefär samma proportioner får man tillämpa i fråga om herr Brundins snabba uträkningar beträffande lönekostnadernas stegring under den här perioden.

Man måste nog ha litet bättre på fötterna när man ger sig in i en interpellationsdebatt om sådana här frågor.

Herr BRUNDIN (h):

Herr talman! Jag vill bara lägga till att jag har sagt: Om man räknar bort de helt nya områden, som staten övertagit huvudmannskapet för, så blir kostnadsökningen under en femårsperiod likväl omkring 50 procent. Och det anser jag vara anmärkningsvärt.

Herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! En statistisk utredning om lönestegringen under perioden 1960—1965 visar att det svenska folket kostat på sig en löneökning av i medeltal 10 procent per år. Tror herr Brundin att det finns nämnvärda möjligheter att sätta statsförvaltningens folk i stryk-klass i en sådan utveckling?

Herr BRUNDIN (h):

Herr talman! Jag anser självfallet inte att statsförvaltningens personal skall bli utan lönehöjningar som genomförs på

marknaden i övrigt. Det är bara det att om vi söker ett uttryck för prisstegringar etc. på andra områden under samma tidsperiod så kan man välja olika slags index — en fråga som vi i och för sig kunde diskutera länge. Men konsumentprisindex är ju ett sätt att uttrycka stegringen, och enligt detta index har den varit 19,5 procent under femårsperioden. Det säger oss att de, som svarar för produktionen av varor och tjänster här i landet, i väsentlig utsträckning hade kunnat neutralisera löneökningarna.

Herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Jag är litet generad över att komma tillbaka så här många gånger, men herr Brundin utmanar mig faktiskt till repliker.

I interpellationssvaret — som ordentligt redovisar de här frågorna och som jag rekommenderar herr Brundin att läsa — pekar vi bl. a. på hur personalutvecklingen varit inom statens järnvägar. Just nu pågår en offentlig diskussion i frågan huruvida statens rationaliseringsambitioner när det gäller järnvägarna är för överdrivna. Svaret redovisar också rationaliseringsutvecklingen i övrigt inom de affärsdrivande verkan.

Om man sedan inte har möjligheter till rationalisering i samma takt när det gäller folk som sitter bakom skrivmaskinen eller räknemaskinen, så beror detta helt enkelt på att arbetsuppgifterna inom den sektorn ökat så enormt och fortsätter att öka år efter år. Problemet är rätt och slätt om statsförvaltningen skall kunna exekvera de arbetsuppgifter, som vi här i huset begär att man skall exekvera, utan alltför stor tidsfördröjning för de enskilda medborgarna. Det är någonting annat än att stå bakom disken och sälja tvålar eller kulspetspennor.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. lämplig storlek av kriminalvårdsanstalter

Herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet KLING, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Ahlmarks (fp) interpellation angående lämplig storlek av kriminalvårdsanstalter, erhöll nu ordet och yttrade:

Herr talman! Herr Ahlmark har i en den 29 maj i år framställd interpellation begärt att jag under årets höstsession lämnar riksdagen en redogörelse för arbetsläget beträffande framtida centralanstalter inom kriminalvården. I anslutning därtill har herr Ahlmark frågat mig om jag avser att från rehabiliteringssynpunkt låta utreda fördelar och nackdelar med stora resp. små fångvårdsanstalter och om jag, innan en sådan utredning är klar, ämnar föreslå att ytterligare centralanstalter av Kumla-storlek förs upp.

Fångvårdsanstalten i Kumla är avsedd att tillsammans med en anstalt i Österåker och ett nytt allmänt häkte i Stockholm ersätta den gamla Långholmsanstalten.

Fångvårdens byggnadskommitté, som är sammansatt av företrädare för de fyra stora politiska partierna i riksdagen och av byggnadsteknisk, vårdadministrativ och psykiatrisk expertis, lade fram ett principprogram för Österåker- och Kumlaanstalterna på hösten 1956. Huvudtanken var att vardera anstalten skulle bestå av ett flertal, relativt små anstaltsbyggnader, i allmänhet envåningshus, som skulle spridas ut över ett stort anstaltsområde. Genom de stora ytorna skulle anstalten få ljus och rymd. Klientelet skulle differentieras i grupper av begränsad storlek. Arbetsdriften skulle läggas upp efter fabriksmässiga linjer. Kommittén föreslog att anstalten i Österåker skulle byggas för 400 och anstalten i Kumla för 270 intagna.

Kommitténs förslag blev i remissbehandlingen kritiserat från två helt motsatta utgångspunkter. Dåvarande fång-

Ang. lämplig storlek av kriminalvårdsanstalter

vårdsstyrelsen gav uttryck för stark oro över det höga platsantalet och framhöll att man i Sverige inte hade godtagit fångvårdsanstalter av denna storleksordning i modern tid. Andra remissinstanser, främst byggnadsstyrelsen, ansåg att man med tanke på den allmänna bristen på anstaltsplatser borde överväga en ökning av platsantalet på Kumlaanstalten till samma nivå som var föreslagen för anstalten i Österåker, dvs. till 400 platser.

Under senare hälften av 1950-talet började fångantalet stiga mycket kraftigt. Samtidigt stod det klart att investeringarna i de nya fångvårdsbyggen, som hade föreslagits, och kostnaderna för dessa anstalters drift skulle komma att uppgå till ansenliga belopp.

En utredning om fångvårdsanstalters optimala storlek företogs av fångvårdens byggnadskommitté. Dess resultat redovisades år 1957. Undersökningen visade att såväl anläggnings- som driftskostnader för en anstalt, beräknade per intagna och år, sjunker vid stigande platsantal. Kostnadsminskningen avtar dock successivt allteftersom antalet platser ökar. Kommittén menade att anstalter med ett platsantal av högst 500 kunde accepteras under förutsättning att de byggdes på ett från vårdsynpunkt ändamålsenligt sätt. Kommitténs beräkningsmetoder och slutsatser blev på sina håll föremål för en hård remisskritik.

På hösten 1959 utfärdade Kungl. Maj:t nya direktiv för fångvårdens byggnadskommitté i fråga om Kumlaanstaltens fortsatta planering. I direktiven uttalades, att anstalten, som var avsedd att byggas i ett plan, borde utformas för tvåplansbebyggelse. Bebyggelsen inom anstaltsområdet borde också koncentreras. För att ytterligare nedbringa kostnaderna borde anstalten dimensioneras för ett större platsantal, omkring 450.

De ändrade direktiven redovisades i 1960 års statsverksproposition. De för-

anledde inte något uttalande från riksdagens sida.

Anstalten i Kumla byggdes i två etapper. Den första etappen omfattade administrationsbyggnad, allmänna förläggingsbyggnader för 240 intagna och verkstadsbyggnader. Den var färdig tidigt på våren 1965. Den andra etappen med bl. a. specialavdelningar för 195 intagna var iordningställd till årsskiftet 1966—1967. Anstalten har kostat ca 37 miljoner kronor.

Specialavdelningar med 195 platser och administrationsbyggnad håller f. n. på att föras upp för en anstalt i Österåker. Ställning har ännu inte tagits till anstaltens fortsatta utbyggnad.

Fångvårdsanstalten Hall, som är centralanstalt för interneringsräjongen, har byggts ut i olika etapper. Den kommer att ha 353 platser, när sista utbyggnadsetappen slutförts inom kort. Dessa byggnader beräknas vara färdiga omkring årsskiftet 1968—1969.

Projekteringsuppdrag har lämnats för en centralanstalt för norra räjongen och för en utbyggnad av fångvårdsanstalten Skogome. Det är tänkt att Skogomeanstalten skall ersätta anstalten Härlanda som centralanstalt.

Byggnadskommittén har vidare lagt fram programförslag för en ny centralanstalt i Uppsala för ungdomsräjongen. Denna anstalt är planerad för 220 platser. Förslaget övervägs f. n. inom berörda departement.

En ny centralanstalt för södra räjongen programmeras av kommittén.

Problematiken kring fångvårdsanstalternas lämpliga storlek är komplicerad. Många olika faktorer påverkar bedömningen. Liksom i de flesta liknande sammanhang blir det också här ytterst en fråga om avvägning mellan vårdmässiga och ekonomiska intressen.

Problemen skulle förenklas, om skillnaden i rehabiliteringseffekt mellan värden på fångvårdsanstalter av olika typ och storlek kunde fastställas med någon grad av exakthet. Värdet av den-

Ang. lämplig storlek av kriminalvårdsanstalter

na effekt kunde då byggas in i den ekonomiska kalkylen. Nu existerar inga metoder för sådana mätningar. Man känner till att en större anstalt blir billigare i både anläggning och drift än en mindre. Men man vet inte med någon säkerhet hur variationer i anstaltsstorleken, vid lika förutsättningar i övrigt, påverkar vårdresultatet.

När det gällde att nedbringa de dryga kostnaderna för en centralanstalt i Kumla stod två vägar öppna. Antingen kunde man ge avkall på den standard som man avsett för anstalten; säkerhetskraven kunde ställas lägre och de terapeutiska resurser, som man hade velat tillföra anstalten, kunde begränsas. Eller också kunde man bestämma sig för att arbeta med en större anstaltsenhet än den som ursprungligen planerats. Övervägande skäl ansågs tala för det senare alternativet. Detta blev också statsmakernas beslut.

I den kritik som har riktats mot Kumlaanstalten har gjorts gällande att anstalter av denna storlek vårdmässigt fungerar sämre än anstalter med ett mindre platsantal. Det har särskilt framhållits att fördelarna med en mindre anstalt ligger i den nära personliga kontakt som kan etableras mellan anstaltsledningen och de intagna samt i begränsningen av riskerna för ogynnsam påverkan mellan de intagna inbördes.

För att dessa önskemål skall kunna helt förverkligas måste anstalterna vara *mycket* små. Fördelarna går till en icke ringa del förlorade redan vid ett platsantal som överstiger 50—70. En centralanstalt skall vara utrustad med ett flertal specialavdelningar som medger en differentierad behandling av klientelet. Den kan därför inte dimensioneras för ett alltför lågt antal platser. Från de synpunkter som här har anförts blir det då av mindre betydelse om anstalten byggs för 200 eller 400 intagna. Men för kostnadernas storlek blir ställningstagandet väsentligt.

Vid planeringen av Kumlaanstalten

har man sökt vinna den mindre anstalts fördelar inom ramen för den större. Den skall betraktas inte som en anstalt utan som två, en anstalt med 240 platser för normaklientel och en annan anstalt med 195 platser för intagna som kräver specialvård. Dessa anstalter är helt skilda från varandra. De intagna på den ena anstalten kommer inte i någon som helst beröring med de intagna på den andra. Men anstalterna har gemensam ledning och en serviceapparat som kan utnyttjas för dem båda.

Inom var och en av dessa två anstalter eller anstaltsavdelningar är de intagna uppdelade på bostadsgrupper med vardera 20 rum. När de intagna inte arbetar i verkstäder, är de sammanhållna inom gruppen. Risken för icke önskvärda kontakter mellan de intagna inbördes är sålunda begränsad. Det finns exempel från andra anstalter på hur hänsynslösa och aktiva ledare bland de intagna terroriserar sina kamrater och därmed försvårar vårdarbetet. Avsikten med de avskilda bostadsgrupperna är att hindra uppkomsten av bl. a. sådana olämpliga bindningar mellan de intagna. Samtidigt öppnas möjlighet för personalen att i den mindre gruppen komma till tals med och positivt påverka de intagna.

Kumlaanstalten har i utbyggt skick inte varit i bruk under längre tid än tre kvarts år. Det har beklagligtvis inte ännu varit möjligt att knyta psykiatrer och kvalificerad psykologpersonal till anstalten. Övergångssvårigheter uppstår lätt, när en ny anstalt skall börja användas och när många intagna på en gång skall föras över från andra anstalter. Omdömena om hur anstalten vårdmässigt fungerar bör därför anstå till dess den har fått verka i enlighet med sina förutsättningar under någon tid.

Anstalten i Kumla har dimensionerats och utformats efter ställningstaganden av Kungl. Maj:t och riksdagen. Dessa ställningstaganden har, som här

Ang. lämplig storlek av kriminalvårdsanstalter

har framgått, varit grundade på resultatet av ett omsorgsfullt utredningsarbete, där de stora riksdagspartierna har varit företrädna. Övriga nya centralanstalter bör förberedas på samma sätt. Den omfattande planering som pågår har karaktären av ett utvecklingsarbete. Självfallet kommer man att i detta arbete tillgodogöra sig både positiva och negativa erfarenheter från de nya anstalter som redan tagits i bruk. Nya rön inom de forskningsområden som berör kriminalvården måste givetvis också uppmärksammas. Det kan därför övervägas att komplettera den psykiatriska sakkunskap som är företrädd inom kommittén med expertis även från andra grenar av beteendevetenskaperna.

Sammanfattningsvis vill jag besvara interpellationen genom att säga att frågan om centralanstalternas storlek och utformning liksom hittills får utredas och i första hand bedömas av fångvårdens byggnadskommitté. Ambitionen bör — liksom tidigare — vara att söka sig fram mot nya och ständigt bättre lösningar.

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! Jag tackar justitieministern för svaret på min interpellation.

Under de senaste åren har intresset för kriminalvården glädjande nog vuxit mycket snabbt i Sverige. Vi har fått en intensiv offentlig debatt om kriminalpolitikens mål och medel. Kritiken har varit stark, och den har kommit att koncentreras på en konkret fråga med stor sprängverkan: Kumlafängelset.

Det är inte särskilt förvånande att det har blivit så. Vid flera tidigare tillfällen under efterkrigstiden har tanken på stora anstalter — det må ha varit ungdomsvårdsanstalter eller interneringsanstalter eller vanliga fångvårdsanstalter — gång på gång skjutits sönder av experter och remissinstanser. Det var fallet i den heta debatten kring Røxtuna i början av 1950-talet. Principen bakom den anstalten var att re-

socialisera ungdomsbrottslingar genom vård på en liten anstalt där de intagna samverkade i mycket små grupper. Försöken att den gången strypa Røxtuna för att anstalten var för dyr — större anstalter blev billigare per intagen — avvisades.

Samma sak skedde med säkerhetsanstaltsutredningen som föreslog att anstalten Hall skulle byggas ut till en storanstalt med 470 intagna. Kritiken blev hård från nästan alla remissinstanser och regeringen bantade ner utredningens förslag högst avsevärt.

Men sex år senare lyckades det för anhängarna av stora anstalter. Den utredning om fångvårdsanstalters optimala storlek som lades fram 1959 — inte 1957, som herr Kling säger — föreslog att kommande centralanstalter skulle få en storlek på mellan 400 och 500 intagna. Också den gången blev remisskritiken från. Praktiskt taget alla experter på vårdsidan sade att effektiv vård på så stora enheter blev starkt försvårad eller helt omöjlig och avstyrkte förslaget.

Av någon anledning tog man den gången inte hänsyn till vårdexperterna och remissinstanserna. Man gjorde i stället upp ett program för ett antal mycket stora centralanstalter. Kumla blev den första. Den blev klar för ett år sedan, och sedan dess har debatten rasat, inte bara om Kumla men kring frågan om det är vettigt att bygga ytterligare flera stora fångvårdsanstalter.

För en person som inte är expert på kriminalvård är det självfallet svårt att ha en *mycket* bestämd mening om hur stark i sak kritiken mot stora fångvårdsanstalter har varit och är. Man får lyssna till olika bedömningar, och man får ta intryck av de meningar som framförs av experterna på kriminalvård. Justitieministern säger visserligen, att man inte »med någon säkerhet» kan säga hur variationer i anstaltsstorleken påverkar vårdresultatet. Det är riktigt så långt att det inte finns några bindande vetenskapliga resultat. Men det intres-

Ang. lämplig storlek av kriminalvårdsanstalter

santa är ju att en överväldigande majoritet av experterna på kriminalvård i landet är skeptiska eller helt negativa till anstalter av Kumlatyp. Man kan räkna upp långa rader av t. ex. psykologer som det här året har engagerat sig i opinionsbildningen mot stora fångvårdsanstalter. Däremot får man söka länge innan man finner beteendevetare som stödjer den officiella linjen.

Bristen på exakta vetenskapliga resultat får inte leda oss till felslutet att över huvud taget inte ta ställning i frågan om hur vårdsynpunkterna påverkas av anstaltens storlek. Jag tycker att herr Kling — nästan med en gest av självuppgivelse — går förbi vårdproblemet på tok för snabbt och redovisar argumenten alldeles för knapphändigt.

Jag har för min del nått den slutsatsen att det vore oriktigt att fortsätta att bygga ut flera stora centralanstalter på grundval av 1959 års promemoria. I stället bör regeringen så snabbt som möjligt tillsätta en utredning som från främst rehabiliteringssynpunkt analyserar fördelar och nackdelar med stora respektive små fångvårdsanstalter.

Den kritik mot fängelser av Kumlatyp som fått mig och många andra att kräva en sådan utredning kan man sammanfatta i sex punkter. Utan att hela vägen behöva instämma i den kritiken så vill jag referera den.

1. I den utredning som satte i gång planeringen av mycket stora fångvårdsanstalter ingick ingen beteendevetenskaplig expertis — ingen psykolog, kriminolog eller sociolog. Där fanns en passiv psykiater, och utredningen var mycket snävt inriktad på ytterst kortsiktiga och senare delvis sönderkritiserade ekonomiska beräkningar av anläggningkostnader och driftkostnader för anstalter av olika storlekar. Det finns ett orimligt kortfattat kapitel på två sidor om vårdsynpunkterna, men de resonemangen ger knappast någon som helst vägledning för en debatt om hur vårdmöjligheterna påverkas av anstaltens storlek. Det är inte ansvarsfullt att

bygga ut de svenska centralanstalterna på grundval av en så ensidig promemoria.

2. En stor anstalt leder med nödvändighet till en dålig kontakt mellan anstaltschefen och den enskilde intagne. Det är inte möjligt för chefen att hålla personlig kontakt med 400—500 intagna. Alla experter är överens om att kontakten mellan anstaltschefen och de intagna är utomordentligt viktig. Styresmannen har ett antal viktiga befogenheter, som i hög grad påverkar situationen för den intagne: han medger permission och besök, han beslutar om isoleringsstraff och förflyttning till öppen anstalt, han kan bestämma om arbetsvillkor och studiemöjligheter, och han har i praktiken ett mycket stort inflytande över den villkorliga frigivningen. Det är mycket svårt att utnyttja dessa befogenheter på ett vettigt sätt, om man inte någorlunda väl känner den intagne. Den som bestämmer över andra människors öden bör också känna dem som han bestämmer över.

Dessutom är kontakten mellan anstaltschefen och personalen av stor betydelse. Styresmannen bör påverka det som man brukar kalla »det terapeutiska klimatet» på en anstalt, och han gör det ofta först och främst via den övriga personalen. Men det säger sig självt att det är nästan omöjligt att hinna med det på en anstalt av Kumlatyp med 200—300 anställda och 400—500 intagna.

3. Kumlafängelset bygger delvis på teorin om »den lilla gruppen». Inom fängelset indelas de intagna i små grupper för att få en god vårdmiljö. Man kan resonera mycket länge om hur stor »en liten grupp» kan vara — men att den inte får rymma så många som 20 man är nästan alla överens om. Den lilla gruppens princip brukar man anföra när en grupp inte överstiger 10 personer. Kumlafängelset är uppdelat på avdelningar om 20 man och fyra sådana avdelningar i varje hus. Därigenom har man förfuskat tanken på den lilla gruppen.

Ang. lämplig storlek av kriminalvårdsanstalter

Samtidigt tillhör den intagne under större delen av dagen en helt annan grupp, nämligen sitt eget arbetslag i fängelsefabriken. Eftersom varje vardag i hög grad domineras av arbetstiden, medan den fria tiden på kvällen är väldigt kort — kanske bara någon timme — så blir det ännu svårare att hävda att 20-mannaavdelningarna är ett uttryck för teorin om den lilla gruppen som skulle möjliggöra en effektiv vård och resocialisering.

4. En annan tanke med Kumlafängelset var att en hög yttre mur, mycket svår att forcera, skulle möjliggöra en ökad frihet inom anstalten. Men så har det inte gått. I stället är Kumlaanstalten fylld av murar av olika slag också innanför yttermuren. Om en intagen skall gå från arbetsplatsen till psykologen och tillbaka, så fordras inte mindre än sju telefonsamtal från vaktpersonalen och andra befattningshavare för att man hela tiden skall veta var i byggnaden den intagne befinner sig. Det här är naturligtvis delvis en följd av tanken på den lilla gruppen. Det gäller att förhindra kontakter som inte är önskvärda. Men resultatet blir också att miljön upplevs som mera tryckande och steril än på en mindre anstalt. Och det försvårar ytterligare anpassningen till kommande vanligt samhällsliv.

5. En nackdel med stora anstalter är byråkratiseringen. Papper vandrar lång tid mellan olika befattningshavare. De *direkta* kontakterna minskar, medan de *indirekta* kontakterna, via andra människor, ökar i antal. Det tar längre tid innan ärenden blir avgjorda. Byråkratiseringen är ofrånkomlig på en anstalt med några hundra anställda och 400—500 intagna. Det ökar ytterligare den opersonliga atmosfären som motverkar vårdmöjligheterna.

6. Med fyra—fem centralfängelser av Kumlastorlek låser man delvis fast den svenska kriminalpolitiken för många årtionden framåt. Ett storfängelse av det här slaget kostar i investeringar mellan 40 och 50 miljoner kronor.

Fyra—fem stycken kommer alltså att kräva så stora belopp att man sedan inte har råd att låta bli att utnyttja dem.

Om man nämligen några år efter utbyggnaden finner att kritiken varit berättigad, att det är fel att en majoritet av de intagna på slutna anstalter sitter på storanstalter av det här slaget, kan man inte återigen komma till riksdagen och begära ett antal nya hundratal miljoner kronor för en annan typ av anstaltsbyggande. Ett system som i stället bygger mera på småanstalter med kanske 50—60 intagna vardera skulle ge den fördelen att anstaltssystemet blev mera flexibelt, att man inte på samma sätt som nu riskerar att statsmakterna fångas i sina egna investeringar.

Ja, ungefär så skulle jag vilja sammanfatta den kritik mot storfängelserna som har förts fram i den allmänna debatten. Jag upprepar att man inte i och för sig behöver instämma i alla dessa synpunkter för att finna dem intressanta och vägande. Det räcker att man anser att de har så mycket fog för sig, att de bör undersökas ordentligt. Det är tillräckligt för att instämma i kravet att regeringen genast bör tillsätta en utredning, som också *från vårdsynpunkt* utreder om det är rimligt att fullfölja programmet med ett antal storfängelser av Kumlastorlek. Det kravet ställdes av folkpartiets landsmöte i juni i år.

Det är, tycker jag, ledsamt att justitieministern inte tycks vilja tillsätta en sådan utredning. I stället meddelar han nu att »det kan övervägas» att föra in expertis från beteendevetenskaperna i fängsvårdens byggnadskommitté. Det är bra i och för sig. Det är ju märkligt att den här viktiga kommittén, som har haft det kanske avgörande inflytandet på anstaltsbyggandet det senaste årtiondet, inte redan rymmer sådana experter. Men det är utmärkt att herr Kling nu vill reparera den försummelser.

Men det är inte tillräckligt. Vad det nu gäller är ju att så snabbt som möjligt

Ang. lämplig storlek av kriminalvårdsanstalter från vårdsynpunkt få en genomgripande granskning av planerna på kommande storanstalter, innan man bygger vidare. Herr Kling säger inte mycket om den saken. Kanske menar han att den granskningen kan utföras av fångvårdens byggnadskommitté. Det tror jag i så fall är mindre lämpligt. De flesta, som i dag är medlemmar av den kommittén, ingick ju i samma kommitté när den gjorde sin anmärkningsvärt ensidiga utredning om fångvårdsanstalters optimala storlek. De personerna kan troligen inte obundet och prestigefritt sitta och granska sina egna förslag och sina tidigare förord för anstalter av Kumlatyp. Ute i föreningslivet brukar man inte låta kassören och revisorn vara en och samma person.

Vill man ha en fri prövning av tidigare förslag om anstaltsbyggande, skall man inte låta fångvårdens byggnadskommitté granska sig själv. Enda sättet är då att tillsätta en särskild utredning med direktiv att framför allt från *rehabiliteringssynpunkt* analysera framtida anstalters konstruktion. Varför säger herr Kling nej till en sådan utredning?

Jag tycker inte heller att jag fått ett tillfredsställande svar på min andra fråga i interpellationen. Jag undrade om justitieministern skulle låta föreslå byggandet av ytterligare anstalter av Kumla-storlek, innan man utredde vårdaspekten på sådana anstalter. Herr Kling svarar knappast på den frågan. Han ger bara en summarisk beskrivning av arbetsläget för de övriga storanstalterna. Låt mig därför precisera mina frågor.

Herr Kling säger att han ännu inte tagit ställning till den fortsatta utbyggnaden av Österåker, som har avsetts att bli lika stort som Kumla. När tänker justitieministern ta ställning till den saken? Kommer man att dessförinnan hinna utreda vårdsynpunkter på jätteanstalter av det slaget? Vad är herr Klings planer beträffande de övriga storanstalterna? Det finns projekte-

ringsuppdrag beträffande Skogome (som ju blir av Kumla-storlek) och projekteringsuppdrag för en centralanstalt för norra räjongen, som också skulle bli mycket stor. Fångvårdens byggnadskommitté programmerar tydligen en jätteanstalt för södra räjongen. Kommer man — jag upprepar frågan — att hinna utreda vårdaspekterna på olika anstaltsstorlekar, innan de här planerna fullföljs?

Herr talman! Många av dessa saker kan verka tekniska och komplicerade. Det är de naturligtvis också. Men man får aldrig glömma att vad vi diskuterar är livsvillkor för några tusen olycksdrabbade människor, som begått brott, och hur de skall kunna återanpassas till ett normalt samhällsliv.

Vad som gjort mig betänksam när jag läst ett antal handlingar från det senaste årtiondets anstaltsplanering är hur ofta vårdsynpunkterna skjuts i bakgrunden och hur ointresserad man har varit att utförligt söka analysera hur resocialiseringen kan påverkas av skilda anstaltstyper. Herr Kling kan vara förvissad om att den opinion, som vuxit fram kring fångelser av Kumlatyp, försöker bygga på en inlevelse och en insikt i de intagnas och de anställdas liv och arbete i sådana stora anstalter. Den inlevelsen och det intresset för vården och människorna saknar man inte sällan i myndigheternas utredningar och planer för framtiden.

Herr statsrådet KLING:

Herr talman! Herr Almark påstod i sitt senaste anförande, att de flesta av fångvårdens byggnadskommittés ledamöter ingick i kommittén när den avgav sitt betänkande — 1957 eller 1959, vilket år det nu var. Jag kan meddela att samtliga parlamentariker i kommittén, med undantag för en, är helt nya.

Herr Ahlmark underkänner helt den expertis som redan finns inom denna kommitté. Det förhåller sig i själva verket på det sättet, att vårdfrågorna alltid har stått i centrum för planeringsarbe-

Ang. lämplig storlek av kriminalvårdsanstalter

tet inom kommittén. Personer med mångårig erfarenhet av anstaltsförhållandena har deltagit i det arbetet, och en ansedd psykiater och överläkare har ända från början varit ledamot av kommittén. Jag anser därför att kommitténs sammansättning har garanterat, att behandlingsaspekterna i utredningsarbetet har blivit väl tillvaratagna, och jag har ingen anledning att frånga den uppfattningen.

Men jag är, som jag framhöll i mitt svar, inte främmande för tanken att i kommittén bereda utrymme för experter även från andra vetenskaper, som sysslar med mänskliga beteenden och människobehandling. Jag tänker då särskilt på psykologer och sociologer med kriminologisk intresseinriktning.

Vad särskilt gäller Kumlaanstalten så förbiser herr Ahlmark och de av honom åberopade experterna, att Kumlaanstalten inte är *en* anstalt utan två helt skilda anstalter med gemensam administration. Hur långt skall avståndet vara mellan två anstalter för att de skall betraktas som två mindre anstalter och inte en enda stor? Här är två helt skilda anstalter. I mitten ligger administrations- och ekonomiavdelningen. Till vänster därom ligger specialavdelningen. Till höger därom ligger den allmänna anstalten. Skall det vara 50 meter mellan dessa två anstalter, eller skall det vara 500 meter eller 5 kilometer eller 5 mil för att de skall betraktas som två anstalter? Man förbiser helt detta.

Jag vill också tillägga, att internationellt sett betraktas anstalter på upp till 500 platser såsom små. Jag har i min hand de engelska fängsvårdsmyndigheternas årsredogörelse för 1966, där man redovisar ett under 1966 nyöppnat fängelse med plats för 408 män. Man redovisar ett som skall öppnas 1967 med plats för 480 män. Man redovisar två som är under byggnad, det ena för 300, det andra för 492 interner. Man redovisar fem fängelser som är under projektering, och de är på respektive 504, 450, 500, 300 och 450 platser.

England är minsann ett land, där man har ägnat ett mycket stort intresse åt dessa frågor. Jag tycker därför inte att man kan beteckna den kritik som har framförts annat än som överdriven.

Beträffande frågan när den fortsatta utbyggnaden av Österåker kan komma till stånd, är jag för dagen inte beredd att ange när de ekonomiska resurserna ställs till mitt förfogande, som gör det möjligt att fortsätta utbyggnaden.

Skogome-anstalten och anstalten för den norra räjungen kommer med all säkerhet att bli betydligt mindre än Kumla.

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! Det var ju glädjande med den allra sista uppgiften, att Skogome tydligen inte kommer att byggas ut så mycket som avsetts i planerna — mellan 400 och 500 intagna — utan att den kommer att bli mindre.

Däremot blev jag ledsen över att herr Kling sade, att det var »de ekonomiska resurserna» som avgör om Österåker skall byggas ut till en anstalt av Kumla-storlek. Det gör att jag måste vidhålla min kritik. Jag tycker att man, innan man bygger ut Österåker utöver de platser som redan håller på att byggas fram, måste ha en utredning av vårdaspekterna på stora och små anstalter. Jag upprepar den frågan till herr Kling: Vad är det som hindrar herr Kling att tillsätta en utredning som går igenom vård- och rehabiliteringsaspekterna på stora och små anstalter?

Jag tycker nog att herr Kling gjorde sig skyldig till en del uttalanden, som gav en missvisande bild av saken. Jag påstod att en majoritet av ledamöterna i fängsvårdens byggnadskommitté också tillhörde kommittén när den för några år sedan lade fram förslagen om stora fängelser. De har alltså drivit fram den nuvarande utvecklingen. På det svarar herr Kling, om jag hörde rätt, att parlamentarikerna är nya. Men ordföranden, socialdemokratisk riksdagsman, satt också med på 1950-talet. Om jag inte

Ang. lämplig storlek av kriminalvårdsanstalter

är fel underrättad är det tolv ledamöter i fångvårdens byggnadskommitté. Av dem har åtta ledamöter suttit med och tagit ansvar för vad som inträffat. Det är fyra som är nya, däribland tre riksdagsmän från oppositionspartierna. Jag vidhåller därför min kritik. Man kan inte rimligen låta fångvårdens byggnadskommitté granska sig själv. Det är bättre att ha en särskild utredning.

Vidare säger herr Kling, att vårdaspekten har stått i centrum för fångvårdens byggnadskommitté under dess arbete. Det tycker jag är mycket svårt att få bekräftat, när man läser igenom vad fångvårdens byggnadskommitté har producerat. Om man lägger fram en utredning 1959, där man talar om fångvårdsanstalters optimala storlek och bara har två ytterligt kortfattade och i stort sett alldeles innehållslösa sidor om vårdaspekterna, då har man inte beaktat vårdaspekten tillräckligt. Det är ju också därför som herr Kling nu ämnar komplettera fångvårdens byggnadskommitté.

Dessutom skulle jag kunna stå här och läsa upp, under låt mig säga 30 minuter, remisskritik och uttalanden från vårdexperter inom kriminalvården, psykologer och experter av annat slag, som alla är starkt kritiska mot denna utredning och mot att man byggt ut så här stora anstalter på grundval av den.

Herr Kling säger att det är två skilda anstalter på Kumla. Men en punkt som jag diskuterade ganska utförligt i mitt inlägg var att kontakten mellan anstaltschefen och enskilda intagna är utomordentligt viktig. Och det är ju samma anstaltschef för dessa två fångelser! Jag tycker inte att det är särskilt intressant om man delar upp ett jättelikt fängelse i en, två, tre eller fyra avdelningar och *kallar* dem olika fångelser. Det väsentliga är att fängelsechefen inte har möjlighet att nå personlig kontakt vare sig med de intagna eller med personalen, om han är satt att leda arbetet för 200—300 anställda och 400—500 intagna.

Från internationell synpunkt är Kumlaanstalten inte särskilt stor, säger herr Kling. Detta är riktigt — man har väldigt stora fångelser i många länder, inte bara i England utan också i USA, Sovjetunionen och på många andra håll. Men den saken får väl parlamentariker och experter i de länderna försöka klara ut. Vad vi här diskuterar är de *svenska* fångelserna. Och i vårt land är det extremt att gå upp till en anstaltsstorlek på mellan 400 och 500 intagna.

När propositionen om bl. a. Kumla lades fram 1957 sade ju fångvårdsstyrelsen, att man här i landet i modern tid icke godtagit fångvårdsanstalter med så högt platsantal som 300. Fångvårdsstyrelsen riktade en utomordentligt hård kritik mot det förslag, som sedan byggdes ut till att omfatta över 400 intagna. Skall vi jämföra med någonting bör vi rimligen hålla oss till Sverige. Då finner vi att utvecklingen i vårt land för närvarande tycks gå mot större anstalter och inte, som kanske och troligen vore rimligt, mot mindre anstalter.

Det är alldeles klart att en ny utredning inte kan bortse från kostnadsynpunkterna, och herr Kling var inne på den saken i sitt svar. Det är väl sannolikt att ett antal småanstalter blir något dyrare i drift- och investeringskostnad per intagen än en stor anstalt. Nu är det troligt att 1959 års utredning överdrev de synpunkterna. Kritiken blev ju också i detta stycke ytterst hård. Chefen för ungdomsanstalten i Hällby sade, att de ekonomiska prognoserna för 450-mannaanstalten var »beräknade i underkant» och att därför slutsatsen blev missvisande. Samma sak sade Föreningen tjänstemän inom kriminalvården. Styresmannen för Långholmen skrev i sitt remissvar, att de små slutna anstalterna hade utrustats på ett onödigt dyrbart sätt, vilket kommit småanstalten att »framstå som oförmånligt dyr i förhållande till storanstalten».

Men frågan om kostnaderna måste också ställas på rätt sätt, och jag tycker inte att herr Kling gör det. Vilka

Ang. lämplig storlek av kriminalvårdsanstalter

kostnader skall man räkna med? Är det rimligt att bara investeringar och driftutgifter fogas in i en ekonomisk analys? Bör man inte bedöma kostnaderna mera långsiktigt?

För vad som kostar pengar i svensk kriminalvård i dag är i stor utsträckning omhändertagandet av återfallsförbrytare. Antag att man — som en rad experter anser — skulle kunna öka chansen till rehabilitering, återanpassning i samhället, genom vård på en mindre anstalt i stället för på en större! Det betyder ju att man sparar stora summor både statsfinansiellt och samhällsekonomiskt. Kostnaden för en återfallsförbrytare är inte bara anstaltsutgiften. Det är kanske också socialutgifter för familjen, det är stora utgifter för polisutredningen och rättegången. Där är de ekonomiska förluster som själva brottet innebär vid t. ex. stölder. Troligen får man också räkna med en samhällsekonomisk förlust genom att vederbörande inte längre är i produktivt arbete. Sedan tillkommer eftervårdskostnaderna. Helt vid sidan av de mänskliga aspekterna, som jag personligen anser vara viktigare, betyder alltså varje återanpassad tidigare intagen en besparing för samhället under år och kanske årtionden framåt.

Det sade också fängvårdsstyrelsen 1959, när man resonerade just om kostnaderna. »Skulle det förhålla sig så att den lilla anstaltsenheten på upp till 50 å 100 platser är överlägsen den större anstaltsenheten ur resocialiseringssynpunkt, bör den lilla anstaltsenheten användas i största möjliga utsträckning.»

Det ledsamma är att man i dag inte kan bevisa att återfallsprocenten skulle minska så och så mycket med olika typer av anstaltsvård. Men bristen på exakta prognoser och bindande vetenskapliga resultat får inte leda oss till felslutet att vi bortser från kostnaderna på lång sikt. Även på den punkten var 1959 års utredning ensidig och missvisande. Också av det skälet är en ny utredning utomordentligt önskvärd.

Herr ERNULF (fp):

Herr talman! Orsaken till att jag blandar mig i den här debatten är närmast, att jag skulle vilja passa på tillfället att framställa ett par frågor till justitieministern.

Först vill jag deklarerar, att jag ännu inte lyckats bilda mig en alldeles bestämd personlig mening om Kumlaanstalten och dess storlek. Jag har visserligen under de senaste 20 åren besökt och studerat åtskilliga fängvårdsanstalter, större och mindre, men tyvärr ännu inte haft tillfälle att se Kumlaanstalten. Inte heller tror jag att det räcker att gå igenom den anstalten för att komma till någon uppfattning om hur problemet skall lösas.

Det är mycket som talar för herr Ahlmarks uppfattning — som jag förmodar att justitieministern också i stort sett instämmer i — att man helst skulle ha önskat något mindre anstalter än den i Kumla. Det var ju ändå under förarbetet till den anstalten ett önskemål, att man inte skulle göra den fullt så stor, fastän de ekonomiska aspekterna kom in.

Däremot är det högst ovisst hur pass mycket en minskning av anstaltens storlek betyder för behandlingsresultatet. Man kan säga som herr Ahlmark, att en minskning alltid är ett plus, och därför bör vi satsa på mindre anstalter. Mycket goda skäl finns säkert för den uppfattningen. Men jag tror att problemet är betydligt större.

Justitieministern säger att det i själva verket är två anstalter i Kumla — i mitten har man lokaler för administration och ekonomi och på vardera sidan byggnader för de två anstalterna. Då vill jag fråga justitieministern, om under det dagliga arbetet i verkstäderna de intagna från dessa två skilda anstalter blandas med varandra. Jag menar nämligen att problemet inte bara gäller hur många intagna man har på en anstalt utan också riskerna för att olika grupper intagna påverkar varandra i

Ang. lämplig storlek av kriminalvårdsanstalter

olämplig riktning under anstaltsvistelsen; detta senare är lika viktigt.

Om man tillsätter en utredning — som herr Ahlmark föreslår och som jag i och för sig tror skulle vara nyttig — återstår frågan om det löser hela problemet. Förmodligen skulle utredningen säga, att vissa skäl talar för att något mindre anstalter vore av ett visst värde ur behandlingssynpunkt — men vet vi egentligen mycket mer än vad som kan sägas på detta obestämda sätt? Den stora olägenheten är väl att vi vet så förtvivlat litet om vad som betyder någonting i fråga om anordningarna för resocialiseringen under och efter anstaltsvistelsen.

Då kommer min andra fråga till justitieministern. I våras avslogs ju motioner från folkpartihåll om ett särskilt institut för behandlingsforskning. Där emot föreslog justitieministern vissa åtgärder för att stödja behandlingsforskning — i och för sig goda, fastän jag kanske tycker att de inte var tillräckliga. Min fråga blir då: Har justitieministern tagit något initiativ för att denna behandlingsforskning skall kunna inriktas även på den speciella aspekten om betydelsen av anstalternas storlek och närmare utformning för resocialiseringsmöjligheten? Jag föreställer mig nämligen att den av herr Ahlmark föreslagna utredningen — ett förslag som jag alltså stöder — skulle komma till det resultatet att man inte kan svara något mera bestämt på frågan om anstalternas utformning utan att bedriva en hel del ganska tidsödande forskning. Vi har visserligen vissa resultat från behandlingsforskningen beträffande ungdomsvårdsskolorna, men just beträffande det äldre klientelet är väl de framlagda resultaten ännu rätt begränsade.

Herr talman! Det är dessa två frågor som jag är angelägen att få svar på. Min första fråga är alltså: Blandas de intagna från de två anstalterna under det dagliga arbetet? Och den andra: Har man tagit några initiativ från justiti-

tieministerns sida för att inrikta den behandlingsforskning, som ju ändock förekommer, speciellt på frågan om anstalternas utformning ur resocialiseringssynpunkt?

Herr statsrådet KLING:

Herr talman! Jag tror att jag uttrycker de få närvarandes tacksamhet till herr Ahlmark över att han beslöt sig för att inte läsa upp alla remissyttrandena över detta kommittéförlag.

Herr Ahlmark frågade mig vad det är som hindrar att jag tillsätter en ny kommitté. Jo, helt enkelt den omständigheten att vi har en kommitté där våra främsta experter redan sitter och som kan kompletteras på de punkter som jag tidigare nämnde. Det är helt överflödigt att sätta upp en helt ny kommitté som skall börja arbetet från början.

När herr Ahlmark talar om betydelsen av de intagnas kontakter med anstaltschefen, måste jag fråga mig: Hur liten skall anstalten egentligen vara för att några ordentliga kontakter skall kunna förekomma? Jag föreställer mig att vi då kommer ner i en anstaltsstorlek som motsvarar ungefär våra öppna anstalter.

Därmed är jag inne på en annan fråga som jag tycker att herr Ahlmark också borde beakta. När herr Ahlmark talar om resocialiseringssynpunkten, så förbiser han att de intagna regelmässigt förs över till små öppna anstalter kanske redan efter ganska kort tid. Jag hade härom dagen ett nådcärende, där vederbörande hade avtjänat ungefär tre månader av ett straff på ett år och fyra månader, då han överfördes till en öppen anstalt.

Beträffande herr Ernulfs första fråga om de intagna från de som jag kallar två skilda anstalterna blandas under det dagliga arbetet, så är svaret ett klart nej. Jag sade att det är helt skilda anstalter, och det innebär att någon sammanblandning över huvud taget icke förekommer.

Om åtgärder för ett snabbare remissförfarande mellan myndigheterna

Beträffande behandlingsforskningen så är det ett område som ligger utanför min domvärjo. Jag vågar därför inte uttala mig om det redan nu har skett någon inriktning av den på detta aktuella problem.

Herr **AHLMARK** (fp):

Herr talman! Jag förstår att justitieministern är glad över att jag inte läste upp innehållet i de här remissvaren, ty praktiskt taget samtliga innebär ju en svidande kritik mot utbyggnaden av stora fångvårdsanstalter. Det kan vi alltså gemensamt konstatera utan att jag behöver läsa upp remissvaren.

Herr Kling frågade mig hur små anstalterna skall vara för att man skall få en god kontakt mellan styresmannen och de enskilda intagna. Troligen kommer man väl ner — det säger många experter — till en anstaltsstorlek på 50—60 personer. Detta är naturligtvis en sak som den utredning, som vi tydligen inte får, skulle ha utrett. Jag tror att det kanske är rimligt att de slutna sidoanstalterna i de olika räjongerna blir av en sådan storleksordning. Men det är naturligtvis svårt att binda sig innan man sett vad en utredning, som bygger på att undersöka rehabiliteringsfaktorerna, säger. Det är ju tyvärr den utredningen som vi inte kommer att få.

Herr Kling säger att många interner ganska snabbt förs över till mindre sidoanstalter inom räjongen. Ja, det är riktigt. Men de planer som vi hittills har arbetat efter — och det har väl gjorts någon justering av dem under den här debatten — skulle leda till att en majoritet av de intagna på slutna fångvårdsanstalter skulle sitta på de fyra—fem planerade jätteanstalterna. Låt mig säga att det i dag finns cirka 3 500 intagna på slutna fångvårdsanstalter, och att vi skulle få fyra å fem jätteanstalter! Det skulle alltså bli en majoritet av de intagna som skulle sitta på sådana stora anstalter.

Jag är ledsen att herr Kling inte riktigt fattat innebörden i kritiken av hans förslag att komplettera fångvårdens byggnadskommitté och endast på det sättet få en utredning. Vi har en kommitté, säger herr Kling. Men fortfarande är det så att en stor majoritet i denna kommitté var densamma som lade fram de tidigare förslagen. De kan förväntas vara prestigemässigt och i övrigt bundna till dessa förslag. Man skall inte låta samma människor granska sina tidigare åsikter. Då är det bättre, från allmän synpunkt, att låta *nya* personer göra den granskningen. Men det vill herr Kling inte gå med på.

Herr statsrådet **KLING**:

Herr talman! Jag kanske uttryckte mig litet oklart när jag framförde mitt tack. Det avsåg inte att slippa höra innehållet, utan det hade mera avseende på tidpunkten.

När herr Ahlmark säger att man kanske skulle vara tvungen att gå ner till 50—60 platser på anstalterna för att få denna kontakt, så stämmer det ganska bra med den uppfattning som jag uttalade i interpellationssvaret, där jag sade att fördelarna med de små anstalterna till icke ringa del går förloerade redan vid ett platsantal som överstiger 50—70.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Om åtgärder för ett snabbare remissförfarande mellan myndigheterna

Ordet gavs därpå ånyo till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet **KLING**, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara jämväl herr *Per Jacobssons* (fp) interpellation om åtgärder för ett snabbare remissförfarande mellan myndigheterna, och nu anförde:

Herr talman! Herr Per Jacobsson har frågat statsministern, om han är

Om åtgärder för ett snabbare remissförfarande mellan myndigheterna

villig att medverka till en undersökning som kan leda till åtgärder i syfte att åstadkomma ett snabbare remissförfarande mellan departement, ämbetsverk och myndigheter och därigenom möjliggöra kortare handläggningstid av ärenden som påkallar myndighets avgörande.

Interpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

Remissförfarandet är ett betydelsefullt led i utredningen av förvaltningsärenden. Det är ett medel för beslutsmyndigheten att få fram ett tillförlitligt underlag för sina beslut och att tillgodogöra sig speciell sakkunskap som finns hos andra myndigheter eller institutioner. Både från de enskildas och från samhällets synpunkt är det av värde att beslutsmyndigheten tar sådana kontakter genom remisser. Görs inte det, kan den enskildes rättssäkerhet komma i fara och det kan riskeras att samhällets resurser på grund av bristande samordning inte blir utnyttjade på det mest effektiva och ändamålsenliga sättet.

Men det är betydelsefullt att remiss inte sker i andra fall eller i vidare omfattning än vad som är av behovet påkallat. Detta kommer till uttryck bl. a. i ett cirkulär den 5 juni 1931 till statens förvaltande myndigheter. Där föreskrivs att myndigheterna, innan de inhämtar yttrande från myndighet eller annan, skall noga pröva behovet av remiss. Myndigheterna bör enligt cirkuläret särskilt iaktta bl. a. att yttrande inte infordras i vidare omfattning eller från andra än som är nödvändigt för ärendets utredning. Svar skall enligt cirkuläret avges så skyndsamt som förhållandena medger. Det åligger den remitterande myndigheten att övervaka att remissvaren kommer in i tid. Det kan tilläggas att en viss kontroll över att alltför långdragna remissförfaranden inte förekommer utövas genom JK:s granskning av de balansförteckningar som statsmyndighet har att lämna till JK.

Under senare år har man såväl inom statsdepartementen som inom underlydande myndigheter vidtagit olika åtgärder för att minska handläggningstiden och förenkla förfarandet i förvaltningsärenden. Jag vill särskilt hänvisa till de uppgifter om rationaliseringsåtgärder på länsstyrelsernas verksamhetsområde som i våras lämnades av statsrådet Lundkvist i ett interpellationssvar i denna kammare till herr Fäldin.

Remissförfarandet ägnas betydande uppmärksamhet i det betänkande om förvaltningsförfarandet som besvärssakkunniga lade fram år 1964. Där föreslås att närmare bestämmelser i ämnet tas upp i en lag om förvaltningsförfarandet. En särskild arbetsgrupp inom justitiedepartementet har i uppdrag att på grundval av besvärssakkunnigas förslag och remissyttrandena över detta utarbeta förslag till vissa grundläggande lagbestämmelser om förvaltningsförfarandet. Bestämmelser om bl. a. remissförfarandet kommer att inflyta i det lagförslag som beräknas bli framlagt av arbetsgruppen om några månader.

Av vad jag här har anfört torde framgå att några ytterligare åtgärder beträffande remissförfarandet f. n. inte är påkallade.

Herr JACOBSSON, PER, (fp):

Herr talman! Jag tackar justitieministern för svaret på min interpellation.

Jag vill omedelbart instämma i vad statsrådet säger inledningsvis, nämligen att remissförfarandet »är ett betydelsefullt led i utredningen av förvaltningsärenden» och att det är viktigt att beslutsmyndigheten på den vägen söker få fram ett tillförlitligt underlag för sina beslut. Det är säkerligen också av stor betydelse när det gäller att i möjligaste mån tillvarata den enskildes rättssäkerhet.

Så långt är vi alltså överens. Av sva-
rets fortsättning får jag närmast det in-

Om åtgärder för ett snabbare remissförfarande mellan myndigheterna

trycket, att statsrådet anser nu rådande förhållanden tillfredsställande, och det utmynnar också följdriktigt i slutsatsen att några ytterligare åtgärder beträffande remissförfarandet för närvarande inte är påkallade. På den punkten känner jag behov av att sätta ett par frågetecken.

Jag har i min interpellation framhållit att nuvarande system ofta innebär exempelvis att de enklaste besvärärenden kan vandra remissvägen i årtal och helt enkelt bli liggande i en skrivbordslåda tills de så småningom blir föremål för avgörande. Ofta är dessa ärenden av sådan art att långa dröjsmål kan betyda kostnader och olägenheter för de parter som berörs.

Det är alltså tidsutdräkten, senfärdigheten i ärendenas handläggning, framför allt när det gäller besvärärenden, ofta föranledd av ett omständligt remissförfarande, som vällar bekymmer och som jag i första hand vill påtala. Att här lurar en fara kan, inbillar jag mig, ingen på allvar bestrida. Frågan är hur man skall kunna komma till rätta med detta besvärliga problem.

Ju mera inrutat vårt samhälle blir, ju flera lagar och föreskrifter vi får att rätta oss efter, desto större blir denna fara. Jag är angelägen att betona att jag i detta fall inte riktar några anklagelser mot den sittande regeringen; jag tror att detta är ett bekymmer som varje politisk regim kommer att få brottas med och ständigt följa med uppmärksamhet, även om riskerna självfallet blir större ju mera detaljreglerad samhällsapparaten är och ju mera begränsad den enskildes rörelsefrihet blir.

Statsrådet påpekar alldeles riktigt, att det är betydelsefullt att remiss inte sker i vidare omfattning än vad som är av behovet påkallat, och hänvisar till ett cirkulär som utfärdats den 5 juni 1931 till statens förvaltande myndigheter. Jag har läst detta cirkulär och finner att det innehåller många förträffliga råd, men jag känner mig inte särskilt övertygad om att vad som sades i Svensk

författningssamling nr 212 och nr 213 år 1931 har någon större aktualitet för den generation av ämbetsmän som i dag har att ta befattning med huvudparten av ärendena inom den svenska statsförvaltningen.

Statsrådet hänvisar till det betänkande som besvärssakkunniga lade fram år 1964. I detta anföres bl. a. följande: »När den beslutande myndigheten är överordnad den myndighet, som skall yttra sig, är den berättigad att ange viss tid, inom vilken yttrande skall avgivas. Att yttrande skall avgivas, så snart det med hänsyn till andra göromål är möjligt, följer av de allmänna kraven på god ordning inom förvaltningen. I lagförslaget har uttryckligen angivits, att hänvändelse, därest hinder icke möter, skall efterkommas utan dröjsmål. Tydligt är ock att hänsyn bör tagas till önskemål om särskilt snabb behandling, som kunnat uttalas av myndigheten.»

Vad vi här diskuterar är ju främst hur man skall kunna nå fram till ett smidigare och snabbare förfarande, inte minst i fråga om besvärärenden av olika slag som rör enskilda, kommuner och andra. Jag gör gällande att den ordning vi har på detta område inte är tillfredsställande, och jag skulle kunna stå till tjänst med exempel som verkligen är belysande. Jag skall inte belasta kammarens tid med några åskådningsexempel just nu, men jag skulle tro att var och en som har någon erfarenhet i detta avseende skulle kunna lämna värdefulla bidrag till belysning av situationen på detta område.

Olägenheterna begränsar sig inte bara till att allmänheten får vänta på besked. Ju längre man får vänta desto vanligare blir det att vederbörande person eller organ försöker få sina ärenden behandlade med förtur, därför att just deras ärende är så särskilt brådsakande. Trappspringet i kanslihuset, hos länsstyrelserna och i ämbetsverken gäller säkerligen i stor utsträckning just sådana ärenden.

Om åtgärder för ett snabbare remissförfarande mellan myndigheterna

Häri ligger också en fara. Det är väl inte alldeles tvärsäkert att den som lugnt bidar sin tur — som kanske inte har möjlighet att anlita t. ex. en riksdagsman för att sätta skräck i vederbörande — har ett mindre viktigt ärende. Att även personliga förbindelser någon gång kan spela en roll kan väl knappast heller bestridas.

Jag upprepar vad jag inledningsvis sade, att jag av svarets allmänna formuleringar närmast får det intrycket att statsrådet anser rådande förhållanden tillfredsställande och att den fråga jag ställt följaktligen måste anses omotiverad. Om detta är riktigt betyder det självfallet att vi inte är överens.

Jag inser till fullo värdet av att den enskildes krav på rättssäkerhet i möjligaste mån blir tillgodosett. I det avseendet tror jag verkligen att våra myndigheter och ämbetsmän är förtjänta av ett högt betyg. Jag inser också att en avvägning ofta måste göras mellan kravet på garantier för riktiga resultat och kraven på billighet, snabbhet och enkelhet i handläggningen.

Just detta — snabbhet och enkelhet i handläggningen. Vi är i allmänhet så förtvivlat tungfotade och formella. Ambitionen att kunna presentera skriftliga besked tjänstevägen skulle säkerligen i många fall med fördel kunna bytas ut mot ett enklare förfarande utan att säkerheten därför behöve eftersättas. Av svaret framgår att en arbetsgrupp inom justitiedepartementet har i uppdrag att utarbeta förslag till vissa grundläggande lagbestämmelser om förvaltningsförfarandet. Jag hoppas att denna översyn skall ge anvisningar som kommer att möjliggöra större snabbhet och smidighet i handläggningen av ärenden som påkallar myndighets avgörande.

Herr statsrådet **KLING**:

Herr talman! När jag avslutade mitt interpellationssvar med att säga att jag för närvarande inte fann ytterligare åtgärder påkallade var det med hänvis-

ning till att en arbetsgrupp inom departementet arbetar med bl. a. denna fråga.

Jag vet inte om det cirkulär, som jag återopade och som är från 1931, saknar aktualitet för dagens ämbets- och tjänstemän. I varje fall har väl herr Per Jacobssons interpellation åter aktualiserat frågan och därför var kanske frågan motiverad.

Herr **JACOBSSON, PER**, (fp):

Herr talman! Jag skulle vilja göra ett litet tillägg.

Här är det såvitt jag förstår främst fråga om att få en viss praxis att slå igenom i arbetsmetodiken inom skilda sektorer i statsförvaltningen.

I besvärssakkunnigas utlåtande, som jag nyss citerade, säges att när en beslutande eller överordnad myndighet skall yttra sig är den berättigad att ange en viss tid inom vilken yttrande skall avges.

Jag vill nu ställa den direkta frågan: I vilken utsträckning sker detta?

Vi vet att remisstiden kan bli ganska knapp för olika verk och myndigheter som skall yttra sig över exempelvis statliga utredningar o. d., och vederbörande har att rätta sig därefter. Skulle man inte komma en bra bit på väg om man konsekvent genomförde den metoden, att den myndighet som skall besluta i ett ärende också bestämmer att svaret skall vara inne inom en viss tid, i den mån ärendet behöver remitteras?

Herr statsrådet **KLING**:

Herr talman! När det gäller förslag från utredningar är regeln den att en viss remisstid fastställs. Beträffande andra ärenden förfar man nog inte så ofta på detta sätt. Om ärendet är av brådskande natur skall givetvis iakttas att den överordnade myndigheten bestämmer en viss remisstid.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 150, med förslag till tulltaxa, m. m.

Föredrogs och hänvisades till lagutskott motionen nr 884.

Anmälades och bordlades följande till kammaren överlämnade kungl. propositioner:

nr 143, med förslag till förordning om studiemedelsavgifter, m. m.;

nr 156, angående godkännande av 1967 års vetekonvention och 1967 års konvention om livsmedelshjälp;

nr 157, angående fortsatt omorganisation av televerket, m. m.;

nr 158, angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att i vissa fall avstå allmänna arvsfondens rätt till arv;

nr 159, med förslag till lag om ändrad lydelse av 24 § 1 mom. och 39 § civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74); samt

nr 161, med förslag till lag angående ändring i lagen den 6 april 1956 (nr 86) om åtgärder mot vattenförorening från fartyg.

Anmälades och bordlades en av bankoutskottet jämlikt § 21 riksdagsstadgan gjord anmälan, att till utskottet från fullmäktige i riksbanken inkommit framställning om vissa ändringar i bankoreglementet.

Anmälades och bordlades följande motioner:

nr 885, av herr *Anderson, Carl Albert, m. fl.*,

nr 886, av herr *Anderson, Carl Albert, m. fl.*,

nr 887, av herr *Lundström m. fl.*,

nr 888, av herr *Nilsson, Ferdinand, m. fl.*,

nr 889, av herr *Persson, Yngve*, och

nr 890, av herr *Sundin m. fl.*,

alla i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 141, med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom, m. m.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 18.22.

In fidem

K.-G. Lindelöw

Fredagen den 3 november

Kammaren sammanträdde kl. 14.00; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Justerades protokollet för den 26 nästlidne oktober.

Föredrogs och hänvisades till lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 143, med förslag till förordning om studiemedelsavgifter, m. m.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 156, angående godkännande av 1967 års vetekonvention och 1967 års konvention om livsmedelshjälp.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 157, angående fortsatt omorganisation av televerket, m. m.; och

nr 158, angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att i vissa fall avstå allmänna arvsfondens rätt till arv.

Föredrogs och hänvisades till lagutskott Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 159, med förslag till lag om ändrad lydelse av 24 § 1 mom. och 39 § civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74); samt

nr 161, med förslag till lag angående ändring i lagen den 6 april 1956 (nr 86) om åtgärder mot vattenförorening från fartyg.

Föredrogs och hänvisades till lagutskott motionerna nr 885—890.

Vid föredragning av bankoutskottets anmälan jämlikt § 21 riksdagsstadgan, att till utskottet från fullmäktige i riks-

banken inkommit framställning om vissa ändringar i bankoreglementet, hänvisades framställningen till bankoutskottet.

Anmälades Kungl. Maj:ts till kammaren överlämnade skrivelse, nr 164, angående muntligt meddelande till riksdagen.

Av nämnda kungl. skrivelse, som nu föredrogs, inhämtades, att Kungl. Maj:t beslutat, att meddelande enligt § 56 riksdagsordningen skulle göras till riksdagen om Sveriges handelspolitik, ävensom förordnat, att meddelandet skulle framföras i första kammaren av statsrådet Wickman och i andra kammaren av statsrådet och chefen för handelsdepartementet Lange.

Herr förste vice talmannen yttrade, att han i anslutning till den nu föredragna skrivelsen finge tillkännagiva, att enligt överenskommelse med herr statsrådet Wickman det i skrivelsen avsedda meddelandet komme att lämnas vid kammarens sammanträde tisdagen den 7 november.

På sedermera gjord proposition beslöts att förevarande kungl. skrivelse skulle läggas till handlingarna.

Anmälades och bordlades

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 52, i anledning av motioner angående rätten att utbekomma allmänna handlingar i stadsplaneärenden m. m.; samt

nr 53, i anledning av motioner om grunderna för fastställande av antalet landstingsmän;

statsutskottets utlåtanden:

nr 135, i anledning av motioner om upprustning av militära förläggningslokaler;

Meddelande ang. enkel fråga

nr 136, i anledning av motioner om återkallande av förordnande för värnpliktigt befäl;

nr 137, i anledning av motion om slopande av lånresor med örlogsfartyget Älvsnabben;

nr 138, i anledning av motioner om utnyttjandet av yrkesskolans resurser;

nr 139, i anledning av motioner om avveckling av statsbidraget till Svenska diakonsällskapets sociala utbildningsverksamhet m. m.;

nr 140, i anledning av motioner om inrättande av ett statligt korrespondensinstitut;

nr 141, i anledning av motioner om skoldemokrati;

nr 142, i anledning av motioner om översyn av folkhögskolestadgan;

nr 143, i anledning av motioner angående utbildningen av yrkeslärare i klädsömnad;

nr 144, i anledning av motion om beredande av plats för SECO i skolöverstyrelsens styrelse m. m.; samt

nr 145, i anledning av motioner angående kostnadsfördelningen mellan staten och kommunerna;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om åtgärder mot diskriminering i internationell sjöfart;

nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av övergångsbestämmelserna till lagen den 9 juni 1967 (nr 532) om ändring i 17 kap. handelsbalken; samt

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 1 juni 1951 (nr 308) om ekonomiska föreningar, m. m.;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 55, i anledning av väckta motioner om ersättning av statsmedel vid förlust på grund av ingripande enligt bekämpningsmedelsförordningen;

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts

proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1 och 3 §§ förordningen den 4 juni 1954 (nr 519) angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel, jämte i ämnet väckta motioner; samt

nr 59, i anledning av väckta motioner om förtidspension åt hemmadött-rar m. m.;

tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 51, i anledning av väckta motioner om kontroll från trafiksäkerhets-synpunkt av utländska motorfordon genom tullverkets försorg;

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändringar i jaktlagstiftningen, jämte motioner i ämnet; samt

nr 53, i anledning av motion angående handeln med småfågelungar och fågelägg; ävensom

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 33, i anledning av väckta motioner om utredning angående domänverkets organisation; samt

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av viss staten tillhörig mark.

Meddelande ang. enkel fråga

Meddelades, att jämlikt § 20 i kam-marens ordningsstadga följande enkla fråga denna dag framstälts av herr *Werner* (vpk) till herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet: »Vill Statsrådet uttala sig om möjligheterna att övervinna hindren för import av grammofonskivor av högt konstnärligt värde från länder med vilka Sverige icke upprätthåller diplomatiska förbin-delser?»

Justerades protokollsutdrag för den-na dag, varefter kammarens samman-träde avslutades kl. 14.06.

In fidem

K.-G. Lindelöw

Tisdagen den 7 november

Kammaren sammanträdde kl. 10.30.

Justerades protokollet för den 27 nästlidne oktober.

Ang. Sveriges handelspolitik

Herr statsrådet WICKMAN erhöll ordet för att framföra det i Kungl. Maj:ts skrivelse nr 164 avsedda meddelandet och anförde därvid:

Herr talman! Sett från handelspolitisk synpunkt har det år som nu går mot sitt slut varit händelserikt. Det inleddes med genomförandet av den tullfria marknaden för industrivaror inom EFTA. Ett av de mål som EFTA-samarbetet tagit sikte på var därmed uppnått — tre år tidigare än vad som ursprungligen beräknats. Det fortsatte med intensifierade förhandlingar i Kennedy-ronden, vilka gav till resultat den mest omfattande överenskommelse om tullsänkningar som hittills uppnåtts. Det kom därefter att domineras av de förnyade ansträngningarna att söka få till stånd en lösning av integrationsproblemen i Västeuropa. Jämsides därmed har arbetet på att förbättra utvecklingsländernas ekonomiska och handelspolitiska läge fortgått i olika internationella organ.

Det 80-tal länder som samarbetar i det allmänna handels- och tullavtalet, GATT, svarar tillsammans för omkring fyra femtedelar av världshandeln. Den sänkning av tullarna som Kennedy-förhandlingarna ledde fram till — beräknad till genomsnittligt över 35 procent på industrivarorna — innebär således ett mycket betydande framsteg för en frigörelse av handeln på världsbasis. För oss i Västeuropa innebär

utgången av Kennedy-ronden samtidigt lättnader i effekterna av den diskriminering som under senare år blivit alltmer kännbar genom Västeuropas uppdelning i två handelsblock. U-länderna vinner vissa fördelar på industrivaruområdet men gör i en helhetsbedömning mindre vinster än industriländerna. En orsak till detta är att råvarorna, som oftast inte är belagda med tull, tar en mycket stor andel av deras export. Det jämförelsevis sämre utfallet för utvecklingsländernas del gör det än angelägnare att öka ansträngningarna för att främja deras exportutveckling. Särskilt FN:s handels- och utvecklingskonferens i New Delhi i februari och mars bör erbjuda industriländerna tillfällen till aktiva insatser.

Det var inte utan svårigheter som Kennedy-förhandlingarna kunde bringas till ett framgångsrikt slut. De kunde inledas först efter mycket segslitna diskussioner och omfattande tekniska utredningar. Vid flera tillfällen hotades förhandlingarna av sammanbrott. Så sent som i slutet av förra året — bara drygt ett halvår innan den amerikanska förhandlingsfullmakten skulle utgå — var situationen bekymmersam. Det är ingen tvekan om att det beslut som de nordiska länderna vid den tidpunkten fattade om att gå fram gemensamt under en enda huvudförhandlare bidrog till att leda in arbetet i ett avgörande förhandlingsskede. Det var ett i många avseenden betydelsefullt politiskt beslut. Det bars upp av en fast gemensam viljeinriktning. Resultatet av förhandlingarna visar vikten av det nordiska samarbetet och det gemensamma handelspolitiska uppträdandet.

För Sveriges del innebär de uppnådda tullsänkningarna betydande fördelar. De växlar emellertid för olika län-

Ang. Sveriges handelspolitik

der eller länderområden och för olika branscher. Men en vägning av resultaten ger sammantaget en mycket gynnsam bild. Den uppfattningen har också kommit till uttryck från näringslivets sida, sedan man där haft möjligheter att närmare studera resultaten och kunnat skaffa sig en samlad överblick.

Det är värt notera att tullsänkningarna på EEC-marknaden till betydande delar inneburit halveringar av gällande tullar på varuområden som är av särskilt intresse för oss och att bara 3 procent av den svenska exporten till EEC av sådana industrivaror som kunnat göras till föremål för tullsänkning helt undantagits. Också på den växande amerikanska marknaden kommer den svenska exporten att få betydande tulllättnader liksom på andra utomeuropeiska industrimarknader.

Från svensk sida har gjorts åtaganden som innebär tullsänkningar eller bindning av gällande tull eller tullfrihet för ett stort antal positioner i den svenska tulltaxan. Ställningstagandena gjordes i nära samråd med representanter för de skilda branscherna samt i viktigare fall efter föredragning för handelspolitiska rådet. Totalresultatet som redovisas i en nyligen framlagd proposition måste anses väl balanserat.

Även om goda resultat uppnåtts i Kennedy-ronden måste vi fortsätta strävandena till en ytterligare frigörelse av världshandeln. Inom GATT, som spelar en central roll i detta sammanhang, bör särskild uppmärksamhet ägnas åt sådana frågor som handeln med u-länderna, avskaffande av icke-tariffära handelshinder och handeln med jordbruksvaror. Vid det förestående GATT-mötet ges redan denna månad en möjlighet att aktualisera dessa frågor.

Ett oroande tecken för en utveckling mot en friare världshandel utgör de protektionistiska tendenser som gjort sig gällande i Förenta staterna under den senaste tiden. Dessa yttringar av protektionism har föranlett en nordisk demarche hos den amerikanska rege-

ringen. Också vid EFTA:s ministerrådsmöte i Lausanne uttalades oro över dessa tendenser. Ministrarna sade sig emellertid hysa tillit till att utvecklingen mot avskaffande av handelshinder skulle komma att vidmakthållas så att man skulle komma i fullt åtnjutande av Kennedy-rondens resultat och upprätthålla dynamiken i utvecklingen mot en ytterligare frigörelse av världshandeln till alla länders fromma.

När riksdagen senast diskuterade de europeiska integrationsfrågorna — det var i en interpellationsdebatt den 29 maj — hade den brittiska regeringen, följd av den danska och irländska, ansökt om förhandlingar om medlemskap i EEC. Den svenska regeringen förklarade i denna debatt att den för sin del inte hade tagit slutgiltig ställning till vare sig tidpunkten eller formen för en ansökan om förhandlingar med EEC. Det betonades emellertid att vi önskade en så snar och nära anslutning till en europeisk stormarknad som möjligt utan att ge avkall på vår neutralitetspolitik.

Regeringen betonade också att den sökte finna en handlingslinje som omfattades av riksdagens alla partier och att ett eventuellt beslut under en tidpunkt då riksdagen inte var samlad skulle föregås av överläggningar med utrikesnämnden. Dessa skulle ha till syfte att nå samförstånd om tidpunkten för och innehållet i en svensk framställning till EEC.

Vid denna tidpunkt förväntade vi oss att Norge under sommaren skulle följa de tidigare nämnda staterna med en begäran om förhandlingar med EEC om medlemskap.

Några veckor senare bekräftades att Norge skulle lämna in en sådan ansökan troligen under senare hälften av juli. I det läget fann regeringen det vara önskvärt att höra utrikesnämnden och ett sammanträde utlystes till den 7 juli.

Vid detta sammanträde förklarade regeringen att den noga övervägt frågan om också Sverige skulle göra en

framställning hos EEC om förhandlingar om en anslutning.

Med hänsyn till att så många EFTA-länder och särskilt — efter beslut i Norge — två nordiska länder var för sig manifesterat sin vilja att komma till förhandlingar ansåg regeringen övervägande skäl tala för att även vi borde låta höra av oss på ett mera direkt sätt än i den avsiktsdeklaration som regeringen avgav den 2 maj. Vi hoppades därmed också kunna vinna den enighet mellan partierna som vi uppriktigt strävade efter och i riksdagen uttryckligen förklarat oss vilja ha.

Någon skriftligt utformad framställning förelåg inte vid detta sammanträde. Regeringen var angelägen att innan den formulerade sin ansökan först höra utrikesnämndens uppfattning om den principiella uppläggningsen i en svensk framställning.

Det var för regeringen självklart att en ansökan måste utformas på ett sådant sätt att den samtidigt som den betonade vårt starka intresse av att delta i arbetet för en lösning av de ekonomiska samarbetsproblemen i Västeuropa inte lämnade något tvivel på vår vilja att fullfölja neutralitetspolitiken.

Regeringen erinrade om att vid tidpunkten för vår associationsansökan, 1961—1962, riksdagens partier var helt överens om de förbehåll som vi på grund av vår neutralitetspolitik ansåg oss vara tvungna att göra. De gällde rätten att själva ingå avtal på handelsområde med tredje land, rätten att säkerställa försörjningen i händelse av avspärrning och rätt att exempelvis vid krig eller allvarliga krislägen sätta avtalet helt eller delvis ur kraft. Det förelåg också enighet om den motivering dessa förbehåll gavs i förklaringen inför ministerrådet i juli 1962.

1961—1962 fann regeringen — i ett läge där vi hade att välja mellan att låta vår ansökan gälla antingen association eller medlemskap — att en medlemskapsansökan inte kunde anses förenlig med vår neutralitetspolitik. Denna uppfatt-

Ang. Sveriges handelspolitik

ning delades av centerpartiet. De politiska målen utgjorde starka drivkrafter vid bildandet av EEC, och i en rad auktoritativa uttalanden från EEC-håll förbands medlemskapet med ett långtgående politiskt samarbete av en art som enligt vår uppfattning inte lät sig förenas med neutralitetspolitiken. Den schweiziska samlingsregeringen och den österrikiska koalitionsregeringen kom till samma slutsatser som den svenska regeringen.

En ansökan om medlemskap i dagens läge skulle minska tilltron till viljan att konsekvent fullfölja den svenska neutralitetspolitiken, eftersom vi 1961—1962 med hänsyn till neutraliteten begärde förhandlingar om association. Den svenska neutralitetspolitiken ligger fast. Någon förändring har inte skett. De tidigare angivna neutralitetsförbehållen måste enligt vår mening tillmätas samma vikt i dag som för fem år sedan. Det gäller såväl vid en association som vid ett medlemskap.

Det har gjorts gällande att de politiska momenten i EEC-samarbetet numera skjutits så långt i bakgrunden att det vore möjligt även för en neutral stat att ingå som medlem i Gemenskapen. Det finns emellertid inte några belegg för detta. Tvärtom har flera ledande statsmän i EEC-staterna under den senaste tiden gjort uttalanden, i vilka det politiska momentet i EEC-samarbetet starkt betonats.

Mot bakgrund av faktiska händelser inom EEC — främst Luxemburg-uppgörelsen i januari i fjol, som bromsade en utveckling i överstatlig riktning — vill regeringen ändå på förhand inte utesluta möjligheten av att EEC-samarbetet tagit en något annan riktning.

Genom att hålla formen för en svensk anslutning öppen i vår framställning till EEC ser vi en möjlighet att komma till tals och få närmare klarhet om den för oss med hänsyn till neutraliteten tänkbara anslutningsformen.

Regeringens ställningstagande till förmån för en öppen ansökan fick stöd

Ang. Sveriges handelspolitik

av centerpartiet. Trots den kritik som från folkpartiets sida riktades mot regeringens hållning efter utrikesnämndens sammanträde den 7 juli anslöt sig även folkpartiet vid nämndens andra sammanträde den 26 juli till regeringens linje.

Skrivelsen lämnades till Gemenskapen den 28 juli, två dagar efter den norska.

Redan i vår associationsansökan 1961—1962 framhöll regeringen att vi från svenskt håll önskade få till stånd så omfattande, nära och varaktiga ekonomiska förbindelser med Gemenskapen som möjligt. Denna önskan är lika stark i dag som för fem år sedan. Det har uttryckligen förklarats av regeringen vid ett flertal tillfällen. Vår aktivitet både inom och utom EFTA att söka ett närmande till EEC utgör påtagliga uttryck för denna vår vilja. Vi är övertygade om att vinsterna av ett nära ekonomiskt samarbete mellan länderna i vår del av världen skulle bli stora och komma alla deltagande parter till godo.

Vi är sålunda beredda till ett djupgående ekonomiskt samarbete med EEC-länderna. Men det måste ske i former som är förenliga med vår neutralitetspolitik. Genom att nu inge en öppen ansökan fullföljer vi vår handlingslinje från 1961—1962.

Sedan en månad tillbaka föreligger i form av en rapport från EEC-kommissionen i Bryssel den första officiella reaktionen på de framställningar som gjorts av Storbritannien, Irland, Danmark, Norge och Sverige. Denna rapport behandlas nu av ministerrådet. Den ägnades en första granskning vid rådets sammanträde i slutet av oktober.

Rapporten rekommenderar fullt medlemskap som den bäst lämpade samarbetsformen för utvecklade industriländer. Den framhåller samtidigt att medlemskap inte kan vinnas utan godtagande av de politiska målen. Rapporten hänvisar i detta sammanhang till Rom-fördragets inledning, som — i

rapportens ord — bringats i erinran vid stats- och regeringschefsmötet i Bonn i juli 1961 och i Rom i maj 1967. Det heter i rapporten att för Sveriges del kan medlemskap övervägas endast om förhandlingar med detta land utvisar att landet är i stånd att utan reservationer acceptera Gemenskapens politiska syften.

Kommissionsrapporten är ett viktigt dokument men det vore ändå förhastat att av den dra alltför bestämda slutsatser om Sveriges möjligheter att på sikt få en tillfredsställande uppgörelse med EEC. Det slutliga avgörandet i frågan om en utvidgning av Gemenskapen liksom i frågan om anslutningsformerna ligger hos ministerrådet.

Vid ministerrådsmötet välkomnade den tyske utrikesministern Sveriges ansökan. Han konstaterade att den svenska neutraliteten ställer vissa problem med hänsyn till de politiska målen hos Gemenskapen. Samtidigt uttalade han förståelse för önskan att inte äventyra den nordiska industrimarknaden. Mot denna bakgrund förordade den tyske utrikesministern att klarläggande kontakter skulle tas mellan kommissionen och Sverige. Regeringen vill uttala sin uppskattning av det tyska intresset för Sveriges framtida förbindelser med EEC.

Vi vet ännu inte om EEC:s ministerråd är berett att ta upp de förhandlingar som begärts av tidigare i detta anförande angivna länder.

Den svenska regeringen kommer att fullfölja den kurs den intagit i integrationsfrågan. Vi kommer att fortsätta ansträngningarna att finna en lösning på problemen. Vi önskar en så bred lösning som möjligt. Det vore djupt olyckligt om dessa problem skulle angripas på ett sådant sätt att det försvårade eller omöjliggjorde en utveckling av de framsteg som redan gjorts inom existerande sammanslutningar och inom bestämda regioner. Det är därför av vikt att samarbetet inom EFTA liksom det särskilda nordiska samarbetet

fortgår parallellt med ansträngningarna att skapa en enhetlig västeuropeisk marknad.

Integrationsfrågan behandlades inom EFTA senast vid det ministerrådsmöte som hölls i slutet av förra månaden. Några bestämda slutsatser beträffande möjligheterna att uppnå snara förhandlingslösningar med EEC kom inte till uttryck. Däremot betonade samtliga ministrar vikten av att samarbetet inom EFTA fortsätter. Ministrarna framhöll sitt starka intresse av att den fria marknad som skapats inom associationen under de gångna sju åren säkerställs inom en utvidgad europeisk gemenskap. De underströk också betydelsen av ingående konsultationer mellan sina regeringar i alla frågor som rör den europeiska integrationen.

Vårt intresse av att stärka det nordiska samarbetet behöver inte ytterligare understrykas. Det utbyte av utredningsmaterial i integrationsfrågan som pågått under året har visat sig värdefullt och vi har från svensk sida föreslagit en gemensam genomgång av det samlade materialet. Vi är intresserade av att hålla en nära och fortlöpande kontakt med de nordiska grannländerna i denna utredningsverksamhet som utgör ett led i försöken att nå en anknytning till den gemensamma marknaden. Inte minst med hänsyn till den gemensamma önskan att bevara den tullfria nordiska marknaden borde ett intimt samarbete på detta område ligga i alla de nordiska ländernas intresse.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! När Sverige var med om att bilda det europeiska frihandelsområdet, tog vi ett steg av stor betydelse. Det skapade nya förutsättningar för en liberal handelspolitik i denna del av världen. Delvis var dock grundandet av EFTA en ersättning för ett mera djupgående samarbete mellan alla de nord- och västeuropeiska länderna.

När Sverige i början av 1960-talet

Ang. Sveriges handelspolitik ansökte om associering med EEC, var det utan tvekan också ett betydelsefullt avgörande. Av än större räckvidd var att Sverige i somras ånyo tog kontakt med EEC och då inte uteslöt medlemskap. Om detta lyckades för oss, skulle det vara ett av de mest betydelsefulla stegen i vårt lands moderna historia. Det skulle vara fullt jämförligt med — om jag tar några olika exempel — näringslivets frigörelse under 1800-talet, unionsupplösningen eller Sveriges proklamerande av neutralitet under första världskrigets dagar.

Inträdandet i FN och uppbyggandet av samarbetet i Norden kan ännu inte anses ha fått den betydelse som ett fullvärdigt medlemskap i EEC på sikt kan medföra. Jag lägger då samman den ekonomiska innebörden av en samverkan och den psykologiska roll uppbyggandet av en europeisk ekonomisk gemenskap skulle medföra. I förlängningen av detta perspektiv ligger nämligen inte ett ekonomiskt krig mellan block i skilda delar av världen. Uppbyggandet av regional samverkan i Västeuropa, i Östeuropa, i Latinamerika, i Afrika och i Asien kan så småningom leda till en mer långtgående liberalisering av världshandeln till gagn för alla folk. Inte minst skulle u-länderna här kunna ha stor glädje av en sådan utveckling. Konsekvenserna för Sveriges del, om vi hölls utanför EEC och engelsmän, danskar och norrmän kom med, skulle utan tvekan få en mycket allvarlig innebörd; alltså även ur historisk synpunkt. Till ett sådant stor-EEC går nu nämligen nära två tredjedelar av vår export. Det är en tillräckligt talande siffra. Exporten skulle få svårigheter att klättra över murarna till en tullunion. Än svårare skulle det givetvis bli om ytterligare ett antal länder kom med och vi fick stå utanför. Men om vi måste betala priset för vår neutralitet på det sättet att vi står utanför, så får vi göra detta — på den punkten kan det inte råda några delade meningar.

Ang. Sveriges handelspolitik

Regeringen tar i deklarationen återigen upp historieskrivningen om vad som hände i utrikesnämnden i somras. Man har tydligen inte något emot ett litet gräl på den punkten. Jag har inte tänkt att hålla på med detta utan avvaktar den fortsatta debatten. Jag har fullt förtroende för svenska folkets fattningsförmåga och även för den framtida historieskrivningen, vilket regeringen inte tycks ha.

Men det är en sak i dagens deklaration som är allvarlig och som därför måste belysas. Man säger nämligen att man nu fullföljer handlingslinjen från 1961—1962. Den linjen innebar ju att man oavsett villkoren endast begärde förhandlingar om associering och inget annat. Uttalandet i dag kan bara betyda endera av två saker. Antingen: ingen ändring har skett — oavsett villkoren syftar regeringen enbart till associering. Eller: ändring har skett, men man vill inte erkänna detta. Det hela blir än allvarligare mot bakgrunden av handelsminister Langes uttalanden både under och efter det första sammanträdet i utrikesnämnden i juli, då han på ett spörsmål svarade att om EEC frågar vad vi vill så blir det nej till medlemskap och ja till associering. Vilket förbryllande intryck måste inte dessa egendomligheter göra i EEC-staterna! Hur skulle det vara om regeringen enkelt och rakt på sak svarade, att man anser att Sverige kan bli medlem i EEC men att detta får bli beroende på villkoren beträffande neutraliteten. Svårare är det inte.

Enigheten i utrikesnämnden vid det andra julisammanträdet uppnåddes ju bl. a. på grund av att vi fick intrycket att uttalanden av herr Langes typ nu inte skulle förekomma. Man får lätt känslan av att dagens regeringsdeklaration innebär ett återtag på den punkten, och jag frågar: Är det ett felaktigt intryck?

Anledningarna till att socialdemokratin är så tafatt när det gäller handläggningen av EEC-frågorna är givetvis fle-

ra. En är att socialdemokratin uppenbarligen står splittrad i fråga om inställningen till EEC; även inom regeringen finns delade meningar, sägs det. Detta har lett till bristande handlingskraft. I stället för att nyktert analysera sakfrågorna söker man sig till en diskussion om neutralitetspolitiken. Men nödvändigheten av att upprätthålla den är vi ju överens om.

En positiv sak i det sammanhanget är emellertid att regeringen vid upprepade tillfällen uttryckligen förklarat att det är just neutralitetsaspekten som bereder oss svårigheter och inte det politiska programmet inom EEC i övrigt. Detta gäller ju bl. a. arbetskraftens rörlighet, lokaliseringspolitik, skattefrågor, internationella kapitalrörelser och mycket annat vid sidan om det rent handelspolitiska.

Det är tillfredsställande att regeringen hävdar att om detta borde man kunna komma överens med EEC. Man kan säga att dessa uttalanden är självklara — annars skulle vi inte ha sökt kontakt med EEC — men med tanke på en del kritiska tongångar inom socialdemokratiska partiet noterar jag ändå regeringsuttalandena med tillfredsställelse. Givetvis går det inte att bli medlem i EEC utan att några svårigheter uppstår. På vissa områden kommer det verkligen att behövas förhandlingar för att uppnå lämpliga övergångsbestämmelser och andra anordningar; det är uppenbart.

Utrikesnämndens ledamöter har sent omsider fått tillgång till en del av det hittills hemligstämplade utredningsmaterialet beträffande problem som kan uppstå för Sverige. Det är häpnadsväckande att regeringen inte tidigare insett att största möjliga publicitet, största möjliga offentlighet kring dessa utredningar verkligen vore angeläget i denna för den svenska demokratin så väsentliga fråga.

Jag vill därför fråga regeringen: När kommer regeringen att publicera de betydande delar av utredningsmaterialet

som skulle gagna vår offentliga debatt och samtidigt inte försvåra vår förhandlingsposition?

Finns det något som Sverige kan göra för att påskynda upptagandet av förhandlingar med EEC? Dagsläget förefaller inte antyda några större möjligheter härtill. Men situationen kan ju snabbt förändras. En annan fråga är vad Sverige bör göra under väntetiden.

Det naturliga vore att mer konkreta överläggningar togs upp mellan regeringen och oppositionspartierna. Detta bör ske av flera skäl. Det behövs ytterligare analys på en del avsnitt. En del av materialet är också svårtillgängligt och kan behöva en viss tolkning. Det är angeläget att riksdagen får möjlighet att på ett mer ingående sätt bli bekant med den omfattande materialet här är fråga om.

Även ur en annan synpunkt vore det önskvärt med parlamentariskt samarbete. Man skulle härigenom manifesteras den långtgående enigheten inom riksdagen beträffande önskemålet att Sverige om möjligt skall bli medlem i EEC.

Herr talman, jag hoppas att den enigheten finns kvar trots en del egendomliga uttalanden i dagens regeringsdeklaration.

Därför vill jag framlägga följande förslag.

Regeringen bör inbjuda de i utrikesnämnden representerade partierna att utse en eller flera representanter i parlamentariska beredningar inom områden där problem kan uppstå. Det behövs beredningar beträffande neutraliteten, utformningen av skattepolitiken, frågan om de internationella kapitalrörelserna och jordbruket. Det gäller också arbetsmarknadspolitik liksom utlänningslagstiftningen, lokaliseringspolitik och socialpolitik liksom näringspolitik i allmänhet.

Tillsättandet av sådana beredningar skulle alltså markera vår långtgående enighet men också bereda tillfälle för representanter för riksdagen att mera ingående tränga in i detta material och

Ang. Sveriges handelspolitik skapa en bättre beredskap för de beslut som kan behöva träffas. Det är klokt att man söker skapa bredaste möjliga förståelse för de problem det här är fråga om. Representanter för fackliga organisationer och näringsliv bör också vara med i beredningarna. Det är vidare angeläget att se till att lagstiftning och reformer som kan beslutas under den tid vi väntar på ett avgörande utformas på sådant sätt att de inte försvårar en anslutning utan helst samordnar våra förhållanden med EEC. Alldeles uppenbart måste detta underlätta de övergångssvårigheter som ändå alltid kommer att uppstå.

Jag vill tillägga att sådana beredningar också skulle ta upp frågorna om vad man kan göra i Norden för att ytterligare stärka *vår* samverkan. Uppenbarligen finns åtskilligt att göra på denna punkt. Det borde därvidlag inte finnas delade meningar mellan de nordiska länderna. Oavsett om dessa kommer med i EEC så finns här ett gemensamt intresse av en långtgående samverkan. Det är klart att inte heller denna kan ske utan vissa svårigheter och påfrestningar. Men när kan man gå in i ett internationellt samarbete och enbart räkna med fördelar och banade stigar? Ibland måste man bryta väg, men i så fall skall det vara ett väl förberett arbete.

Jag vill därför fråga regeringen om den är villig att ta initiativ till ett antal beredningar av den karaktär som jag här skisserat.

Tanken att de nordiska länderna liksom i Kennedy-ronden skulle utse en gemensam förhandlingsdelegation och förhandlingsledare i överläggningar med EEC måste jag bedöma som ganska verklighetsfrämmande. De nordiska ländernas situation i Kennedy-ronden var inte så olikartad som den är vid en anslutning till EEC. Tron att t. ex. Danmark skulle låta sig på detta sätt samordnas förefaller minst sagt överdriven. Men detta bör inte hindra den samverkan som jag här har talat om.

Ang. Sveriges handelspolitik

I detta sammanhang är det angeläget att understryka att vi här i Sverige har speciella förpliktelser gentemot Finland. Detta land har en speciell ställning i EFTA-sammanhang och kan också komma att behöva det i ett utvidgat EEC. Den svenska regeringen har anledning att vid kontakterna med EEC-staterna kraftigt understryka det svenska intresset för att man söker finna former som kan vara möjliga för Finland att acceptera. Det borde finnas anledning att hoppas att dessa synpunkter skulle vinna förståelse hos EEC-staterna. Uppenbart är att man kan hoppas att EFTA-länderna borde inse detta, även om jag måste säga att en del manövrer från Englands och Danmarks sida på senaste tiden inger en viss oro. Man förefaller där ibland ganska utslutande se på egna intressen. Detta är litet olycksbådande, och jag uppmanar regeringen att inte försumma lämpliga tillfällen att i förhållandet till dessa länder uttrycka sin oro över en sådan utveckling.

Över huvud taget är problemen vad vi nu skall göra inom EFTA av väsentlig betydelse. Jag ber att regeringen i dag ger större klarhet om hur man ser på möjligheterna att få till stånd överläggningar om samordning inom EFTA. Vad gav till exempel det senaste ministermötet inom EFTA till resultat? Enligt tidningsuppgifter skulle herr Lange ha fört fram en del tankar om vidgat samarbete men inte ha ställt något förslag. Regeringsdeklarationen tiger egendomligt nog om den saken. Riksdagen bör få besked om vad som har hänt eller vad som inte har hänt.

En annan fråga är utvidgning av EFTA. Jag tycker att det är en sak som man inte kan bortse ifrån. Jugoslavien och Israel har tidigare visat intresse för kontakter med EFTA. Jag finner det naturligt att man nu inte i panik blir förstenad utan verkligen undersöker hur intresset inom Jugoslavien och Israel för närvarande är.

I engelsk debatt talas om att det inte

alls vore orimligt att EFTA internt började överväga möjligheterna att, om förhandlingarna dröjer eller inte alls blir av, undersöka om man kan få med Irland, en del brittiska samväldesländer och kanske också Japan. Det finns mycket goda skäl för att man inom EFTA verkligen skall överväga de synpunkterna, och jag vore intresserad av en kommentar från statsrådet Wickman.

Den engelska regeringen lär ha gjort en utredning om under vilka förutsättningar samverkan skulle kunna ske med USA och Kanada. Så länge förhandlingar med EEC avvaktas är detta inte något näraliggande perspektiv, men det är inte farligt utan tvärtom lämpligt att man i tid överväger olika alternativ. Jag delar nämligen regeringsdeklarationens tveksamhet om vad som kommer att hända, och då är det verkligen angeläget för oss att icke i panik stelna till och säga att nu har vi bara att vänta. Regeringsdeklarationen utvisar i dessa avseenden inte någon tankeverksamhet. Jag vore därför tacksam få höra hur regeringen ser på detta problem. Jag kan nämligen inte tänka mig att regeringen inte — internt i varje fall — övervägt olika alternativ. Det anser jag att Sveriges riksdag bör få reda på.

Om samarbetet på EFTA-planen visar sig svårt att genomföra, återstår att se vad vi kan göra i Norden. Jag har redan antytt det problemet i samband med mitt förslag om parlamentariska beredningar och skall nu inte vidare gå in härpå.

I regeringsdeklarationen talas om att de nordiska regeringarna bytt utredningar i integrationsfrågorna och att detta varit värdefullt. När får representanter för riksdagen en redogörelse för detta, herr Wickman?

En väsentlig fråga är vad den svenska regeringen ämnar göra för att, medan vi väntar på förhandlingar med EEC, öka förståelsen för den svenska situationen inom EEC-staterna. I de övriga EFTA-staterna ser man ofta ett in-

timt samarbete mellan stats-, utrikes- och handelsministrarna, när det gäller kontakterna med EEC-staterna. Se t. ex. på England och Danmark! Herr Lange har ju möjligheter till vissa kontakter, och det är möjligt att herr Wickman också har det — jag är inte så väl informerad härom. Men hur är det med de svenska stats- och utrikesministrarna? Har det funnits en systematisk plan för kontakterna på denna nivå? Om den funnits, förefaller den i stort sett ha gått ut på att man inte skall ha några kontakter. Nu vill jag fråga: Vilka planer har stats- och utrikesministrarna för den närmaste tiden? Vilka länder inom EEC ämnar man besöka före årsskiftet? Det vore bra om riksdagen fick ett svar på dessa frågor under dagens debatt.

Herr talman! Vi skall ha en ny debatt i morgon, och jag skall därför begränsa mitt inlägg här till att avslutningsvis bara säga några ord om handelspolitiken i allmänhet.

Från folkpartiets sida har vi upprepade gånger haft anledning att uttrycka vår glädje över de resultat som Kennedy-ronden gav i fråga om tullsänkningar. Detta är en framgång för en liberal handelspolitik. Det visade sig också att fördelarna för u-länderna av allt att döma kan tänkas bli större än man vid första påseendet hade anledning att anta, och det är utomordentligt glädjande.

Mot denna bakgrund är det med djup oro vi ser på de negativa reaktioner på Kennedy-rondens resultat som nu börjat framträda i USA. Det är en återgång till den handelspolitiska isolationism som Franklin Roosevelt och Cordell Hull så framgångsrikt bekämpade på sin tid. Det är tillfredsställande att de nordiska ländernas ambassadörer i Washington fick i uppdrag att framföra de nordiska regeringarnas oro över utvecklingen. Det finns anledning att här i riksdagen understryka att vi delar regeringens syn härvidlag. Amerikas folk som på så många områden fört den eko-

Ang. Sveriges handelspolitik

nomiska frihetens talan skulle skada sig självt om man nu började tveka när det gäller detta slag av ekonomisk frihet. Man skulle skadas ekonomiskt. Motreaktioner skulle säkerligen komma från åtskilliga länder. Minst lika viktigt är dock att USA:s anseende utomlands skulle lida ytterligare avbräck. Man får hoppas att president Johnson skall ha möjlighet att med kraft slå tillbaka dessa strömningar.

Världen behöver inte mindre liberalism, utan mer.

Herr HOLMBERG (h):

Herr talman! Regeringen har under många år gett åtskilliga bevis på en viss tafatthet, ett visst ointresse när det gäller vårt engagemang och vårt bidrag till att smälta samman de europeiska staternas ekonomi till vad vi hoppas och tror skall bli en självständigare och livskraftigare ekonomisk enhet.

Regeringsanförandet i dag ger ingen anledning att mildra detta omdöme. Påståendet i regeringens deklaration att det är som nu går mot sitt slut varit händelserikt sett från handelspolitisk synpunkt måste därför försees med en bestämd reservation när det gäller Sveriges sätt att närma sig den europeiska gemensamma marknaden. Regeringens handläggning av Europa-frågan har i dag medfört att Sverige hamnat på åskådarens plats för att tillsammans med Malta åhöra de diskussioner som aktualiserats av Englands, Norges, Danmarks och Irlands ansökningar om medlemskap, med de risker för den säkra och fulla sysselsättningen och den framtida välståndsökningen i Sverige detta medför.

Regeringens Europa-politik står onekligen i skarp kontrast till de danska och norska regeringarnas klart positiva inställning till den ekonomiska och politiska integrationen i Europa. Regeringens inställning är ju desto mera anmärkningsvärd som vårt näringsliv

Ang. Sveriges handelspolitik

och vår ekonomi anses vara bättre anpassade för ett inträde i EEC än vad Englands, Danmarks och Norges torde vara. Det borde därför finnas stora möjligheter för vårt land att ta initiativ till en rad rent praktiska åtgärder, varigenom inte endast Sveriges utan även de övriga nordiska ländernas anslutning till EEC kunde förberedas och underlättas. Men innan jag försöker ge några exempel på vad en handlingskraftig och intresserad svensk regering borde kunna uträtta, vill jag erinra om några av de faktorer som har stor betydelse för en bedömning av den dagsaktuella situationen.

De senaste veckornas förvirrade debatt om möjligheterna att ansluta England och flera andra länder till EEC kan ytligt sett ge intryck av att de ekonomiska integrationssträvandena i Europa nu möter oöverstigliga svårigheter. Men vi får inte låta lura oss eller ta denna osäkra förhandlingssituation som intäkt för att vi nu endast kan avvakta och se hur utvecklingen blir.

Spekulationerna om Englands chanser att bli medlem av EEC, om president de Gaulles avsikter, om vad den brittiske Europa-ministern lord Chalfont sagt eller inte sagt vid en presskonferens i Lausanne — allt detta och mera i samma stil kan nämligen inte förändra det väsentliga i utvecklingen. Det för framtiden avgörande är att planerna på en ekonomisk, europeisk gemenskap steg för steg håller på att förverkligas trots tillfälliga bakslag och svårigheter.

Allt fler länder utanför de sex gör också allvarliga ansträngningar att komma med i Gemenskapen, och dessa länder förklarar sig helhjärtat stödja den politiska målsättning som Rom-fördraget innefattar. Det är med denna utveckling för ögonen, som vi har att utforma Sveriges politik i vad som brukar sammanfattas i begreppet Europa-frågan. Man kan nu naturligtvis säga att vårt problem främst gäller om vi med bibehållen neutralitet skall kunna ansluta oss till EEC eller inte. Den

frågeställningen ger emellertid inte problemet den rätta dimensionen. Vi måste hela tiden se Sveriges ansträngningar att vinna medlemskap i EEC mot bakgrunden av de andra alternativ som kan stå oss till buds.

Valet står mellan å ena sidan en direkt anknytning av Sverige till EEC och å andra sidan att söka kompensera de ekonomiska förluster, som Sverige skulle drabbas av om vi ställdes utanför ett allt mer och mer och med allt flera länder samarbetande Europa. I båda fallen bör den utrikespolitiska aspekten, frågan om den svenska neutralitetspolitikens förenlighet med det ena eller andra alternativet, i hög grad vara väsentligt att analysera.

Under sin resa till Finland i slutet av augusti förklarade statsminister Erlander att den främsta garantin för ett lands oberoende var dess ekonomiska stabilitet. Det finns all anledning att stryka under riktigheten av denna bedömning. Det är vår ställning som högidustrialiserad nation, vårt näringslivs förmåga att finna avsättning för sina produkter på världsmarknaden, som möjliggjort Sveriges ekonomiska oberoende och som också bidragit till att skapa de resurser vi behövt för att utrikespolitiskt genom ett åtminstone hitintills starkt försvar ge innehåll åt vår neutralitetspolitik. Inte minst har handeln med Västeuropa och de länder som nu vill nå en anslutning till EEC bidragit till att detta ekonomiska och utrikespolitiska oberoende varit möjligt att upprätthålla. Ställs Sverige utanför EEC, försvagas helt naturligt vårt ekonomiska utbyte av Europa. Nya marknader måste i det läget kompensera bortfallet med allt vad det innebär av ovisshet och risker.

Visst kan EFTA än så länge ge en viss kompensation, men hur länge kan vi få den kompensationen? De ledande EFTA-länderna gör i dag allt för att vinna inträde i EEC, och EFTA kan därför inte för framtiden räknas som den marknad på vilken vi skall kunna

kompensera förlusterna för bortfallet inom EEC. Inte heller den nordatlantiska stormarknadstanken, NAFTA, torde vara ett realistiskt framtidsalternativ. Även denna marknad berörs direkt av utvecklingen i Europa.

I det läget återstår i stort sett två alternativ. Vi kan få en ökad handel med u-länderna, och vi kan få en väsentligt ökad handel med öststaterna. Självfallet skall denna handel under alla förhållanden uppmuntras, men den kan helt naturligt aldrig bli ett verkligt alternativ till handeln med det fria Europa. Om mot all förmodan dessa marknader av regeringen anses som tänkbara alternativ, finns det verkligen anledning att granska den socialdemokratiska regeringens uttolkning av den svenska neutralitetspolitiken.

Regeringen har i Europa-debatten hittills ensidigt diskuterat endast en sida av neutralitetspolitiken, nämligen de förbehåll och svårigheter som möter Sverige vid ett inträde i EEC. Det finns också ett andra led. Jag tänker på den situationen att vi inte får någon tillfredsställande anslutning till EEC. Då aktualiseras också en diskussion om neutralitetsfrågan. Den har man hittills utelämnat. Därigenom har debatten om Sverige och Europa fått slagsida. Skall en diskussion om neutralitetspolitiken föras — och jag anser att detta bör göras — måste den sättas in i den totalbild som jag mycket summariskt antytt här. Först då kan svaret på frågan om Sverige och vår neutralitetspolitikens anknytning till Europa ges.

I det resonemang som regeringen för har också en annan aspekt på Europafrågan, den rent politiska, fått en egenomlig slagsida. Det gäller EEC:s politiska målsättning och Rom-fördragets egentliga innehåll.

Vad består politiken i EEC av? Den politiska målsättningen för EEC finns bl. a. fastlagd i Rom-fördragets inledning. Där uttalas att signatärmakterna är fast beslutna att lägga grunden för ett ständigt fastare förbund mellan de

Ang. Sveriges handelspolitik
europeiska folken. I blickpunkten för detta samarbete står det ekonomiska och sociala framåtskridandet, som man gemensamt vill trygga genom att avskaffa alla hinder som delar Europa. Man vill förbättra folkens levnadsstandard och sysselsättningsmöjligheter genom att garantera stabilitet i den ekonomiska utvecklingen, balans i varuutbytet och sunda konkurrensförhållanden. Man vill minska den ekonomiska klyftan mellan olika geografiska områden, man vill undanröja hindren för den internationella handeln och man vill verka i den anda som finns i Förenta nationernas stadga. Man vill, kort sagt, säkra arbete, trygghet och utveckling i Europa. Den parollen kanske känns igen?

Enligt min mening är detta politiska målsättningar, som Sverige varken kan eller bör ställa sig vid sidan om. De är ju uttryck för en strävan att åstadkomma ett bättre ekonomiskt, kulturellt och socialt samarbete i Europa. Sådana strävanden har ju Sverige varit med om att främja i andra internationella sammanhang. Vi har gjort det i Förenta Nationerna, OECD, EFTA och liknande organisationer. T. o. m. Europarådets stadga talar om att »skapa en organisation, som knyter Europas stater närmare till varandra».

När man från EEC-ländernas sida talar om att vi måste acceptera EEC:s politiska målsättning, är det alltså i första hand dessa allmänt uppsatta mål man kräver att vi skall ställa oss bakom. Det är inga militära eller försvarspolitiska målsättningar som ställts upp. EEC har ju inte rätt att syssla med de militära frågorna, och inom Gemenskapen har det gått så långt att man inte ägnar sig åt frågor som rör ekonomisk försvarsberedskap.

Låt mig slå fast: Sverige är inte bara geografiskt en del av Västeuropa, vi är det ekonomiskt, socialt och politiskt. Vi är européer i hela vårt sätt att tänka, handla och vara. Därför har Sverige sin givna plats och uppgift bland

Ang. Sveriges handelspolitik

de nationer som nu vill bygga upp en europeisk ekonomisk gemenskap långt utanför de nuvarande EEC-ländernas krets.

England, Irland, Danmark och Norge har klart och rejält låtit förstå att de är beredda att acceptera Rom-avtalet och dess politiska målsättning. Den svenska regeringen har valt en annan, krångligare och mera dimhöljad väg. Den har låtit handelsminister Lange skriva ett brev till Bryssel, så spetsfunderat formulerat att ingen vare sig här hemma eller inom EEC tycks kunna bli riktigt klok på vad regeringen egentligen menar, och detta trots att vår EEC-ambassadör, Sten Lind, instruerades att tillfoga en muntlig uttolkning av innebörden redan vid brevets överlämnande.

Nu hävdar visserligen regeringen att den hade stöd för sitt agerande inte endast av centerpartiet utan även av folkpartiet. I regeringsdeklarationen sägs att folkpartiet vid utrikesnämndens andra sammanträde den 26 juli i år skulle ha anslutit sig till regeringens linje. Då herr Dahlén just berört denna fråga och fäst några kommentarer till den, skall jag också mycket kort erinra om den situation som uppstod i juli, då utrikesnämnden diskuterade denna fråga i två olika omgångar.

Den historieskrivning som ges i regeringsdeklarationen överensstämmer med min minnesbild av vad som inträffade i somras vid diskussionerna om detta. Men folkpartiets uppslutning till regeringens EEC-politik hade också ett visst pikant förspel. Den nye folkpartiledaren tog nämligen omedelbart före utrikesnämndens sammanträde en direktkontakt med regeringen och gjorde tydligen upp redan innan nämnden började diskutera frågan. Därmed reducerades utrikesnämndens diskussion till ett rent spegelfäkteri. För regeringen kan naturligtvis detta stöd te sig som en välkommen tröst, men det avgörande är att stödet ingalunda tycks

ha förbättrat Sveriges position i förhandlingarna sedan i somras.

Det hör för övrigt till bilden att herr Langes brev överlämnades några dagar för sent, ett par dagar efter det att EEC:s ministerråd haft sitt sista sammanträde före sommarferierna och därvid uppdragit åt EEC-kommissionen att yttra sig om de brittiska, irländska, danska och norska framställningarna.

EEC-kommissionen hade alltså inget formellt uppdrag att yttra sig över herr Langes brev, men tog trots detta upp även Sveriges sak i sitt utlåtande över de andra ländernas begäran om förhandlingar. Av detta yttrande, som överlämnades till ministerrådet, kan man bl. a. utläsa att medlemskap enligt kommissionens uppfattning tycks vara den enda tänkbara anslutningsformen för ett så ekonomiskt avancerat land som Sverige. Kommissionen framhöll dessutom att ett »fullt svenskt medlemskap kan komma i betraktande endast om förhandlingar med detta land skulle visa att Sverige utan förbehåll är i stånd att godkänna Gemenskapens politiska målsättning». Det står också i regeringsdeklarationen.

Ett uttalande av detta slag kan tyvärr tolkas som om Sveriges anslutning som fullvärdig medlem därmed skulle vara utesluten eller åtminstone allvarligt försvårad. Men mot denna bakgrund ter det sig egendomligt att regeringen undviker att konstruktivt diskutera denna fråga. Man konstaterar endast att kommissionsrapporten är ett viktigt dokument — visst är det det — men att det vore förhastat att dra alltför bestämda slutsatser.

Varför vågar regeringen inte inför riksdagen redovisa hur den ser på det avgörande problemet, nämligen hur och om vi skall kunna förena EEC:s politiska målsättning med vår neutralitetspolitik?

Följden av denna rädsla för att gå i närkamp med EEC:s politiska målsättning, analysera den och ställa den

i relation till vår neutralitetspolitik visar sig i dag. Vi står sist i Europa-kön, trots att vi är ett av Europas mest välutvecklade industriella länder. Vi betraktas med viss misstänksamhet från våra naturliga handelspartners i Europa. Vi ser ett hot mot den nordiska samhandeln och det nordiska samarbetet avteckna sig vid horisonten. Vi tvingas in i en väntans tid.

Väntan på att ministerrådet skall behandla kommissionens rapport.

Väntan på att förberedelsearbetet skall klaras av.

Väntan på att något skall hända med den engelska ansökan.

Men en tålmodig väntan får inte vara detsamma som sysslolöshet. Det är på den punkten som vi radikalt skiljer oss från regeringens linje.

Enligt vad som framgår av en intervju med herr Lange i Svenska Dagbladet för en tid sedan betraktar han det uppkomna läget enbart som fördelaktigt. Om vi nu kom sättande med våra speciella neutralitetsproblem, skulle detta enligt herr Langes uppfattning bara krångla till det hela och öka Englands svårigheter att få inträde i EEC.

Detta måste betraktas som en undanflykt från handelsministern och därmed från den svenska regeringen, en av de många undanflykter som sedan flera år tillbaka presterats för att slippa att på allvar ta itu med integrationsfrågorna.

Handelsministerns attityd måste tydligen tas som ett bevis för att regeringen fortfarande hoppas att andra länder skall klara upp även de svenska problemen.

Uppfattningen att vi nu återigen måste ligga lågt för att inte störa den brittiska regeringens manövrer avslöjar också hur beroende den svenska regeringen är i sitt förhållande till England. Det förefaller som om denna beroendeställning hade skärpts sedan England fick en socialdemokratisk regering.

Men England har *sina* problem, och vi har *våra*, och det finns inget skäl

Ang. Sveriges handelspolitik

för att vi skulle vänta med att förbereda vår anslutning till den europeiska gemenskapen därför att Englands anslutning stött på speciella svårigheter. Sverige har i dag varken tid eller råd att som en viljelös jolle släpa i Englands kölvatten. Vi har inte råd därför att vårt arbete, vår trygghet och vår utveckling inte kan säkras om vi står utanför EEC. Vi har inte tid därför att varje månad som går innebär växande svårigheter för svenskt näringsliv och därmed för svensk sysselsättning. Vi måste alltså finna en väg som på något sätt frigör oss från det engelska beroendeförhållandet.

Vilka andra alternativ står då till buds?

Skall vi tillsammans med de två övriga neutrala staterna i Västeuropa — Österrike och Schweiz — söka oss fram till ett gemensamt uppträdande? Försök i den riktningen har regeringen gjort men utan framgång.

I detta läge återstår enligt min mening för Sverige att betydligt hårdare än hittills engagera sig i det ekonomiska och politiska samarbete som de nordiska länderna under decennier sökt utveckla. Nordiskt samarbete är på längre sikt inget alternativ till en anslutning till EEC men kan vara ett medel och en inkörsport att få deltaga i en vidgad europeisk-ekonomisk gemenskap.

Behovet av ett ökat nordiskt samarbete är lika stort oavsett utgången av den nu inledda fasen i Europa-förhandlingarna. Om framställningarna från Danmark, Norge och Sverige om anslutning till europeiska ekonomiska gemenskapen skulle leda till ett positivt resultat, kommer ett nordiskt samarbete inom EEC att bli oundgängligt. Ett sådant samarbete fordras för att de tre länderna gemensamt skall kunna bidra till Europas enhetssträvanden och för att vi inom EEC skall kunna hävda de gemensamma nordiska intressena. Skulle Danmarks, Norges och Sveriges ansökningar inte leda till framgång och

Ang. Sveriges handelspolitik

andra lösningar på de ekonomiska samarbetsproblemen i Europa sökas, är kravet på sammanhållning mellan Nordens länder alltså lika stort. Det finns därför starka skäl för de nordiska länderna att intensifiera och anpassa det nordiska integrationsarbetet till de nya krav och förhållanden som den europeiska utvecklingen kommer att ställa, oavsett vad som än händer.

I regeringsdeklarationen framhålles att visst utbyte av utredningsmaterial i integrationsfrågan mellan Danmark, Norge och Sverige redan skett. Dessutom har man från svensk sida föreslagit en gemensam genomgång av materialet. Detta är i och för sig bra, men långtifrån tillräckligt. Målet för ett utvidgat samarbete de nordiska länderna emellan måste vara att harmoniera lagstiftningen — och då menar jag inte lagstiftning i begränsad mening utan över hela det politiska fältet — mellan länderna i syfte att åstadkomma en anpassning till förhållandena på alla områden inom EEC där detta är möjligt och lämpligt. I många fall är det fråga om att fördjupa och utvidga ett samarbete som dess bättre redan existerar och att se till att detta samstäms med vad som sker mellan EEC-länderna. Det gäller många områden: arbetsmarknads- och lokaliseringspolitik, socialpolitik, den ekonomiska politiken, harmoniseringen av direkt och indirekt beskattning, transportpolitik och inte minst forskningspolitik och energipolitik, för att nämna några exempel.

Frågan reser sig då vem som skall ta initiativet till en sådan form för nytt nordiskt samarbete och hur ett sådant samarbete bäst kan fungera. Enligt min mening får man inte se denna uppgift ur en snäv nationell synvinkel. Ur flera synpunkter vore det därför riktigast om Nordiska rådet finge praktiska och politiska möjligheter att ta initiativ på detta område. Jag går inte så långt som att föreslå att Nordiska rådet skall få verkställande funktioner. Detta är i da-

gens läge inte realistiskt. Men däremot borde det ligga i Sveriges intresse att verka för att Nordiska rådet blir en gemensam plattform för i första hand Danmarks, Norges och Sveriges ansträngningar att bli anslutna till EEC. Praktiskt skulle det samarbetet inom Nordiska rådets ram kunna ske genom att i första hand Danmarks, Norges och Sveriges regeringar utsåg en parlamentarisk representation med uppgift att samordna den nordiska EEC-aktiviteten. Den svenska regeringen borde kunna ta ett initiativ i den riktningen.

Två av de nordiska länderna — Finland och Island — har inte begärt förhandlingar om inträde i EEC, men det bör trots detta kunna bli till nytta även för dem att t. ex. lagstiftningen i de nordiska länderna anpassas till förhållandena inom EEC, inte minst därför att de tre skandinaviska länderna då får större möjligheter att fungera som en brygga mellan dem och EEC. Även dessa länder bör därför beredas möjlighet att delta i denna parlamentariska representation.

Herr talman! Det är möjligt att en medlemsanslutning från de nordiska länderna till EEC låter vänta på sig. Kanske en anknäring till EEC inte kommer att ske under någon av de former som man i dag tänker sig. De sex ursprungliga EEC-länderna kan redan ha hunnit så långt med uppbyggnaden av sin ekonomiska gemenskap att det blir i det närmaste omöjligt att från och med en bestämd dag ansluta en eller flera utomstående stater som fullvärdiga medlemmar. Det kan därför tänkas att man måste hitta på en metod genom vilken utomstående länder steg för steg och på det ena området efter det andra så småningom får växa sig in i Gemenskapen. Inga försök får lämnas oprövade på detta område. Det är därför kanske realistiskt att vi i dag, under förutsättning att de nordiska länderna kan enas om en gemensam handlingslinje, tidsmässigt inriktar oss på

Ang. Sveriges handelspolitik

att finna någon form av övergångsarrangemang med EEC, som naturligt kan övergå till fullt medlemskap.

Det är frågor av denna karaktär som en nordisk parlamentarisk representation skulle kunna diskutera och ge förslag till lösningar på. En sådan nordisk uppslutning skulle också skapa garantier för att Norden ekonomiskt och kulturellt kunde vidareutvecklas som den värdefulla enhet vi länder i Nordeuropa utgör. Den skulle dessutom ute i Europa ge intrycket av att vi i de nordiska länderna är beredda att ge ett gemensamt bidrag till de europeiska samarbetssträvandena. Vi i Sverige har vår givna roll att spela i denna process.

Herr SUNDIN (cp):

Herr talman! Låt mig först få instämna i de konkreta förslag som herr Dahlén för en stund sedan framförde. Han talade om nödvändigheten av att riksdagen på ett parlamentariskt sätt får följa dessa frågor i de olika avsnitten för att, om den dagen skulle komma då det ges möjligheter till en associering eller ett direkt medlemskap, vara förberedd på det sätt som herr Dahlén nämnde.

Jag blev litet betänksam när herr Holmberg kom upp i talarstolen. Även om det i denna kammare råder en så kallad helig borgfred, vill jag, herr talman, ändå ställa några frågor till högerledaren. Han påstår bl. a. att andra länder mer och mer börjar acceptera EEC:s politiska målsättning. Där har vi då att rätta oss efter de fakta som finns i såväl Rom-traktaten som Bonn-fördraget.

Det som utöver detta fordrar en förklaring från herr Holmberg är hans påstående, att Sverige måste söka kontakt med de två nordiska länder som redan har ansökt om direkt medlemskap, nämligen Norge och Danmark. Med en något glidande formulering, och med en lika glidande avslutning när det gäller Finland och Island, försöker

herr Holmberg, såsom jag fattar det av hans framträdande, frångå innebörden av detta. Jag vill fråga högerledaren om han principiellt har samma uppfattning som en honom politiskt närstående i Stockholms stadshus har deklarerat och därjämte om herr Holmberg accepterar det uttalande som ordföranden i högerns ungdomsförbund gjort om Sveriges möjligheter att vinna anslutning till EEC på sådana villkor som majoriteten i vårt land inte kan acceptera.

I debatten i utrikesfrågorna under de senaste åren har vågorna ibland gått litet väl höga. Som jag ser det, har tonläget emellanåt en benägenhet att bli för högt. För min del finner jag det angeläget att på alla håll försöka visa moderation i det här sammanhanget. Situationen i marknadsfrågorna är sådan att den inte behöver föranleda någon demonstration och inte heller några större partipolitiska meningsskiljaktigheter. Det finns ingen anledning för politikerna att ta intryck av de som jag vill kalla dem skjutgalna figurer som agerar ute på flyglarna.

För Sveriges del är det av stort intresse att få till stånd ett utvidgat ekonomiskt samarbete med andra länder. Det är förnuftigt att vi utvidgar handeln med övriga världen. I första hand är det ju naturligt att vi samarbetar med de områden, som geografiskt ligger oss allra närmast, dvs. de nordiska länderna, med vilka vi inom EFTA:s ram under de senaste åren har utvecklat ett mycket gott handelssamarbete. Inför de kommande EEC-förhandlingarna måste vi inrikta oss på att göra allt vad vi kan för att undvika att det byggs upp nya tullmurar mellan de nordiska länderna. Det skulle vara olyckligt, om Sverige och Finland hamnade på ena sidan om en tullmur och Danmark och Norge på den andra. Då skulle situationen för den redan ansträngda svenska industrin kunna bli ohållbar.

Det är därför angeläget att den svens-

Ang. Sveriges handelspolitik

ka regeringen vidtar så effektiva åtgärder som möjligt, inte bara för att hålla sig underrättad om vad som sker och vad man tänker i de andra nordiska länderna i marknadsfrågorna, utan också för att ta initiativ till regelrätta överläggningar i dessa frågor.

Samarbetet mellan de nordiska länderna har, vilket också framgår av regeringsdeklarationen, varit av stor betydelse då det gällt att föra Kennedyrondens förhandlingar i hamn. Förhandlingarna har naturligtvis inneburit ett givande och ett tagande, och resultatet är ett betydelsefullt steg på vägen mot en friare världshandel. Den nedrivning av tullmurar som skett inom EFTA räcker naturligtvis inte. Samarbetet med EEC-länderna har ju från början varit ett inbyggt mål i EFTA-arbetet. Vilken form en eventuell anslutning till EEC än får, är det nödvändigt att slå fast att samarbete inom Europa inte får vara någon slutgiltig målsättning. Slutmålet måste ses i ett betydligt vidare perspektiv. Jag har aldrig haft något till övers för den Europa-fanatism, som kommer till uttryck i vissa kretsar både i Sverige och framför allt ute i Europa. Vi i Europa skall inte isolera oss i någon sorts rikemansklubb, som ytterligare försämrar situationen för utvecklingsländerna. Ingen tvekan borde finnas om att det är angeläget för Sverige att få någon form av anslutning till den gemensamma marknaden. Det torde emellertid dröja innan läget klarar beträffande Sveriges möjligheter och beträffande vilken form av anslutning vi skall få. Detta torde inte klarna förrän Englands relationer till EEC får mera fasta konturer.

Från svensk sida har anslutningsformen lämnats öppen vid ansökan om förhandlingar med EEC. Sverige önskar förhandlingar med EEC i syfte att göra det möjligt att, i en form som medger ett fullföljande av den svenska neutralitetspolitiken, delta i en utvidgning av den europeiska ekonomis-

ka gemenskapen. Det finns ingen anledning antaga, att det förhållandet att vi lämnat anslutningsformen öppen försämrar våra möjligheter att komma med i ett handelssamarbete. Medlemskap är att föredraga framför associering och handelsavtal. Förutsättningen är att det kan förenas med en fortsatt alliansfri utrikespolitik för Sveriges del. Vi måste få fullfölja denna traditionella utrikespolitik — som framgår av regeringsdeklarationen är detta också centerpartiets politiska inställning.

Det har på senare tid blivit klart att frågan om inträde i den gemensamma marknaden för ytterligare stater måste ses på rätt lång sikt. Om utvidgningen till flera stater över huvud taget kommer att äga rum, vet vi inte heller när det kommer att ske. Hittills har ju inte den franska attityden till ö-riket visat upp några märkbara förändringar. Skulle engelsmännen än en gång få åka hem med oförrättat ärende, hoppas vi dock att utvecklingen av handelssamarbetet i Europa inte fördenskull är stoppad på längre sikt.

Vilka är då Englands utsikter denna gång? Regeringen i London är ju rätt optimistisk i sin bedömning av möjligheterna att få till stånd förhandlingar inom rimlig tid. De fem medlemsländerna i EEC vid sidan av Frankrike är ju av olika skäl angelägna om att förhandlingar med England skall komma i gång rätt snabbt. Man kan väl tvivla på att de Gaulle ännu en gång skulle stoppa England. Eller låt mig säga: Man skulle önska att de Gaulle inte än en gång hindrade England att komma med i EEC, därför att detta så nära berör våra egna möjligheter till den handelsgemenskap som vi alla önskar. Där emot finns ju mycket i den franska attityden som talar för att man inte kommer att ha någon större brådska att ta upp förhandlingar, liksom att man inte kommer att fullfölja eventuella förhandlingar på ett skyndsamt sätt. Jag vill över huvud taget inte bedöma Englands möjligheter med tanke

Ang. Sveriges handelspolitik

på relationerna till Frankrike — och Frankrike är ju i detta sammanhang de Gaulle; det är fråga om ett maktspel med historiska perspektiv. Låt oss bara hoppas att frågan skall kunna lösas på ett för England positivt sätt, inte minst därför att det kommer att påverka våra egna möjligheter till handel med den gemensamma marknaden. Ekonomiska motiv spelar ju dessutom in när det gäller EEC-ländernas inställning till Englands inträde.

I den rapport som EEC-kommissionen lagt fram angående förhandlingsansökningarna från ett antal länder har man speciellt pekat på det engelska systemet för jordbrukspolitiken och den bekymmersamma situationen för den engelska utrikeshandeln. Man får väl också förstå att det kan uppstå tveksamhet när det gäller att ta in nya komponenter i ett system som håller på att bli allt bättre inkört; jag tänker då på EEC i och för sig självt.

För Sveriges del måste möjligheterna att även i fortsättningen föra en neutralitetspolitik vara avgörande för om och i vilka former vi kan ansluta oss till den gemensamma marknaden. Vår neutralitetspolitik är så värdefull att den inte kan offras för ekonomiska vinsters skull. Det har gjort att vi har kunnat stå utanför två världskrig. Bakom den uppfattningen torde den överväldigande majoriteten av det svenska folket stå. Man inser, både i Sverige och utomlands, bland dem som tidigare varit kritiska mot neutralitetspolitiken, att den svenska linjen har bidragit till freden på den del av jordklotet där vi befinner oss.

Glädjande nog sägs det nu från alla partier att man bekänner sig till neutraliteten och att anslutningen till EEC måste ske under bevarande av vår neutralitetspolitik.

I detta sammanhang vill jag att herr Holmberg preciserar de diffusa funderingar som han hade i fråga om en direkt anslutning som medlem i handelsgemenskapen.

I sin rapport har EEC-kommissionen sagt att Sverige måste godkänna EEC:s politiska målsättningar, om ett medlemskap skall kunna tänkas för vår del. Det beslutande organet inom EEC, ministerrådet, har ännu inte sagt vad man anser om detta krav. Man kan därför ännu inte säga någonting om de fordringar som skall ställas på Sverige för ett eventuellt medlemskap. Kommissionen hänvisar till Rom-fördraget och Bonn-deklarationen. De politiska målen för EEC är inte lätta att utläsa i Rom-traktaten. Att det fanns politiska syften är det ingen tvekan om; sådana fanns i ännu större utsträckning i Bonn-deklarationen från juli 1961. Deklarationen avgavs av ledarna för samtliga EEC-länder och innehöll bl. a. att en av EEC:s uppgifter var att stärka Atlantalliansen — ett av stormaktsblocken.

Mot den bakgrunden ansåg vi från centerpartiets sida otänkbart att under åren 1961 och 1962 ansöka om fullt medlemskap med hänsyn till innehållet i Bonn-deklarationen. Bonn-deklarationen antogs under intryck av Berlin-krisen, och man synes inom EEC inte ha utövat någon aktivitet för att stärka Atlantpakten. Verksamheten inom EEC har hållits inom betydligt snävare gränser än vad stadgan har givit möjligheter till. De överstatliga dragen har försvagats framför allt genom Frankrikes och de Gaulles åtgärder. Trots att stadgan kvarstår oförändrad kan man alltså påstå att de politiska momenten för närvarande inte är så dominerande inom EEC. Det finns därför anledning att försöka få till stånd förhandlingar.

Om ministerrådet kommer fram till samma slutsats som kommissionen har gjort, nämligen att Sverige självt måste avgöra om vi skall bli medlemmar med bevarad neutralitet, får Sverige försöka klargöra hur vi ser på möjligheterna att förena medlemskap med neutralitet. Om vi då finner att de politiska målen är oförenliga med vår neutrali-

Ang. Sveriges handelspolitik

tet, finns i det sammanhanget ingenting att göra i fråga om ett direkt medlemskap.

Medan arbetet för att få närmare anslutning till EEC fortsätter, är det angeläget att man från svensk sida anstränger sig att göra Sverige och EFTA mer beredda för anslutning till EEC. Här vill jag än en gång instämma i det konkreta förslag som herr Dahlén här framförde.

Vidare är det angeläget att vi vidtager åtgärder för att öka handeln med de delar av Europa som inte finns med inom någon av de två handelssammanslutningarna. Det finns i Östeuropa en ständigt växande marknad, som kan ge vårt land stora möjligheter. Denna del av handelsproblematiken borde med fördel kunna aktualiseras vid de nordiska överläggningarna. Den nordiska marknaden är av intresse inte bara för EEC utan också för de östeuropeiska länderna. Sådana vidgade kontakter, herr talman, torde inte vara till någon nackdel, när vi går att förhandla med EEC.

Herr GEIJER, ARNE, (s):

Herr talman! Jag vill börja mitt anförande med att återge några rader ur ett föredrag, som helt nyligen har hållits om EEC-problemen. Där sägs följande:

»Tyvärr har den stundtals» — alltså EEC-debatten — »varit förvirrad och inrikespolitiskt inflammerad, vilket icke medverkat till att i utlandet öka tilltron till våra avsikter att helhjärtat vilja bidra till det europeiska samarbetet. Debatten har i alltför hög grad rört sig om generaliseringar utan att gå in på sakfrågorna».

Jag kan livligt instämma i detta uttalande, som gjorts av en av de främsta opponenterna mot regeringen under hela den sistlidna sommaren och hösten. Däremot instämmer jag inte i de ställningstaganden som samme man har velat ge uttryck åt. Han har emellertid

i sitt agerande i EEC-frågan kommit att i högre grad än någon annan här i landet symbolisera oppositionen mot regeringen. De borgerliga partierna har härvidlag kommit att inta en mera undanskymd ställning.

Låt mig ställa frågan så: Behöver vi ett vidgat ekonomiskt samarbete? Jag svarar utan tvekan ja. Och det är naturligt med hänsyn till hela den svenska utveckling vi har bakom oss och som vi räknar med för framtiden: en ständigt växande utrikeshandel och ständigt ökat behov för vårt lands vidkommande att söka oss ut på internationella marknader. Vi behöver, ja, jag skulle t. o. m. kunna gå så långt att jag säger att vi, sett från svensk synpunkt, måste ha ett vidgat ekonomiskt samarbete i Europa.

Det ekonomiska samarbete som nu existerar har Sverige varit med om att utveckla steg för steg. Men det räcker inte till, vi behöver i framtiden ett ännu mer vidgat ekonomiskt samarbete. Då är frågeställningen den: Kan en anslutning till EEC klara det behov som vi har för framtiden?

Om Sverige skulle nå en uppgörelse om ett vidgat ekonomiskt samarbete med EEC, skulle det undanröja många av de problem som vårt land i dag har att brottas med. Svensk industri kämpar med mycket stora svårigheter. Vi räknar med att exporten för framtiden kommer att möta ökat motstånd på alla marknader. Det är självklart att EEC-marknaden betyder mycket, då en stor del av all vår export just går till de för närvarande sex EEC-länderna.

Man kan inom denna EEC-marknad resa handelshinder mot tredje land, vilket har skett och sker, och därmed försvåra bl. a. vårt lands export av varor till EEC-länderna. Om vi ser på handelsutvecklingen under senare år skall vi märka att vi haft en mycket stark ansvällning av vår handel med EFTA-området, inte minst exporten, under det att ökningen när det gäller EEC-området har varit mindre. Ökningen har va-

rit avtagande, och vi får räkna med att vår handel med EEC kommer att kontinuerligt möta ökade svårigheter.

Vi skall ha dessa fakta klara för oss då vi diskuterar möjligheterna att nå ett vidgat samarbete med EEC.

Vi har under de allra senaste åren lyckats förvånansvärt väl med ett ekonomiskt samarbete, nämligen det nordiska. Det nordiska samarbetet har utvecklats långt mer än någon vågade tro för några år sedan. Man kan kanske drastiskt uttrycka det så, att det nordiska samarbetet aldrig hittills i den nordiska historien utvecklats så starkt under en period som fallet varit under de senaste åren. Därför är det nordiska samarbetet på det ekonomiska området i dag mycket värdefullt, och ingen vill uppge detta. Uppfattningarna är lika i alla de nordiska länderna.

Om jag alltså konstaterar att vi behöver ett vidgat samarbete med EEC, uppstår därmed frågan: Är detta möjligt? Det är givetvis möjligt, om man inom EEC är beredd att samarbeta med oss, liksom med andra EFTA-länder.

När man har lyssnat på i varje fall två av de föregående talarna i dag får man nästan det intrycket att EEC bara står och väntar och skulle vara mycket tacksam om Sverige ville ansluta sig. Riktigt så ljus är inte bilden. Det beror mindre på vårt eget ställningstagande och mer på de ställningstaganden och synpunkter man har inom EEC självt. Självklart kommer neutralitetsbegreppet här in i bilden.

Det understryks av alla som deltar i EEC-debatten att vi vill bevara vår neutralitet. Jag känner ingen som har sagt eller uttryckt det på ett motsatt sätt. Men kvar står frågan, om vi med dylika deklARATIONER alltid menar riktigt samma sak. Man skulle ibland kunna få intrycket att vi menar litet olika ting. Jag har fått det intrycket även här i dag efter att ha hört på herr Holmbergs anförande.

Det intrycket får man kanske ännu starkare om man lyssnar till vad fram-

stående representanter för svensk industri har att säga. Man får intrycket att detta med neutraliteten i och för sig naturligtvis är viktigt, men än viktigare är en anslutning till EEC.

Jag skulle vilja säga att man inte så lättvindigt som ibland sker kan behandla och betrakta vår neutralitetspolitik. Vill vi att neutraliteten skall åtnjuta den aktning och den respekt som är nödvändig då måste vi föra den svenska neutralitetspolitiken på fullt allvar även under tider då förhållandena i världen är lugna. Ty neutraliteten är ingenting som man kan ikläda sig när ett krig uppstår. Skall vi då kunna få vår neutralitet respekterad måste vi ha visat vår neutralitet i praktiskt handlande även under fredstid.

Det som sägs om den svenska neutraliteten i regeringsdeklarationen är i huvudsak detsamma som sagts tidigare och som man haft intryck av att de politiska partierna varit ense om. När det gäller EEC är det fråga om uttolkningen av Rom-avtalet, och det problemet har herr Holmberg i dag också givit sig i kast med.

Herr Holmbergs uttolkning av Rom-avtalet slutar med samma resultat som jag tidigare sett att Industriförbundets uttolkning innebär. Industriförbundet konstaterar i en utredning som har gjorts där att Rom-avtalet i sig självt är ett tillräckligt skydd för den svenska neutraliteten. Däremot har vi ännu icke sett representanter för EEC göra en dylik uttolkning. Det är därför vad jag skulle vilja kalla en tillrättalagd och bekväm uttolkning av Rom-fördraget ur svensk synpunkt, som väl knappast kan ha ett reellt underlag.

Herr Holmberg har redogjort för vissa saker i Rom-avtalet och kommit fram till att det inte behövs några förbehåll. Han sade — jag citerar efter mina anteckningar: »Danmark och Norge har klart och rejält låtit förstå att Rom-avtalet kan godkännas.» Danmark och Norge skulle alltså klart och rejält ha låtit förstå att Rom-avtalet kan godkän-

Ang. Sveriges handelspolitik

nas, vilket den svenska regeringen icke har gjort. Svenska regeringen har icke kunnat göra ett sådant som herr Holmberg kallar »klart och rejält» uttalande, därför att Rom-avtalet innehåller ett politiskt moment som vi inte kan bortse ifrån.

Om man från högerens sida, såsom herr Holmberg här i dag låtit förstå, vidhåller att Rom-avtalet icke innehåller någonting av politisk art, utan enbart är ett dokument för att reglera ett ekonomiskt samarbete, då är det klart att man bör utsäga detta »klart och rejält», som herr Holmberg uttryckte det när han talade om Danmark och Norge. Då vet vi var den politiska skiljelinjen går i detta land när det gäller neutraliteten.

Jag kan för egen del inte alls instämma i herr Holmbergs synpunkter på Rom-avtalet. Jag har stärkts i den uppfattningen efter den resa som utrikesutskottet nyligen gjorde till Bryssel och Genève just för att studera marknadsfrågorna, EEC-problemen lika väl som problem sammanhängande med EFTA. Jag gick från alla dessa överläggningar med en förstärkt uppfattning att Rom-avtalet är ett ekonomiskt och politiskt dokument. Att man sedan i EEC tills vidare icke har satt de politiska momenten i kraft och utvecklat denna del av avtalet, är en sak för sig, men Rom-avtalet har icke förändrats. En av kommissionens ledamöter lät vid en överläggning i Bryssel förstå att man inte ändrat Rom-avtalet. Det är en fråga för framtiden när och hur de olika delarna av Rom-avtalet skall sättas i verkställighet i den mån så ännu inte har skett. Dit hör den gemensamma handelspolitiken, som också griper in som en del av den svenska neutraliteten.

Herr Holmberg tog vidare upp de ekonomiska aspekterna av en anslutning till EEC. När man som jag har ägnat en del intresse åt dessa frågor och själv deltagit i en rad föredragningar i Bryssel, tror jag man har bättre möjligheter än tidigare att dra

vissa slutsatser om de förhållanden som ligger till grund för en svensk anslutning. Neutralitetsbegreppet framstår klart. Vi måste ha tillräckliga garantier då det gäller den svenska neutraliteten. Kan vi icke få sådana garantier, kan vi heller icke diskutera ett fullt medlemskap i EEC, utan då måste det bli fråga om en annan anslutningsform.

När det gäller de ekonomiska faktorerna lindrades min pessimism något i vissa avseenden. Rent allmänt skulle jag vilja instämma i vad jag tror herr Holmberg framhöll, att det för Sverige är lättare att ur ekonomisk synpunkt ansluta sig till EEC än för något annat land som har ansökt om medlemskap. Jag tror att svensk ekonomi är så rustad att vi har betydligt lättare än både Danmark, Norge och Storbritannien att klara de praktiska svårigheter som uppstår i samband med en anslutning. Självfallet blir det svårigheter, men jag bedömer att dessa blir mindre än vad man kunnat ana både då det gäller den sociala harmonieringen och då det gäller arbetskraftens fria rörlighet.

Vid utrikesutskottets besök i Bryssel gavs fullödiga föredragningar om de olika ekonomiska sidorna av EEC-problematiken. Man talade även om jordbrukspolitiken, redogjorde för konkurrensproblemen, etableringsrätten, industripolitiken i stort o. s. v. Jag skall inte beröra allt detta. Min slutsats är att svårigheterna från svensk synpunkt torde bli något mindre då det gäller den sociala harmonieringen, den fria arbetsmarknaden och även beträffande den fria etableringsrätten än vad man tidigare har anat. Därmed är det inte sagt att det kommer att gå friktionsfritt. Visst inte, vi kommer att möta enorma problem vid ett eventuellt praktiskt genomförande av en anslutning, innan just dessa faktorer har klarnat.

Herr Dahlén ställde ett direkt förslag till regeringen att den bör tillsätta — om jag fattade honom rätt — beredningar eller olika kommittéer som skul-

le utforma hur vissa frågor skall lösas vid en svensk anslutning till EEC. Det får mig att ställa frågan, om herr Dahlén tror att vi kommer att få förhandla om dessa olika delar av den ekonomiska anslutningen till EEC. Mitt intryck från överläggningarna i Bryssel är att det knappast ger utrymme för några förhandlingar, utan att vi har att säga ja till både den sociala harmoniseringen, den fria arbetsmarknaden, de fria kapitalrörelserna och till den fria etableringsrätten — jordbruket icke att förglömma.

Vi skall inte förbli i den föreställningen att det finns ett betydande förhandlingsutrymme ur svensk synpunkt vid en anslutning eller uppgörelse av något slag med EEC. Vi skall vara klara över att det för oss gäller att i huvudsak acceptera EEC som det i dag är. Möjligen kan vi klara ut neutralitetsproblematiken, vilket är ett villkor ur vår synpunkt. Vi kan dock icke ge oss in på en diskussion om vare sig ett hävande eller ett uppluckrande av den svenska neutraliteten. Beträffande de ekonomiska punkterna utgår jag ifrån att det icke finns nämnvärt förhandlingsutrymme.

Det är klart att vi i vårt land, som herr Dahlén har föreslagit, kan sätta oss ned och parlamentariskt diskutera dessa saker. Men då skall vi göra det med den klara förutsättningen att om vi skall ansluta oss till EEC, som medlem eller som associerad stat, gäller det för oss att godta det som i dag gäller, varken mer eller mindre. (Herr Dahlén: Det var det som var meningen.) Då behöver vi knappast tillsätta några beredningar som förbereder det. Jag trodde det var fråga om att utforma en svensk ståndpunkt.

Jag har velat klarlägga just dessa saker, ty de är ganska väsentliga och kan kanske skingra något av den oklarhet som man ibland möter då det gäller våra förutsättningar att förhandla oss till en bättre ställning. Om vi begär vissa undantag, vilket det är möjligt att vi

Ang. Sveriges handelspolitik måste göra, kanske vi från EEC möter krav på undantag, som icke kommer att riktas till andra länder, beroende på att svenska industrier på vissa punkter är mer framgångsrika än motsvarande industrier inom EEC-området. EEC kan tänkas komma att begära vissa reservationer eller övergångsregler. Jag tänker naturligtvis på pappersområdet, där Sverige liksom de övriga skandinaviska länderna mycket starkt skulle göra sig gällande inom EEC-området med den industri som EEC-länderna själva har och som tekniskt och på annat sätt inte kan hävda sig mot motsvarande industrier i Sverige, i Finland och i Norge.

Vi måste vara på det klara med de problem som är förenade med en anslutning — man kan inte framställa det hela så, att alla problem är ur världen om vi får en anslutning till EEC. Långt därifrån. Motståndarna till en uppgörelse med EEC säger ibland, att vi inte skall ge oss in på något ytterligare samarbete med EEC — låt oss, säger de, kompensera oss genom en ökad handel med öststaterna och en ökad handel med u-länderna.

Låt mig klart anföra som min mening, att om vi tror att detta skulle vara möjligt så är det en illusion. Vi skulle gärna se en ökad handel med östländerna, men det är ju inte heller bara vi själva som bestämmer detta. Östländerna själva bestämmer i vad mån de vill handla med Sverige. Och jag vill tillägga, att om det finns möjligheter att öka vår handel med öststaterna så bör detta ske oberoende av om vi förhandlar om och hoppas på en uppgörelse med EEC eller inte. Denna ökade utrikeshandel behöver vi, även om vi skulle få en uppgörelse med EEC.

Det skulle vara intressant att från regeringens sida få höra, om man bedömer möjligheterna till en vidgad östhandel som realistiska. Om det här finns någon realism bör vi inte underlåta att utnyttja de möjligheter som finns att nå en ökad handel med Sov-

Ang. Sveriges handelspolitik

jag och de övriga östeuropeiska länderna, liksom naturligtvis även med u-länderna.

Jag vill alltså konstatera, att vi ur svensk synpunkt behöver vidga vår handel med Europa i övrigt. Det är klart att det i längden är ett orimligt förhållande att Västeuropa, som i princip har en samhällsordning av likartat slag, skall vara splittrat handelspolitiskt såsom fallet nu är. Det naturliga är att Västeuropa vore ett enda handelsområde, fritt från de restriktioner och bestämmelser som nu råder mellan å ena sidan EEC och å andra sidan EFTA-länderna.

Svårigheterna att nå dithän är givetvis stora. Vi får inte underskatta svårigheterna och allra minst göra svårigheterna till en fråga om vilja eller bristande vilja hos den svenska regeringen. Det är inte sant, fastän det kanske är politiskt gångbart i vissa kretsar, att framställa problemet på det viset.

Jag vill i övrigt varna för att göra hela EEC-frågan till en inrikespolitisk stridsfråga. Jag tror inte att det svenska folket kan följa med i den debatten, och jag tror inte att det för något politiskt parti finns någonting att hämta inrikespolitiskt, om man fortsätter att göra denna fråga till en stridsfråga på det politiska planet. Däremot kan det innebära, att det försvårar våra fortsatta förbindelser med andra länder, då det gäller möjligheter att skapa ett större Europa ur handelspolitisk synpunkt. Vi skall naturligtvis icke internationellt ge den bilden av vårt eget land, att det viktigaste för oss i EEC-frågan är de inrikespolitiska striderna och biprodukten det internationella ökade samarbete som kan uppnås. Det vore en felaktig bild, ty vårt behov är annorlunda. Jag skulle därför vilja hemställa att inte minst herr Holmberg, men även folkpartiet beaktar detta i den fortsatta debatten. Om vi inrikespolitiskt gör denna fråga till en stridsfråga, kommer detta säkert att

verka negativt i våra fortsatta försök att nå en uppgörelse med EEC.

Jag talar här inte för svensk fackföreningsrörelse, utan jag talar som ledamot av denna kammare, möjligen i viss mån också som ordförande i utrikesutskottet, men jag vet att de synpunkter jag anfört i huvudsak sammanfaller med dem som finns inom svensk fackföreningsrörelse. Där är vi beroende av vad som händer handelspolitiskt, och vi vet vilka stora behov vi har för framtiden att få våra produkter sprida över hela världen. Det är förutsättningen för att vi skall kunna fortsätta bygga vår ekonomi på ett riktigt och sunt sätt. Vi har från fackföreningsrörelsen avstått från att under sommaren och hösten gå ut i den offentliga debatten. Vi tycker att den debatt som har ägt rum har varit ganska förvirrad. Vi har inte velat ta del av den, och debatten har minst av allt varit sakligt grundad med det informationsmaterial i riklig mängd som har spritts av industriorganisationer och även av de borgerliga partierna och deras press.

Jag hoppas att debatten här kan få bli ett slut på den inrikespolitiska striden och att vi i stället inriktar oss på att vi, om det finns några möjligheter, skall nå en uppgörelse med EEC om ett vidgat ekonomiskt samarbete i Europa, som gagnar Europa men också oss.

Herr **HOLMBERG** (h) kort genmäle:

Herr talman! Innan herr Wickman ger uttryck för regeringens uppfattning skulle jag gärna något vilja kommentera herr Geijers inlägg. Det var nämligen några saker som var så värdefulla, att jag vill instämma i vad herr Geijer sade.

Oppositionen och herr Geijer tycks nämligen göra en likartad bedömning när det gäller de ekonomiska aspekterna på EEC-frågan och på Sveriges behov av att nå anslutning till EEC. Jag

fann också att de önskemål rörande en allmän utvidgning av handeln med öststaterna, vilken jag hävdade skulle ligga helt vid sidan av EEC-förhandlingarna, också var en uppfattning som herr Geijer delade.

Jag kan också gå med på att Europafrågan inte bör göras till en inrikespolitisk stridsfråga. Men det får naturligtvis inte innebära att oppositionen inte skall kunna kritisera och följa regeringens handläggning av frågan. Finer vi, vilket vi från högerpartiet har gjort, att regeringen inte skött EEC-frågan riktigt, måste naturligtvis kritik och motförslag kunna framföras. Huruvida detta skall betraktas såsom en stridsfråga eller såsom ett uttryck för den demokratiska ordning som vi har i Sverige lämnar jag öppet. Jag anser för min del, att det är en tillämpning av demokratiska principer.

Sedan vill jag ta upp en annan sak. Herr Geijer sade, att vi inte menade samma sak i fråga om neutraliteten. Vad vet vi om det? Herr Geijer sade själv — och det tycker jag är riktigt — att det skulle kunna finnas förhandlingsutrymme om neutraliteten för att behålla den. Jag tycker det var en utmärkt formulering av frågan. Men menar vi detsamma eller inte?

Ja, det kan man inte svara på, förrän regeringen ger uttryck för en uppfattning om hur *regeringen* ser på Romfördraget och våra möjligheter att ansluta oss till den målsättning som Romfördraget innefattar. Vi har gjort *en* tolkning, låt vara att den i vissa delar överensstämmer med den tolkning som för några dagar sedan gjordes av Industriförbundet och dess experter. Men regeringen har ännu *inte gjort någon* tolkning. Det kan ändock inte vara meningen att regeringen skall sitta och vänta på att EEC:s representanter i första hand skall göra en tolkning av EEC:s politiska målsättning. Det vore väl ändå litet för mycket begärt.

Jag vill göra ytterligare en kommentar. När jag talar — herr Geijer — om

Ang. Sveriges handelspolitik

neutralitetspolitiken, vet jag att den utgör ett problem när det gäller Sveriges anslutning till EEC. Det problemet skall vi försöka lösa, och jag hoppas det skall lösas positivt. Men det är också ett problem, om vi *inte* får anslutning. Hur ställer det sig då med den svenska neutraliteten? Om svensk ekonomi och svensk ekonomisk styrka försvagas: Vilka möjligheter har vi då att hävda vår traditionella neutralitetspolitik? Vilka möjligheter har vi då att t. ex. få ekonomiskt underlag för att ha ett starkt försvar, som ju ändå är utgångspunkten för varje neutralitetsresonemang. Det var på det sättet jag försökte bredda neutralitetsfrågan.

Det kanske dock finns från regeringen ett svar på ett område, nämligen i fråga om Sveriges anslutning till EEC. Den promemorian har dock stämplats såsom strängt förtrolig, vilket måste innebära att intet kan sägas om den vare sig i den folkvalda eller i den indirekt folkvalda kammaren.

Herr DAHLEN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det var ett i många avseenden intressant anförande som herr Geijer höll. Jag skall inte i en kort replik gå in på det annat än i fråga om en enda synpunkt. Herr Geijer missförstod mig, när jag på folkpartiets vägnar och sedan med instämmande också från centerpartiet föreslog tillsättandet av parlamentariska beredningar, där fackliga organisationer och näringsliv också skulle vara representerade.

Herr Geijer talade om tre saker, som jag vill erinra om. Han påstod att det säkerligen kommer att dröja, innan vi får några förhandlingar. Detta var den första utgångspunkten för mitt förslag. Herr Geijer sade även att vi i stort sett kommer att få ta de villkor, som EEC föreskriver. Detta var den andra utgångspunkten för mitt förslag. Sedan talade herr Geijer om de problem som i någon mån kommer att uppstå — även om han trodde att Sverige skulle kom-

Ang. Sveriges handelspolitik

ma att klara sig ganska lätt — om vi får en anslutning till EEC. Detta var vid sidan av manifesterandet av enigheten den tredje motiveringen som jag hade för mitt förslag.

Det är, herr Geijer, medan vi väntar — kanske länge — på att få förhandla med EEC, som det är angeläget att de svenska förhållandena anpassas så mycket som möjligt till de inom EEC rådande. Det är angeläget att den lagstiftning och de reformer vi beslutar medan vi väntar — och jag föreställer mig att det blir en del — anpassas på ett sådant sätt, att en eventuell anslutning till EEC sker så smärtfritt som möjligt. Att det ändå alltid blir vissa svårigheter är alldeles uppenbart.

Det var alltså inte för att vi skall få tillfälle att parlamentariskt prata om vilka villkor vi skall slippa undan — vi får nog, som herr Geijer sade, i stort sett acceptera de ekonomisk-politiska villkoren — utan för att försöka anpassa oss på ett så smidigt sätt som möjligt, som regeringen bör tillsätta parlamentariska utredningar på det sätt jag skisserat.

Jag tror alltså att herr Geijer och jag är rörande överens om dessa saker, men att herr Geijer missförstod vad jag sade.

Herr SUNDIN (cp) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig först säga några ord till herr Geijer.

När det påstås att vårt land inte har någonting att säga till om vid eventuella förhandlingar om anslutning till EEC, så faller därmed påståendet att vi måste vara medlemmar för att över huvud taget få vara med om att utforma den ekonomiska politik som kommer att föras inom EEC. Om vi inte har möjlighet att bli medlemmar med bevarande av vår neutralitet, så borde vi ju, utifrån herr Geijers utgångspunkt, ändå ha precis samma möjligheter att göra oss gällande, om vårt land blir associerad medlem.

I mitt tidigare anförande uttryckte jag också nödvändigheten av att det ekonomiska samarbetet vidgas — jag underströk det mycket starkt. Men jag sade lika klart ifrån, att detta på intet sätt får ske till priset av att vi ger upp tanken på att vara neutrala även i framtiden.

Herr GEIJER, ARNE, (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag kommer tillbaka till neutralitetspolitiken med anledning av de repliker som följde på mitt förra anförande, framför allt den från herr Holmberg.

Herr Holmberg sade, att om vi icke får en anslutning till EEC, så uppstår mycket stora problem. Vår ekonomi kommer att försvagas, och vi hamnar i ett mycket besvärligt läge. Därav drog han slutsatsen, att hänsyn måste tagas till dessa förhållanden, då vi skall diskutera vår neutralitet.

Jag kan icke följa med i detta resonemang, och det har väl anknytning till vad herr Holmberg sade i sitt första anförande, nämligen att när vi talar om neutraliteten så måste vi titta på totalbilden, som uttrycket föll, och väga för och emot då det gäller att bestämma vad vår neutralitet skall bestå av.

Här går, såvitt jag förstår, en klar politisk skiljelinje i vårt land. Det vore kanske värdefullt, om herr Holmberg verkligen gjorde klart vad som ligger i hans resonemang. Enligt min mening är neutraliteten och kan neutraliteten icke vara ett förhandlingsobjekt. Den svenska neutraliteten skall fastställas av Sverige självt. Den skall fastställas på ett sådant sätt, att den vinner tilltro och respekt hos andra länder, men den skall icke göras till en förhandlingsfråga med EEC eller med något annat land eller någon annan konstellation av länder. Ty då skulle vi få en neutralitet, som i verkligheten *icke* är en neutralitet. Det skulle vara mycket intressant om herr Holmberg ville i den fort-

satta debatten ytterligare klargöra var han står i dessa frågor.

Det skulle rensa hela den EEC-debatt som har pågått och som — såsom jag återgav i ett citat i början av mitt anförande — har bestått av en mängd generaliseringar.

Vi skall ha klart för oss, att om vi icke får någon uppgörelse med EEC, samtidigt som Storbritannien, Danmark och Norge skulle bli medlemmar, så innebär det för oss kolossalt stora svårigheter. Herr Holmberg sade i sitt första anförande på tal om dessa svårigheter: »Vi har ej tid och ej råd att släpa i Englands kölvatten!» Jag tror att vi får finna oss i det antingen vi vill eller inte. Ingen skall räkna med att EEC kommer att klappa på vår dörr och be oss stiga in, under det att de andra skall stå utanför. Så högmodiga tror jag inte vi skall vara här i landet att vi föreställer oss att en sådan utveckling är möjlig; och frågan är om den ur vår synpunkt för övrigt vore önskvärd.

Vi skulle under sådana förhållanden få väldigt stora svårigheter — men borde vi fördenskull vara beredda att uppgå vår neutralitet?

Mitt svar är nej! Jag är inte beredd att göra det. I detta liv finns saker och ting, som icke kan betalas med pengar — det finns värden i vårt samhällssystem och vår utveckling, som i vissa situationer måste väga tyngre än en förmanlig ekonomisk uppgörelse.

Herr **HOLMBERG** (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag har den bestämda uppfattningen att neutralitetsdebatten varken fördjupas eller blir klarare, om man tar till brösttoner med detsamma neutralitetsfrågan kommer på tal. Inte heller förbättras situationen om man konstruerar upp skiljelinjer som inte borde finnas.

Vi har gemensamt talat om neutralitetsproblemet som det aktualiseras vid en anknytning till EEC i form av medlemskap. Vi vet ännu inte huruvida

Ang. Sveriges handelspolitik
neutraliteten kan bevaras vid en sådan anslutning eller ej. Det föreligger ingen skillnad i vår bedömning och regeringens — skulle det visa sig att neutralitet inte går att förena med fullt medlemskap så kan vi inte ta medlemskap.

Jag har dessutom, herr talman, vidgat debatten genom att aktualisera neutralitetsfrågan vid de andra alternativ, som Sverige ställs inför om vi icke får fullt medlemskap. För mig är neutralitetsfrågan inte ett avslutat kapitel, om vi inte skulle kunna få medlemskap. — Jag anser att neutraliteten också skall kunna bevakas och bevaras, om vi blir tvingade att gå på en associationslinje eller om vi tvingas över till något av de andra alternativ, som i alla fall måste erbjudas för den händelse vi inte får fullt medlemskap. Även då aktualiseras neutralitetsfrågan, och även då måste vi överväga hur den skall lösas. Att i dagens läge blunda för de problem, som då uppstår, tycker jag inte är att på ett brett och djupt sätt slå vakt om neutraliteten.

Herr statsrådet **WICKMAN**:

Herr talman! Jag tror att kammarens ledamöter håller med mig, om jag säger att de inlägg som herr Arne Geijer har gjort i denna debatt har fört in debatten i den realistiska och allvarliga atmosfär i vilken vi bör föra en diskussion om dessa ting. Jag kan från regeringens sida i varje ord instämma i herr Arne Geijers anföranden här i dag.

Jag tror också att det är ett klokt råd som herr Arne Geijer har gett oppositionen i denna fråga. Det är inte ett råd, herr Holmberg, att avstå från oppositionens självklara demokratiska rätt att kritisera regeringen. Denna fråga är emellertid så allvarlig att jag skulle vilja säga: Låt denna kritik grundas på en realistisk bedömning av våra möjligheter och inte på några illusioner.

Jag tror inte att jag säger någonting som innebär någon orättvisa mot de

Ang. Sveriges handelspolitik

debattörer, som har deltagit här i dag, om jag säger att nog varje representant som har uppträtt här spelat den roll i debatten som vi hade anledning att vänta från tidigare debatter. Det är möjligt att vi när debatten fortsätter i dag skall finna, att vi har kommit något bort från den som jag tycker ofruktbara diskussion som vi hittills har haft — kanske har det redan funnits inslag i debatten som tyder härpå — men det får framtiden utvisa.

Vad är det t. ex. herr Dahlnén har sagt i dag? Han börjar med en neutralitetsdeklaration, och en neutralitetsdeklaration av helt annan klarhet och skärpa än herr Holmbergs — det är nu inte särskilt svårt, men det är ändå värdefullt att herr Dahlnén har gjort det på ett så klart sätt som han gjort här i dag. Det betyder — på samma sätt som folkpartiets uppträdande i utrikesnämnden — att när vi kommer till ett avgörande, när det gäller att fatta den avgörande positionen i fråga om hur vi skall agera gentemot EEC, då ansluter sig folkpartiet till regeringens politik. Men samtidigt — framför allt i folkpartiets press men också i framstående folkpartiledamöters uttalanden — driver man en agitation mot regeringen som om en annan politik vore möjlig, som om man skulle med olika åtgärder kunna nå resultat som är vida överlägsna dem vi har möjlighet att nå med den av regeringen förda politiken.

Man har faktiskt anklagat regeringen för att genom oskicklighet i verkligheten riskera de svenska löntagarnas trygghet. Hos herr Dahlnén förekom — jag vill gärna säga det, och det glädde mig — ett relativt svagt eko av denna agitation. Han sade, om mina anteckningar är riktiga, att socialdemokratin har varit tafatt, splittrad och visat bristande handlingskraft.

All right, det kan man säga, men då bör man ändå klargöra vilken annan politik som en förekommande handlingskraft skulle ha medfört.

Ser man vilka förslag folkpartiet

kommer med i en sådan här debatt så är det mera och bättre material för vår debatt — för vår debatt här i kamraren och även för den offentliga debatten. Jag håller gärna med herr Dahlnén om att det är värdefullt med ett utförligare material. Det hade varit bra om det hade varit möjligt att komma med detta material tidigare. Ett stort material har dock successivt offentliggjorts, och detta offentliggörande fortgår undan för undan. Vi har därför möjligheter att föra en inträngande EEC-debatt i detta land, om vi vill. Men det beror sannerligen inte bara på det material som delas ut till allmänheten utan det beror faktiskt rätt mycket på oss själva.

Jag skall i detta sammanhang inte närmare gå in på herr Dahlnéns punkt om de parlamentariska beredningarna. Jag har efter den debatt som herr Dahlnén hade med herr Geijer litet svårt att se, vad vi skulle vinna med de beredningarna. De är inte informativa, de är inte studiecirkel, de är heller inte avsedda att förbereda den svenska förhandlingspositionen i konkreta frågor. När det gäller bestämmandet av den svenska förhandlingspositionen bör det parlamentariska inflytandet ligga hos utrikesnämnden. Där tror jag också att herr Dahlnén delar min uppfattning.

Om det är den aspekten på den svenska ekonomiska och sociala politiken, ja, hela vår politiks utformning som har avseende på de internationella påfrestningarna, som herr Dahlnén menar att dessa parlamentariska beredningar skall syssla med, möter vi dem redan i dag i nästan varje proposition som regeringen framlägger. Att skapa några slags specialberedningar för att beakta denna aspekt tror jag vore en opraktisk och alls icke givande metod.

Sedan säger herr Dahlnén: Stärk EFTA och stärk det nordiska samarbetet!

Ja, herr Dahlnén, hela vår uppläggning av både vårt arbete inom EFTA och vår förhandlingsansökan, dess tid-

Ang. Sveriges handelspolitik

punkt och dess uppläggning, är bestämmd av vårt starka och naturliga intresse att hålla samman den nordiska marknaden och att förstärka det nordiska samarbetet. Jag tror inte att herr Dahlén vill bestrida om jag säger, att det inte torde finnas någon regering i Norden som driver samarbetet mellan de nordiska länderna med samma energi och med sådan envishet och skärpa som den svenska regeringen gör.

Vi skall stärka EFTA! Ja, det vill vi väldigt gärna göra, herr Dahlén, men jag kommer tillbaka till vad herr Geijer sade om att vi inte skall göra oss illusioner om vad vi kan åstadkomma, därför att vi uttrycker en vilja i det fallet. Vi har förhandlingar eller diskussioner med Jugoslavien. Det innebär självfallet inte en utvidgning av EFTA med Jugoslavien som medlemsland, men det innebär olika försök att förbättra och intensifiera de ekonomiska relationerna mellan EFTA och Jugoslavien. Samtidigt vet vi att Jugoslavien har motsvarande, kanske än intensivare, diskussioner i samma fråga med EEC. Utvidgning av samarbetet med Irland är heller inte särskilt aktuellt, när som bekant Irland har en medlemsansökan inlämnad i Bryssel.

Av de olika frågor som är uppe till behandling på EFTA-sammanträden om att utvidga samarbetet utöver den tull-avveckling, som hittills har ägt rum, är det en serie konkreta, var för sig kanske inte särskilt spektakulära ting av typ patent, varumärkessamarbete och standardisering, som är viktiga och där vi driver arbetet vidare. Det vore att tillmäta dem en vikt som de inte har, att karakterisera en intensifiering av dessa strävanden som ett alternativ till den nuvarande politiken.

Herr Dahlén frågar också om regeringen »ägnar sig åt någon tankeverksamhet» när det gäller vad som skulle hända i en situation, där de nuvarande förhandlingarna misslyckades. Är vi då beredda att aktualisera några alternativ? Herr Holmberg var indirekt inne

på samma fråga och använde formuleringar om att den svenska politiken i Europafrågan närmast kan liknas vid att Sverige är en jolle, som svänger efter den engelska farkosten.

Vårt intresse, och jag skulle vilja tillägga det internationella samarbetets avgörande intresse i dag, är att de engelska förhandlingarna med EEC verkligen lyckas. Vi vet att betydande svårigheter står i vägen för dessa förhandlingar. Jag tror inte att vi här behöver framföra olika meningar om hur pass stor eller hur pass liten sannolikheten är för att dessa förhandlingar går att lyckligt genomföra. Men att vi i detta läge skulle ta initiativ, som bara kunde få till effekt att minska möjligheterna till en lycklig utgång av dessa förhandlingar, det är ett råd som inte bara den svenska regeringen alldeles bestämt måste avvisa, utan som jag tror att regeringarna i alla de länder som är berörda av den europeiska integrationen skulle avvisa.

Jag kan därför inte komma till någon annan slutsats när det gäller analysen av folkpartiets linje i denna fråga, än att man undviker att ta strid med regeringen i sakfrågan — då lägger man sig mycket nära regeringen — men samtidigt vill man ge sken av att det finns en annan politik, som skulle medföra resultat, om bara regeringen var litet skickligare och hade en annan vilja.

Man försöker på det sättet åstadkomma ungefär samma effekt som man gör i många andra politiska frågor i dag. Ta skattefrågan som exempel. Jag vill inte alls börja en skattedebatt, jag vill bara belysa parallellen i tekniken i folkpartiets uppträdande.

Vi kan inte sänka det totala skatetrycket, medger man när man kläms i en allvarlig debatt. Man accepterar i stort sett regeringens budgetuppläggning då man i riksdagen skall ta ställning till den. Men samtidigt lovar man skattesänkningar i framtiden och skapar i den allmänna debatten intryck

Ang. Sveriges handelspolitik

av att en skattereform skall ge utrymme för betydande skattesänkningar. Man kan på detta sätt liksom driva spelet längs två linjer, först en som är den allvarliga och sakliga, där man är angelägen att ligga nära regeringen, och sedan den allmänna, lättare agitationen, där man kan fånga in alla de önskemål som naturligtvis människor går omkring med. Men politik är inte att göra önskelistor. Politik är att välja, och jag tror att vi underskattar våra väljares förmåga, om vi inte håller fast vid den principen för vår egen politik.

Herr Geijer har i stor utsträckning tagit hand om herr Holmberg. Jag behöver därför inte göra det på annat sätt än att jag svarar på den direkta fråga, som herr Holmberg riktade till mig: Vilken är regeringens uppfattning av Rom-fördragets politiska målsättning och dess förenlighet med svensk neutralitetspolitik?

Ja, man kan verkligen läsa Rom-fördraget på olika sätt. Gör man som herr Holmberg — plockar ut målen av typen »ekonomiskt samarbete» och »säkerställa ekonomiskt framåtskridande» — är det självklart att vi kan ansluta oss till målsättningar av den typen.

Men det är inte det som är den relevanta frågan, herr Holmberg! Vi kan inte låta en analys av Rom-fördraget bestämma vår neutralitetspolitik. Den enda möjligheten är att i direkta förhandlingar med EEC klart uppställa de krav, som enligt vår egen bedömning av vår neutralitetspolitiks krav måste vara uppfyllda för att neutralitetspolitiken skall förbli en realitet. Om i detta läge EEC — kommissionen eller ministerrådet — bedömer att dessa krav kan tillgodoses och finner dem vara förenliga med Rom-fördragets allmänna målsättningar och därmed förenliga med medlemskapets status, så säger vi, att då accepterar vi detta. Men det svaret måste komma från Bryssel. Det kan omöjligen komma av den analys av Rom-fördraget som vi själva gör. Vi

kan bara utgå från de konkreta krav som ställs på oss själva och från i vilken mån vi får våra krav uppfyllda.

Av naturliga skäl har jag inte anledning att gå i någon polemik med herr Sundin. Han har ställt frågor till herr Holmberg, vilka herr Holmberg får besvara ytterligare några gånger för att vi verkligen skall få klarhet i var herr Holmberg står.

Herr Sundin rådde oss att avstå från det höga tonläget i våra debatter i EEC-frågan, och jag kan gärna instämma i det. Vi avstår gärna från varje höjning av tonläget, men det förutsätter att vi inte utsätts för anklagelser att missköta denna för vårt land avgörande och viktiga fråga.

Emellertid var det, herr talman, inte uteslutande för att kommentera de inlägg till regeringsdeklarationen, som har gjorts av oppositionens företrädare, som jag begärde ordet, utan jag skulle vilja gå in på vissa aspekter av EEC-frågan som berörts alltför litet hittills i debatten. Denna har ju — och det är naturligt — i alldeles övervägande grad gällt på vilket sätt den svenska neutralitetspolitiken påverkar den möjliga utformningen av våra framtida förbindelser med Gemenskapen. Det är naturligt att debatten fått denna inriktning. Det är naturligt därför att Sverige som sagts här tidigare ekonomiskt hör till de länder, som lättast kan bära den påfrestning som ett deltagande i den gemensamma marknaden innebär. Vår ekonomi är sedan länge anpassad till den internationella konkurrensens tryck, och vi har, vilket vi i dag upplever som en stor tillgång, en bättre fungerande arbetsmarknad och en bättre fungerande arbetsmarknadspolitik än de flesta andra länder för att klara de omställningsproblem som uppstår.

Det föreligger inte heller några delade meningar om vårt ekonomiska intresse av att delta i en utvidgad europeisk marknad. Därför är det naturligt, att debatten om EEC i vårt land i huvudsak blivit en debatt om innebörden

av vår alliansfria politik. Det är för vårt land ett vitalt intresse att denna politik inte blir missförstådd utomlands. Det är därför vi vänder oss — vi har gjort det tidigare och vi får göra det också i dagens debatt — mot de glidningar och oklarheter som företrädare för oppositionen vid olika tillfällen gjort sig skyldiga till.

Det är självklart av största värde att vi lyckas uppnå enighet inför de förhandlingar, som vi hoppas förestår; förhandlingar som utan tvivel är de för vårt land viktigaste förhandlingarna sedan de nordiska försvarsförbundsförhandlingarna 1948. Men en enighet som möjliggörs av oklarhet har inget värde. Det är därför som vi i dag och även i framtiden kommer att pressa på denna punkt.

Det har sagts tidigare i debatten — och jag vill gärna upprepa det även om det är en självklarhet — att Västeuropa i dag är den helt dominerande avsättningsmarknaden för svensk export. Enbart Norden, som mer och mer framstår som en hemmamarknad, Västtyskland och Storbritannien köper i dag omkring hälften av vår totala export. Det är i sanning inte något uttryck för brist på intresse för handeln med andra länderområden, om man konstaterar att tyngdpunkten för vår utrikeshandel under överblickbar tid måste förbli Västeuropa.

Jag delar helt och fullt deras uppfattning som önskar en utvidgning av vårt handelsutbyte med öststaterna och med u-länderna. Men jag kan omöjligen se detta som ett motsatsförhållande eller som något alternativ till en lösning av frågan om den västeuropeiska marknadsintegrationen. Den tulldiskrimination som vi i dag möter på EEC-marknaden skapar för viktiga delar av vår exportindustri växande problem. Visserligen har vi hittills rätt väl lyckats kompensera oss för dessa påfrestningar genom den snabba expansionen av vår EFTA-handel, framför allt på de nor-

Ang. Sveriges handelspolitik

diska marknaderna. Denna expansion har inneburit en kraftig höjning av marknadsandelarna för den svenska exporten. Även om expansionen kommer att fortsätta — och det kommer den att göra på denna marknad — kan vi knappast realistiskt räkna med att den skall fortgå i oförändrad takt, helt enkelt därför att det ligger mycket av engångslyft i den nordiska marknadsexpansionen. Osäkerheten om lösningen av den större integrationsfrågan kan heller inte undgå att ogynnsamt påverka våra företags investeringsplanering. Ingen, som gör sig något större besvär med att tänka igenom vår faktiska situation, kan därför rimligen ifrågasätta regeringens vilja och intresse att med alla de medel som står den till buds verka för en lösning av de europeiska marknadsproblemen.

I verkligheten har också den svenska regeringen under hela efterkrigstiden mer energiskt än de flesta verkat för en frigörelse av handeln. Jag behöver inte upprepa denna historia i dag för kammaren. När det gäller just EEC vill jag emellertid uppmana dem som gärna påstår motsatsen att läsa om den associationsansökan, som ingavs år 1962, att ta del av den positiva värdering av EEC som där kommer till uttryck.

Det finns i dag anledning att understryka, att tillkomsten av EEC har stabiliserat den politiska situationen i Europa, framför allt naturligtvis förhållandena mellan medlemsstaterna själva. I ett vidare internationellt perspektiv verkar EEC i dag — oberoende av förhållandena vid gemenskapens tillkomst — för en fortsatt normalisering av de öst-väsliga förbindelserna. I ett läge, som präglas av en teknisk och militär dominans av de två supermakterna, betyder EEC en förhandlingsstyrka för de europeiska staterna, som annars inte hade varit tänkbar. Kennedy-ronden hade inte kunnat genomföras utan EEC. I förhandlingarna om reformering av det internationella valutasystemet har

Ang. Sveriges handelspolitik

en effektiv dialog kunnat etableras mellan USA och EEC. Det är likaledes uppenbart att EEC kan komma att spela en viktig motverkande roll inför de risker för en tilltagande protektionism i Förenta staterna som regeringsdeklarationen fäster uppmärksamheten vid.

Jag behöver sannerligen inte upplysa kammarens ledamöter om att ingen i dag vet vid vilken tidpunkt en lösning av marknadsfrågan kan realiseras. Vi vet heller inte vilken form det framtida europeiska samarbetet kan komma att ta vare sig för vårt eget lands eller andra länders vidkommande. Men det vet vi, att det kommande samarbetet bör ge oss betydande fördelar men också samtidigt kommer att innebära betydande bindningar av vår handlingsfrihet. Jag vill något närmare uppehålla mig vid denna bindning av handlingsfriheten, eftersom den i den allmänna debatten tillmätts av vissa ett positivt och av andra ett negativt värde. Vilken värdering man gör beror av naturliga skäl ofta på vederbörande debattörs inställning till regeringens ekonomiska politik.

Låt oss för det första konstatera att begränsningar i möjligheten att använda olika ekonomisk-politiska medel är ett naturligt och ofrånkomligt led i det internationella samarbetet. Det var just frånvaron av sådana regler som i hög grad förvärrade 1930-talets kris — man försökte då lösa sina egna problem på sina grannars bekostnad.

Vad det internationella samarbetet under hela efterkrigstiden syftat till att uppnå, och gjort med betydande framgång, är just åtaganden från de olika staternas sida att inte vidta åtgärder som leder till påtaglig nackdel för andra länder. Inte minst för ett litet, exportberoende land som vårt eget, är sådana regler en fördel, därför att de innebär en trygghet genom att begränsa också de stora ländernas möjligheter att föra en politik som är besvärande för andra.

Vi har redan i dag accepterat be-

gränsningar i vår egen handlingsfrihet genom vårt medlemskap i t. ex. EFTA, GATT och valutafonden. Vi har gjort det därför att vi är övertygade om att dessa bindningar, som gäller för alla medlemsstater, är en stor tillgång och en förutsättning för ett stabilt ekonomiskt framåtskridande. En regering i dag handlar inte bara med ansvar för det egna landet utan också för den internationella gemenskap som den lever i.

När det gäller fördragsmässiga förpliktelser — och det är hittills bara sådana bindningar som jag uppehållit mig vid — är dessa naturligtvis mer omfattande i Rom-fördraget än i de andra internationella avtal som vi i dag är anslutna till. När det gäller att tolka dessa bindningar är det viktigt att hålla deras bakgrund i minnet, det som jag tidigare berört, nämligen att syftet med dem är att förhindra att en medlemsstat skaffar sig fördelar på andra medlemmars bekostnad. Syftet är bl. a. att förhindra att regeringarna i olika länder ger sina egna industrier förmåner som snedvrider konkurrensläget gentemot andra länders näringsliv. Man harmonierar t. ex. den indirekta beskattningen för att komma till rätta med de exportsubventioner som tidigare utgått på ett svärkontrollerat sätt — genom utjämningsskatter på importen och skatterestitutioner på exporten. Man gör detta genom mervärdeskatten. Den kommer inom EEC, och på sikt säkert också bland de nya länder som i en eller annan form ansluter sig till EEC. Vi behöver inte betrakta detta som en belastning för oss om vi håller i minnet, att vi har full frihet att vidta de skattepolitiska åtgärder vi bedömer som nödvändiga och önskvärda för att i samband med mervärdeskatten beakta väsentliga fördelningspolitiska mål.

Det är möjligt att vi får ändra t. ex. aktiebolagsbeskattningen vid en anslutning till EEC, framför allt av det skälet att den kan komma att anses alltför fördelaktig — detta gäller bl. a. investe-

Ang. Sveriges handelspolitik

ringsfonderna — för de svenska företagen i deras konkurrens med andra länders industrier.

Kapitalrörelserna är ett område där EEC, i varje fall formellt, för en annan politik än vi. Det är sannolikt att vi vid en förhandling kommer att ställas inför kravet att anpassa vår politik till gemenskapens. Vi anser att de senaste årens utveckling har bekräftat vår inställning att stabiliseringspolitiska skäl talar för en viss begränsning av kapitalrörelsernas frihet, en synpunkt som vissa EEC-stater ingalunda själva är främmande för. Det är möjligt att utvecklingen går dithän, att vi tvingas lösa de stabiliseringspolitiska mål, som vi nu löser med valutareglerna, också med andra medel. Det finns dock andra medel att använda.

En tredje fråga gäller den fria etableringsrätten. Den lagstiftning som diskriminerar utländsk etablering i Sverige är inte förenlig med EEC:s regler. De väsentliga mål som vi velat uppnå med denna lagstiftning kan emellertid nås även med en icke-diskriminerande lagstiftning. För övrigt bör vi, helt oberoende av EEC:s regler när det gäller utländsk etablering, räkna med ett ökat utländskt företagande i Sverige liksom en ökande svensk etablering utomlands.

Detta är en följd av den moderna produktionsteknikens utveckling och av marknadsföringen. Frånvaron av tullmurar kommer inte att påskynda denna utveckling utan snarare tvärtom, eftersom ett motiv till utländsk etablering — nämligen att komma innanför tullmuren — i ett sådant läge skulle försvinna.

Det skulle föra alldeles för långt att i denna debatt göra en mera fullständig genomgång av detta, men de formella bindningar som vi med all säkerhet kommer att utsättas för betyder inte att vi kommer att dömas till passivitet i vår ekonomiska politik. De betyder att valet av medel för denna politik kommer att påverkas.

Detta är den ena aspekten på problemet om de internationella bindningarna. Den andra och kanske den mest väsentliga är, att alldeles oberoende av de formella regler, som vi kommer att underkastas, och också oberoende av en framtida anslutningsform till EEC, ja faktiskt helt oberoende av om vi över huvud taget skulle nå en lösning av marknadsfrågan, kommer vår omvärld att på ett avgörande sätt påverka betingelserna för vår egen ekonomiska utveckling. Under alia omständigheter kommer vi att ställas inför växande krav på anpassning till den utveckling som äger rum i vår industrialiserade omvärld. Det finns ingen väg runt som på sikt skulle kunna befria oss från den anpassningen. Problemen kommer på oss utifrån, men det är i hög grad på oss själva det kommer an hur vi löser dem. Rom-fördraget löser dem inte åt oss, och Rom-fördraget dömer oss sannerligen inte heller till någon passivitet.

När regeringen nu aktualiserar en aktivare näringspolitik är detta samtidigt ett viktigt led i vår EEC-politik. Det är med styrka och inte med svaghet som vi vill förhandla. Det är det svenska näringslivets konkurrenskraft vi vill stärka under en period som ofrånkomligen innehåller många ovissa moment. Vi vill skapa de nödvändiga resurserna och instrumenten för att fånga upp integrationens och den internationella arbetsfördelningens fördelar. Samtidigt vill vi ge medborgarna i detta land möjlighet att i trygghet möta de påfrestningar som också följer av utvecklingen.

Herr **HOLMBERG** (h) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Wickmans svar på inläggen från oppositionens sida kännetecknas inte av någon större inlevelse eller övertygelse, men det blev onekligen betydligt bättre när herr Wickman gick över till sitt manuskript.

I många hänseenden kan jag instäm-

Ang. Sveriges handelspolitik

ma med vad herr Wickman sade. Det var synd, att herr Wickman inte fick skriva regeringens deklaration, ty då hade den säkert sett annorlunda ut.

Låt mig emellertid ta upp några frågor som herr Wickman berörde i sin replik till mig och högerpartiet. Herr Wickman sade att det inte torde finnas någon regering som bedrivit det nordiska samarbetet med större skärpa än den svenska. Jag tror inte att ett sådant uttalande befrämjar saken. Tyvärr har vi kunnat konstatera att den svenska regeringens framträdande exempelvis när Nordiska rådet sammanträdde i Helsingfors inte var nämnvärt engagerat eller skärpt. När Nordiska rådets ekonomiska utskott hade sammanträde i augusti i år, då EEC-frågan skulle diskuteras, behagade inte ens handelsminister Lange från Sverige trots en inbjudan infinna sig för att ta upp en diskussion i dessa frågor. Det finns onekligen ett betydligt utrymme för en större aktivitet från svensk sida när det gäller det nordiska samarbetet och EEC. Herr Wickman säger att vårt intresse är att den engelska förhandlingen lyckas och att vi inte kan ta några initiativ som minskar Englands möjligheter. Ja, det är ett gemensamt intresse att Englands förhandlingar skall lyckas, men även i det avseendet skall vi se på utvecklingen med en betydande realism, och för ett mindre land som Sverige borde det ändå kännas litet beklagligt eller som ett mento när vi hörde att Englands chefsförhandlare, lord Chalfont, yttrade i Strasbourg för en tid sedan att »vi i England har fullt upp med våra egna problem och vi kan inte också ta upp några andra länders problem med De sex». Nu sägs det ju så många egenomligheter både i Lausanne, i Strasbourg och i Bryssel, och vi skall kanske inte ta uttalandet alltför exakt, men det avslöjar en viss likgiltighet gentemot de små länderna från det största landet i EFTA.

Då är frågan: Kommer ett initiativ

från Nordiska rådets sida verkligen att förstöra möjligheterna för England att vinna anslutning? Varje initiativ från Nordens sida med en gemensam nordisk utgångspunkt är till nytta oavsett om vi får anslutning till EEC eller om vi ställs utanför. I det alternativet att vi ställs utanför skulle jag kunna uttrycka det på det sättet, att det är ännu viktigare att de nordiska länderna etablerar en större samhörighet och en gemensam plattform för sitt framtida agerande. Jag har också kunnat inregistrera att den norske handelsministern för en tid sedan uttalat att Sverige har ett ansvar när det gäller de nordiska sammanhangen. Man räknade tydligen från det hållet på ett svenskt initiativ.

Jag vill emellertid ställa en direkt fråga till herr Wickman. Jag aktualiserade tanken att man inom Nordiska rådets ram skulle tillsätta en nordisk parlamentarisk delegation för att kunna följa Nordens närmande till EEC och komma med de förslag som i gemensamt nordiskt intresse vore önskvärda. Herr Wickman undvek denna fråga, och då herr Geijer inte har svarat på den, skulle jag gärna vilja höra hur herr Wickman ställer sig till en sådan tankegång. Herr Wickman påstod med skärpa att den svenska regeringen var hårt engagerad för det nordiska samarbetet.

Slutligen vill jag ta upp en annan fråga. Jag är helt överens med herr Wickman om att alldeles oberoende av den form Sverige får för en önskad anslutning till EEC, kommer den svenska ekonomin och den svenska politiken i dess olika avseenden att påverkas av utvecklingen i världen och i Europa. Betingelserna kommer ständigt att ändras, det kommer ständigt att fordras en anpassning. Men om det nu är på detta sätt — och jag vill knyta an till den fråga jag tog upp med herr Geijer — är det då inte riktigt att vi i alla de alternativa möjligheter som vi ser för framtiden också ser efter hur vi skall

kunna bevaka och bevara vår alliansfria politik, syftande till neutralitet i krig?

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wickman hade mycket svårt att förstå att två parter kan ha i stort sett samma mål men att den ena parten tycker att den andra parten sköter saken oskickligt. Jag tycker inte alls det är svårt att förstå att man kan ha den inställningen. Det är ju detta det är fråga om beträffande EEC. Låt mig ta det exempel som jag redan har antytt och som ju har väckt uppmärksamhet även utomlands. Handelsminister Lange svarade efter första sammanträdet med utrikesnämnden i juli, att blir vi tillfrågade om vad vi vill, begär vi associering och inte medlemskap. Men, herr Wickman, det är ju alldeles uppenbart att EEC-staterna måste höra detta. De kan inte sluta till sina öron eller ögon. Då får de en känsla av att vi är några underliga förhandlare här uppe i Sverige, som visserligen säger att vi inte har bestämt oss utan vill ha en öppen förhandling, men som på en förfrågan om vad vi vill svarar att vi vill bara en sak utav två. Vad är detta för förhandlingsmetod? Är den inte tafatt och oskicklig? Jo, alldeles uppenbart. Därför kan man ha samma uppfattning om målet men hävda att förhandlingarnas utspel sköts dåligt.

I detta sammanhang vill jag anknyta till en sak som herr Holmberg tog upp. Han gjorde ett direkt angrepp på herr Sven Wedén. Herr Holmberg försökte göra gällande att han kom att göra detta angrepp därför att jag hade tagit upp historieskrivningen från vad som hände i juli. En ledamot av denna kammarer, som också är journalist, hade vänligheten att efteråt komma till mig och visa att detta angrepp inte var så hastigt påkommet hos herr Holmberg. TT:s förhandsreferat, som TT hade fått av herr Holmberg, innehöll just detta an-

Ang. Sveriges handelspolitik

grepp på herr Wedén, som herr Holmberg påstår att jag hade inspirerat honom till genom att ta upp historieskrivningen. Det må nu vara en sak för sig.

Vi var inom samtliga oppositionspartier mycket oroadade över regeringens uppläggning och framför allt över herr Langes uppläggning vid utrikesnämndens första sammanträde. Därför tog vi mycket allvarligt på saken och kom inom folkpartiet och centerpartiet fram till att det nog ändå skulle kunna gagna saken att ta ett resonemang med regeringen. Det var, herr Holmberg, inte fråga om någon uppgörelse. Vi visste ju inte ens efter utrikesnämndens andra sammanträde, vilken position regeringen definitivt skulle ta. Alla försök att tala om att det var en uppgörelse i förväg och att utrikesnämndens sammanträde var ett spegelfäkeri, herr Holmberg, hör inte hemma i en allvarlig debatt. Vi ansåg att vi gagnade saken. Anser herr Holmberg att det är fel av ett oppositionsparti att försöka påverka regeringen åt det håll oppositionspartiet vill? Det intryck man fick av herr Holmbergs angrepp på herr Wedén var att det är fel av ett oppositionsparti att försöka påverka regeringen.

Jag återgår sedan till diskussionen med herr Wickman. I fråga om största möjliga offentlighet åt alla utredningar som föreligger gav han inte något löfte. Han talade om ett successivt offentliggörande, och vad det innebär vet vi alltså inte. Frågan om regeringen vill ta initiativ till att tillsätta en rad parlamentariska beredningar försökte han avfärda. För min del skulle jag ändå vilja hoppas att regeringen ändå inte tar riktigt så lättvindigt på denna sak. Vi är ju alla överens om att det verkligen kommer att bli svårigheter, om vi skall acceptera EEC:s villkor på en rad olika områden. Att då bara helt hastigt säga att det där vill vi inte vara med om, tror jag att regeringen kan få ångra. Därför hoppas jag att det inte var det sista ordet från regeringen. Var det

Ang. Sveriges handelspolitik

ett sista ord, är det mycket beklagligt att regeringen inte vill ta emot erbjudandet om ett parlamentariskt samarbete.

Herr Wickman hade inte en enda konkret anvisning att ge på min fråga om vad man nu gör inom Norden och inom EFTA. Ursäkta, han talade visst om patentlagstiftningen. Han tog alltså upp en sak, och den är mycket väsentlig. Men, herr Wickman, vad skedde på ministerrådmötet i Lausanne? Jag ställde den frågan och begärde att riksdagen skulle få en redogörelse för detta. Vi har dock inte hört ett enda ord från herr Wickman. Jag måste liksom herr Holmberg säga att de svar som herr Wickman gav på våra frågor var väldigt undvikande i den mån de över huvud taget var några svar alls. Såvitt jag kan förstå befinner vi oss i den situationen att regeringen ändå är mycket tveksam om huruvida den med allvar skall ta itu med problemet, om det dröjer mycket länge för Sverige att ens en gång få besked om vi får förhandlingar med EEC. Under tiden tycker regeringen tydligen att det är ganska bra. I varje fall vill regeringen inte ta några initiativ.

Vidare tycker jag att statsrådet Wickmans anförande i den senare delen innehöll en hel del bra saker. Bl. a. föreföll det som om de krav oppositionen ställt på positiva tongångar från regeringen i fråga om nyttan och värdet av samverkan med EEC i någon mån fick ett erkännande.

Herr SUNDIN (cp) kort genmäle:

Herr talman! I fråga om socialdemokratins och centerpartiets syn på neutraliteten råder inga delade meningar, så på det område har jag inga frågor att ställa till statsrådet Wickman.

Statsrådets senaste anförande hör enligt mitt förmenande till största delen hemma i morgondagens debatt, men det var måhända en förövning till den remissdebatt som följer. **Vissa uttalan-**

den kan väl ha sitt värde av den anledningen.

Jag delar nog herr Dahléns uppfattning, när han ifrågasätter, om man inte på ett tidigare stadium borde ha givit mera upplysning till riksdagen. Det är ju ett första rangens intresse för riksdagen hur regeringen ser på den här frågan och hur man sköter förhandlingarna om vår anslutning till EEC. Emellertid har det gjorts vissa klarlägganden under dagens debatt, och det får vi vara tacksamma för. Vad beträffar tillsättandet av kommittéer, som herr Dahléns var inne på, så tror jag inte att man bör försmå den tanken. Vare sig vi blir medlemmar eller vi blir associerade, är det nog påkallat att såväl politikerna och näringslivet som samhället i sin helhet förbereds på vad som kommer att hända i den ena eller andra situationen. Jag uppmanar därför regeringen att ta herr Dahléns förslag ad notam.

Statsrådet Wickman sade för en stund sedan att det pågått och alltjämt pågår mycket intensiva förhandlingar rörande den nordiska uppslutningen kring en större marknad och även i fråga om den nordiska handelsgemenskapen som sådan. Den fråga jag vill ställa i anslutning härtill hör kanske också till morgondagens debatt, men jag får väl synda på nåden på samma sätt som statsrådet: När den finska regeringen beslutade devalvera, hade man då samråd med de övriga regeringarna i Norden med tanke på de konsekvenser som åtgärden skulle medföra för de andra nordiska länderna?

Sedan må det vara mig förlåtet, herr Yngve Holmberg, om jag än en gång ställer en fråga som jag inte fått svar på: När det gäller neutraliteten i sammanhang med handelsgemenskap har, som jag ser det, fullt klara besked erhållits från regeringspartiet. Från centerpartiet har inställningen klargjorts på ett mycket tidigt stadium, liksom från folkpartiet. Var står högern i det här sammanhanget? Därom tror jag det

är nödvändigt att svenska folket får besked.

Herr statsrådet WICKMAN:

Herr talman! Jag vill svara herr Dah-lén på ett par direkta frågor.

Det är kanske inte min sak att gå in på handelsministerns uttalanden vid olika konferenser, men låt mig i alla fall säga följande, eftersom jag fick en direkt fråga av herr Dah-lén: Den form av ansökan, som regeringen valde och som både centerpartiet och den 26 juli även folkpartiet anslöt sig till, har så-vitt vi kunnat bedöma blivit väl mot-tagen. Jag tror att det är en allmän uppfattning att detta var en riktig och icke, herr Dah-lén, en oskicklig upp-läggning av vår ansökan.

Men hur kunde handelsministern, undrar herr Dah-lén, samtidigt med denna öppna ansökan säga att om vi nu skulle tvingas ta ställning och välja association eller medlemskap så blir det association. Ja, det var svaret på en hypotetisk fråga om vad som skulle inträffa ifall vi inte fick den diskus-sion om våra möjligheter att förena ett medlemskap med neutralitetspolitiken, som vi velat uppnå med vår öppna an-sökan. Och skulle vi inte få den möjlig-heten är vi tillbaka i ett läge där vi, som handelsministern sade, av hänsyn till förtroendet för vår neutralitetspolitik inte rimligen kan gå på någon annan linje än att välja association. Jag är övertygad om att ifall den situationen uppstår, då kommer herr Dah-lén och herr Wedén att följa regeringen.

Vad hände på ministerrådsmötet i Lausanne? Det verkar som om herr Dah-lén trodde att absolut ingenting förekom. Men det väsentliga som hän-der på ett möte i EFTA:s ministerråd i dag är — det borde vara rätt själv-klart — att man öppet och ingående med varandra diskuterar sina olika län-ders problem i integrationsfrågan. Den integrationsdebatten var ministerråds-mötets huvudtema, enligt de informa-

Ang. Sveriges handelspolitik

tioner som jag har fått — jag deltog inte själv i mötet — och som även herr Dah-lén mycket enkelt hade kunnat få utan att besvara kammaren med den här informationsomgången.

Dessutom diskuterades vid mötet statligt stöd till industrin — det gällde särskilt den engelska regeringens han-tering av aluminiumindustrin, vissa shippingfrågor och — en sak som togs upp av den svenske handelsministern — inställningen till Portugal. Jag tror att den dagordning och den debatt som förekom vid EFTA:s ministerrådsmöte var det ur svensk synpunkt effektivaste och bästa som vi kunde räkna med i det här läget.

Därmed är jag tillbaka vid herr Holmbergs syn på Englands problem och de engelska förhandlingarna. Själv-klart beaktar England i första hand — det vore naivt att utgå från något an-nat — sina egna intressen i förhand-lingarna med EEC. Vilka uttalanden Chalfont har gjort och inte gjort kan vi lämna därhän. Men detta betyder naturligtvis inte — det var verkligen inte innebörden av vad jag sade, herr Holmberg — att vi skulle vara passiva i avvaktan på vad som händer under den engelska förhandlingen. Vad jag sade var bara — och jag utgår från att herr Holmberg håller med om detta — att det verkligen inte kan vara i vårt eller i någon annans intresse att vi utåt skulle ta offentliga initiativ, som ome-delbart måste försvåra den engelska förhandlingen och skapa intrycket att EFTA-fronten befinner sig i full upp-lösning.

Det hindrar naturligtvis inte att vi tänker igenom, diskuterar och analyse-rar de situationer som kan uppstå i händelse av att den nuvarande för-handlingsomgången skulle få ett ogynn-samt slut. Men att föra den debatten offentligt, och framför allt att föregripa ett misslyckande av de engelska för-handlingarna, kan väl ändå inte vara herr Holmbergs råd till den svenska regeringen.

Ang. Sveriges handelspolitik

Herr **HOLMBERG** (h) kort genmäle:

Herr talman! Innan jag säger några ord med anledning av herr Wickmans senaste inlägg vill jag i korthet svara herr Dahlén som tydligen vaknade till vid min redogörelse för utrikesnämndens handläggning av EEC-frågan.

Herr Dahlén hade inte behövt springa till tidningarna för att få mitt manuskript. Det hade räckt med att sträcka handen över bänken, så hade herr Dahlén fått det.

Min redogörelse för vad som skedde före och vid utrikesnämndens sammanträde var en objektiv redogörelse utan värdeomdömen. Jag tror inte man kan tänka sig att den skall kunna betraktas som ett angrepp mot någon.

Herr Sundin frågade återigen var högerpartiet står i neutralitetsfrågan. Jag vet inte om herr Sundin har åhört den här debatten eller inte, men jag har i alla fall tre gånger närmare utvecklat frågan. Det är inte alltid så lätt att förstå en muntlig framställning, och därför rekommenderar jag herr Sundin att ta del av protokollet, så kommer det säkert att framgå vad jag har sagt.

Herr Wickman tog upp frågan om England igen. Jag tror att herr Wickman och jag ser ganska lika på den här frågan. Det är klart att vi inte får företa oss något som kan störa England. Det är jag fullständigt medveten om. Vi är dock fortfarande beroende av England. Men min fråga till herr Wickman var: Kan man verkligen anse att ett initiativ mellan de nordiska staterna, som jag skisserade det, inom ramen för Nordiska rådet kan störa dessa förhandlingar? Jag tror i stället att ett initiativ inom ramen för Nordiska rådet är både förutseende och riktigt. Vi kan ju ändå i vårt stilla sinne ha anledning att räkna med som ett alternativ att England inte får anslutning och som ett annat alternativ att det tar så lång tid innan England får anslutning i form av medlemskap i EEC att det är nödvändigt för de nordiska länderna att finna någon form av övergångsarrangemang

mellan Norden och EEC för att så småningom nå medlemskap.

Det var tanken bakom det förslag som jag framställde.

Herr **DAHLÉN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Holmberg försöker nu klara sig ur en liten svår situation. Jag hörde mycket noga på vad herr Holmberg sade. Han sade att jag hade tagit upp historieskrivningen och därför ville han också göra det och gjorde då detta angrepp på herr Wedén som ju finns i en annan kammare. Det vore intressant om angreppet hade skett från en högerman i den kammare där herr Wedén finns. Det var då en journalist som tillhör denna kammare kom och visade mig att det var ett mycket väl förberett angrepp från herr Holmbergs sida, eftersom manuskriptet var lämnat till TT i förväg. Det var detta jag ville markera men låt oss inte nu diskutera den saken mer.

Herr Holmberg vägrade att svara på min fråga om det är olämpligt att ett oppositionsparti tar kontakt med regeringen. Den frågan är alltså obesvarad. Men det är ju detsamma som att herr Holmberg säger att det självfallet inte är olämpligt, bara han själv får vara med.

Herr Wickman gjorde ju en verkligt behjärtad manöver för att klara sin partivän herr Lange i en orimlig situation, och jag skall inte störa idyllen med kommentarer på den punkten.

Litet allvarigare, herr Wickman, är frågan om vad riksdagen skall få reda på eller inte. Jag ställde en rad frågor om information till riksdagen, och svaren var ju väldigt magra, i den mån det över huvud taget var några svar alls.

Nu säger herr Wickman att minister-rådsmötet i Lausanne, som ägde rum för knappt två veckor sedan, var den effektivaste och bästa debatt vi kunde räkna med i denna situation. Om denna tydligen värdefulla debatt har regeringen icke ett ord att meddela till

Sveriges riksdag. Jag måste ju säga, herr Wickman, att detta sätt att sköta informationen väl ändå är under all kritik.

Hände någonting av betydelse? Herr Wickman gav rubrikerna på de områden man diskuterade men nämnde inte ett ord om resultatet. Herr Wickman kan möjligen vara försvarad av att han inte var med, men jag föreställer mig dock att man har så pass mycket samarbete inom regeringen, att man talar om för varandra — om nu detta var ett så bra ministermöte — vad som sades där, så att riksdagens första kammare kan få något besked. Hittilldags har vi inte fått det.

Herr SUNDIN (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Holmberg testar sin egen skicklighet i argumentationen genom att ifrågasätta andra människors möjligheter till fattningsförmåga här i kammaren. Jag vill helt och hållet överlåta åt ledamöterna att bedöma den saken.

Sedan, herr talman, vill jag bara kort och gott avsluta denna diskussion mellan herr Holmberg och mig med att säga att man ifrån högerns sida, när det gäller EEC, anslöt sig till en »*viss*» uppfattning som är företrädd av »*vissa*» i det här samhället.

Herr WERNER (vpk):

Herr talman! Den ansökan om förhandlingar med EEC om en svensk anslutning i någon form, som regeringen inlämnade i somras utan att vare sig höra riksdagen eller med någon tanke på folkomröstning — vilket hade varit naturligt med hänsyn till denna frågas politiska vikt — är resultatet av tidigare debatter där regeringen hela tiden befunnit sig på defensiven i argumenteringen. De borgerliga partiernas offensiv har bestått av hotelsen om nära nog ekonomisk ruin för Sverige i händelse vi inte kommer med och av för-

Ang. Sveriges handelspolitik
säkringar om hur fullständigt garanterad den svenska neutraliteten är även inom EEC. Detta dubbelspel från de borgerliga partiernas sida kommer också till uttryck, när man t. ex. från folkpartiets sida anklagar regeringen för en dåligt formulerad ansökan, trots att folkpartiet i utrikesnämnden varit fullständigt överens med regeringspartiet.

Vi har från vår sida hävdats att det behövs inga förhandlingar för att utvärdera om en anslutning till EEC är förenlig med vår neutralitetspolitik och alliansfrihet. Även om själva fördragstexten inte behandlar EEC:s politiska karaktär, är det ändå helt klart vad den s. k. gemenskapen handlar om. Walter Hallstein, som till helt nyligen var chef för den kommission som är EEC:s högsta administration, har ju myntat begreppet »trestegsrocket», innebärande att EEC-staterna ingår i en union, som utvecklas i tre etapper: först en tullunion, därefter en ekonomisk union och slutligen en politisk union. Förbundskansler Kiesinger har så sent som i maj i år antytt det omöjliga i att några EFTA-stater kan tänkas få inträde utan att anpassa sin utrikespolitik till EEC-blockets.

Trots att man nu från olika håll försöker reducera frågan om EEC:s politiska målsättning, kommer man ändå inte förbi att t. ex. Bonn-deklarationen från juli 1961 talar om att »man förbinder sig att hålla regelbundna sammankomster i syfte att utbyta åsikter, sinsemellan avstämma sin politik och komma fram till en gemensam uppfattning för att befordra Europas enande politiskt, och därmed stärka Atlantpakten». Det finns, som också framhållits i regeringsanförandet i dag, inget belägg för att de politiska momenten skjutits i bakgrunden så långt att det vore möjligt även för en neutral stat att ingå som medlem i Gemenskapen.

Dessa klara besked börjar t. o. m. olika borgerliga tidningar kunna dra slutsatser av och förstå att det är omöj-

Ang. Sveriges handelspolitik

ligt att förena med vår neutralitetspolitik. Men att herr Holmberg — och därvid har jag stärkts i mitt antagande efter debatten här i dag — och den svenska storfinansens toppar inte drar dessa slutsatser är kanske inte att vänta, eftersom man på det hållet uppenbarligen betraktar innehållet i vår neutralitetspolitik på ett annat sätt.

Jag vill erinra om den TV-enkät som gjordes för några veckor sedan och som visade att »en fjärdedel av näringslivets toppmän anser att neutralitetspolitiken kan rubbas, om detta krävs för att vi skall kunna gå med i EEC, och att en majoritet av de tillfrågade anser att regeringen fäster för stor vikt vid neutralitetspolitiken».

De borgerliga partierna och den borgerliga pressen försöker nu framföra bilden av en tafatt och handlingsförlamad regering som inte begriper modernt näringsliv och ekonomisk politik utan i stället håller på att spela bort våra möjligheter att följa med i utvecklingen. Samtidigt för man en skräckkampanj, där man talar om att »det gäller ditt jobb», och man frammanar spöket av en massarbetslöshet, om vi ställs utanför EEC. Jag vill erinra om de 400 000 arbetslösa som har figurerat i denna debatt.

Det Europa som skapas via EEC är enligt vår mening arbetsgivarnas Europa, och de instrument som socialdemokratiska regeringar har använt för att upprätthålla den fulla sysselsättningen, genomdriva skolreformer, ATP, fri sjukvård etc. kommer i fortsättningen att bli svåra att begagna. Socialdemokraterna tycks ha accepterat uppfattningen att anslutningen till EEC framför allt är en principfråga om friare handel mellan nationer med eventuella bieffekter när det gäller neutralitetspolitiken, som man både kan och skall undvika.

Bortsett från att neutralitetspolitiken alltså utesluter en anslutning till EEC får detta inte skymma andra problem, och då främst de näringspolitiska ef-

fekter som skulle bli följden av en svensk anslutning. Det måste ses som något av en paradox att i en tid när begrepp som »trygghet på arbetsmarknaden» börjar bli honnörssord till och med inom borgerliga partier, man samtidigt diskuterar en anslutning till EEC.

Det är framför allt kombinationen av tre av Rom-fördragets regler som kommer att spela en avgörande roll vid en EEC-anslutning, nämligen reglerna om arbetskraftens fria rörlighet, om den fria etableringsrätten och om de fria kapitalrörelserna. Men det måste ur näringspolitiska synpunkter vara lika allvarligt att Sverige vid en anslutning kommer att dras in i den oerhörda koncentrationsprocess som pågår inom EEC. Företagskoncentrationen rymmer våldsamma strukturproblem som är svåra att lösa redan i en nationellt planerad social arbetsmarknads- och näringspolitik och praktiskt taget helt omöjliga att bemästra i ett system där statliga ingripanden över huvud taget kriminaliseras. Kommer vi med i EEC, är det klart att vi tvingas föra en ekonomisk politik lik den som förs i Väst-europa i övrigt, vilket innebär att vi förlorar möjligheten att föra en egen och aktiv näringspolitik.

Arbetskraftens fria rörlighet verkar i två riktningar, utflyttning av svensk arbetskraft och inflyttning av utländsk arbetskraft till Sverige. Hittills har tyvärr inga utredningar publicerats som visar vilka effekter denna fria rörlighet skulle ha för vår arbetsmarknad. De erfarenheter vi har av den sedan många år väl fungerande nordiska fria arbetsmarknaden visar att arbetskraften är trögrörlig mellan länder med likartad levnadsstandard. Det är därför felaktigt att tro att svensk arbetskraft i någon större utsträckning skall söka sig till arbetsmarknader med sämre villkor, arbetsmarknader där lönekampen varit ineffektiv dels på grund av att en så ringa del av arbetarna är organiserade, dels därför att den fackliga rörelsen har varit splittrad.

Ang. Sveriges handelspolitik

Arbetskraftens fria rörlighet kommer därför troligen att verka i den riktningen att den svenska arbetsmarknaden får räkna med en ny konkurrens-situation, där arbetstagarna från Syd-europa kommer att på lika villkor söka och få arbetstillfällen.

Det kan också förutsättas att denna arbetskraft på grund av sin speciella situation är beredd att bjuda ut sig till ett billigare pris än den svenska arbetskraften som med sin utvecklade fackliga tradition och sina starka fackliga organisationer är i ett annat läge.

Även den fria etableringsrätten verkar åt två håll. Denna rätt ger svenska företagare möjlighet att komma åt den billigare arbetskraften genom att förlägga sin tillverkning i länder där denna billiga arbetskraft finns. En intressant företeelse i sammanhanget är vissa svenska företags agerande i den aktuella EEC-diskussionen, där exempelvis SKF hotade med att förlägga sina tillverkningsenheter utomlands, om inte regeringen aktivt skulle verka för en EEC-anslutning. Att döma av storföretagens medvetna industriplanering, vilken skildrats för några nummer sedan i Veckans Affärer, där det hävdades att lösningen för storföretagen i Sverige är att endast förlägga företagsledning- en och den mycket kvalificerade tillverkningen såsom den experimentella produktionen till Sverige, men flytta rutintillverkningen utomlands, finns det anledning tro att svenska företags etablering i och utflyttning till sydligare länder i EEC blir en allt vanligare företeelse. Åt andra hållet verkar etableringsrätten på så sätt att utländska företag bildas i Sverige eller att utländska företag med moderkoncernen i andra länder köper in svenska företag, antingen för att driva dem som filialer eller dotterföretag eller t. o. m. i konkurrensbegränsande syfte för att lägga ned produktionen. Det sistnämnda har varit en inte helt ovanlig företeelse regionvis inom EEC.

Vi har i den svenska lagstiftningen

krav på speciella omständigheter för och direkta hinder mot utlänningars förvärv av t. ex. råvarukällor. Det är en lagstiftning som ansetts nödvändig som en garanti för landets suveränitet. Även vid en associering strider detta mot Rom-fördraget och är förbjudet, utan kontinentala storföretag får fritt tillträde till skogar och gruvor.

Jag vill erinra om att centerpartiet, som för fem år sedan grundade sitt nej till EEC just på de verkningar etableringsrätten skulle få, bland annat på skogsägandet, även i dag tillstår att skogarna eventuellt skulle komma att öppnas för förvärv från andra länder. Skillnaden i dag är att man från centerns sida tycks tro att EEC är en ekonomisk union, medan det tvärtom är fråga om en politisk union. Därför kommer varje särvillkor för en medlemsstat, särskilt om det är en neutral medlemsstat, att ses med största ovilja från Bryssel.

Reglerna om de fria kapitalrörelserna är i första hand till för att ge innehåll åt etableringsrätten. Dessutom innebär de att utländska företag med filialer i Sverige kan föra ut vinsterna för att undgå beskattning, t. ex. genom att göra avskrivning för råvaror till moderföretaget, konstruera avgifter till moderföretaget för patent, gemensam reklam o. s. v. Effekten av en sådan skatteflykt blir inte bara att svenska staten berövas kapital för investeringar. Den allvarligaste näringspolitiska effekten ligger i att de fria kapitalrörelserna innebär att samhällets kontroll över kreditmarknaden omöjliggöres i ett läge där näringspolitiska instrument med säkerhet kommer att behövas i än större utsträckning.

Den koncentrationsprocess som pågår inom EEC har gett allvarliga näringspolitiska effekter i form av stor arbetslöshet och sjunkande sysselsättning i de fyra största EEC-staterna. Utom själva koncentrationsprocessen har också monopoliseringen och kartelliseringen liksom också företagsspe-

Ang. Sveriges handelspolitik

cialiseringen bidragit till problemen. Dessutom förstärker tullmursområden som EEC svårigheterna, eftersom länderna blir alltmer beroende av varandra och av sin internhandel, ju längre integrationen fortsätter. En stagnation i ett av länderna leder genast till minskad efterfrågan i de övriga, och stagnationsspridningen är därmed ett faktum. Det är mot denna bakgrund naturligt att den västtyska tillbakagången — Västtyskland har nu dubbelt så många arbetslösa som i fjol — har fått den effekten att t. ex. Belgien och Frankrike också har fått dubbelt så många arbetslösa som förra året. Det är inte bara det att själva integrationen förvärrar ett depressivt tillstånd och sprider det, därför att ekonomierna är så hopflätade, det är också så att de övriga länderna i EEC har svårt att svara på en nedgång i konjunkturerna därför att Västtyskland har en så överväldigande del av de likvida resurserna i blocket.

De näringspolitiska problemen i samband med en svensk anslutning förstärks av Rom-fördragets krav på gemensam skatte- och socialpolitik, innebärande att man tvingas bortse från ekonomisk-politiska åtgärder för att lösa näringspolitiska skador, eftersom Rom-fördragets laissez-faire-ideologi inte tillåter statliga ingripanden i det ekonomiska livet eller nationell planering. För svensk del betyder detta förhållande särskilt mycket, eftersom vår socialpolitik är ett mycket framträdande drag i den samlade trygghetspolitiken. Detta var också regeringen medveten om vid det tidigare ansökningsstillfället år 1961—1962 och lät det vara ett av de främsta argumenten för att söka associering i stället för medlemskap. Men även här gäller att EEC är en politisk union och att varje krav på särvillkor därför ses med största motvilja av EEC-administrationen. Ett associerat land får inte vara med och besluta i de avgörande frågorna, men är samtidigt bundet av de beslut som

fattas. Även vid en associering förlorar Sverige sin rätt att sluta handelsavtal med länder utanför EEC, en fråga som skall handläggas av de gemensamma överstatliga organen.

Herr talman! Vi underskattar ingalunda de problem som uppstår med Sverige utanför EEC. Därför tror jag det är angeläget att den svenska EEC-debatten vidgas så till vida att vi också får en debatt om de olika alternativ till svensk EEC-anslutning som kan bli aktuella, eftersom en svensk anslutning — som det ser ut — kommer att dröja, om den över huvud taget blir aktuell.

Sådana alternativ måste bygga på principen om handel mellan suveräna stater världen över, reglerad genom internationella överenskommelser vilka tar berättigade hänsyn till de fattiga ländernas utvecklingsbehov. Om man lämnar de kortsiktiga statistiska resonemang som EEC-anhängarna för om den svenska exporten, kan man konstatera att u-länderna om cirka tio år kan erbjuda en marknad som är ungefär 25 gånger större än hela den svenska exportkapaciteten.

Vid en anslutning till EEC bidrar vi till att avskära u-länderna från möjligheterna att snabbt utveckla sin enorma marknad, och vi måste bryta den trend som vi trots allt har haft i vår utrikeshandel och som började på 1930-talet med att vi då tredubblade vårt handelsutbyte med u-länderna. Att denna tendens sedan har fortsatt är ingenting märkligt. Det bekräftar bara att vår exportsammansättning lämpar sig mycket bra för export på u-länderna.

EEC:s verkliga ansikte i exempelvis u-landsfrågan framträder, när man finner att u-ländernas andel av världshandeln mellan år 1958 och år 1965 har sjunkit från en fjärdedel till en femtedel i samband med EEC:s tillkomst och utveckling. Det är då att märka att det just är genom en ökad andel i världshandeln som u-ländernas möjligheter till industriell utveckling ligger. Ändå får man rätt ofta höra att EEC har en

u-landsvänlig karaktär, eftersom deras u-hjälp i kontanter uppgår till en större andel av nationalprodukten än till exempel Sveriges. Det rätta förhållandet är att EEC:s diskriminering mot u-länderna genom exempelvis de utåtriktade tullhindren innebär att u-ländernas ekonomiska förluster genom exportbortfallet är drygt fyra gånger större än den hjälp som EEC lämnar. Det är ett faktum som FN:s organ för ekonomisk utveckling i u-länderna, UN-CAD, har uttalat mycket stora bekymmer för.

Principen om den fria etableringsrätten, som alltså skall gälla även för de u-länder som associeras, sägs ge alla medborgare lika möjligheter att utöva ekonomisk verksamhet inom blocket. Man frågar sig vilka möjligheter afrikanska stater har att praktiskt utnyttja denna jämlikhet genom att investera i Frankrike eller Västtyskland.

Att u-länder har associerat sig till EEC har sin enda grund i att de för sin industrialisering inte kunde klara en export som mötte så våldsamma höjda och diskriminerande tullar som EEC-blockets tillkomst innebar. Dessa länder var tvingade att komma innanför blocket för att komma över tullmurarna, eftersom de länder som var medlemsstater i EEC utgjorde deras närmsta marknad. Rätten att fritt etablera sig i u-länderna öppnar för övrigt mycket intressanta perspektiv för de kontinentalta storföretagen, kanske främst för Västtyskland, som inte har tillträde till råvarukällor i samma grad som flera av de övriga länderna inom EEC, vilka nu kan bygga vidare på sina tidigare kolonialvälden.

Det nordiska samarbetet får allt större betydelse för folken i Norden. Rörelsefrihet över gränserna, gemensam arbetsmarknad, likartade sociala rättigheter är faktorer som har fört våra folk närmare varandra. Den industrialisering som skett i övriga nordiska länder såväl som i Sverige ger underlag för handel på ett helt annat sätt än tidiga-

re. Det är därför angeläget att vi i det fortsatta nordiska samarbetet arbetar för upprättandet av en gemensam nordisk marknad med fri rörlighet för såväl industri- som jordbruksvaror och med en gemensam utrikeshandelspolitik, baserad på avtal med en eventuell västeuropeisk stormarknad och strävan till ökad handel med u-länderna och de socialistiska länderna.

Ett neutralt lands utrikeshandel bör inte vara så ensidigt inriktad på västmakterna som Sveriges handel för närvarande är. Handeln med de socialistiska länderna är blygsam och bör ökas — den socialistiska världsmarknaden kan bli av stor betydelse för näringslivets utveckling, vilket också har omvitnats av praktiskt taget alla föregående talare här i dag.

Jag vill erinra om att till det land som i dag firar 50-årsdagen av sina landvinningar, hade vi förra året endast 0,9 procent av den samlade exporten. Där finns alltså en mycket stor marknad, även om jag är på det klara med att den inte från den ena dagen till den andra kan ersätta de marknader som vi behöver som kompensation, om vi hamnar utanför EEC.

Herr talman! Jag har i mitt anföran- de försökt redovisa några av de frågeställningar som gör att vi från vänsterpartiet kommunisterna icke kan acceptera en svensk anslutning till EEC. Jag har huvudsakligen behandlat de näringspolitiska problem som — så som vi ser det — skulle bli följden av den fria rörligheten på arbetsmarknaden, den fria etableringsrätten och de fria kapitalrörelserna. Dessa tre komponenter i kombination med den starkt ökade koncentrationsprocessen och den ökade specialiseringen innebär att en central planering av samhällsekonomin blir omöjlig att genomföra — en planering som i dag uppenbarligen förefaller vara viktigare än någonsin.

Ang. Sveriges handelspolitik

Herr STEFANSON (fp):

Herr talman! Det är inte att undra på att man inom näringslivet i vårt land i dag ser på framtiden med spänning och viss oro. Det är många faktorer som ter sig osäkra. Kostnadsutvecklingen, den sjunkande lönsamheten, den internationella konkurrensen och inte minst den därmed nära sammanhängande frågan om utvecklingen av den europeiska marknaden gör att framtiden ter sig mera osäker än på många år tidigare. Man befarar att vår industri om vårt land kommer att stå utanför EEC eller om behandlingen av vår ansökan förhalas alltför länge, skall mista för vår ekonomi mycket betydelsefulla marknader.

Denna oro uttrycks bl.a. i en intressant artikel i Industriförbundets tidskrift nr 6, författad av direktören i Sveriges mekanförbund Olle Björck. Författaren framhåller att svensk verkstadsindustri, som svarar för ungefär 40 procent av vår totala export, noterar minskade marknadsandelar på den betydelsefulla EEC-marknaden. Vi får räkna med att den dystra utvecklingen fortsätter om inte en svensk EEC-anslutning förverkligas, säger författaren. EEC skapar inte enbart tullhinder. Att stå utanför innebär svårigheter för samverkan av olika slag med industriföretag i Europa. En gynnsam utveckling inom den för hela vår ekonomi väsentliga verkstadsindustrin är i varje fall på längre sikt inte möjlig utan svensk anslutning till EEC. Bakgrunden härtill är främst det faktum att den svenska verkstadsindustrin vid fortsatt expansion alltmer inriktas på export. Under de senaste tio åren har verkstadsindustrins andel i den totala svenska exporten ökat från 27 procent år 1955 till omkring 40 procent. De produkter som exporteras är resultatet av högt utvecklad teknik och kännetecknas av hög kvalitet. Expansionen av verkstadsexporten måste därför i hög grad inriktas på tekniskt högt utveck-

lade marknader, t.ex. marknaderna i Västeuropa och USA. Tillkomsten av en gemensam marknad på Västeuropas kontinent, med intern tullfrihet och gemensam tullmur mot yttrevärlden, gemensam planering och samordning av forskning, produktion, transporter, ekonomisk lagstiftning o. s. v., innebär att de internationella konkurrensmöjligheterna successivt försämras. Detta är desto mer kännbart för svensk verkstadsindustri som under en följd av år haft och alltjämt har det högsta kostnadsläget i Västeuropa.

Författaren visar också på att den andel av svensk verkstadsexport som går till EEC-länderna sedan 1959 legat oförändrad vid cirka 20 procent. Under första halvåret 1967 har, enligt upplysningar jag fått, denna andel minskat till 16 procent jämfört med 20 procent under första halvåret 1966. Det är således en betydande minskning, beroende på att effekten av EEC-ländernas samhandel nu börjar slå igenom med full effekt.

I ett läge då vår industri på grund av konkurrensläget och otillräcklig lönsamhet har svårt att hålla uppe sysselsättningsnivån är det naturligtvis mycket betänkligt att ett så viktigt område av vårt näringsliv som verkstadsindustrin tappar terräng. Det är svårt att ange vad denna utveckling betyder för sysselsättningen inom verkstadsindustrin. Låt mig i alla fall belysa den frågeställningen med några siffror.

I verkstadsindustrin sysselsättes i dag omkring 400 000 människor, av dessa är ungefär en tredjedel verksamma inom exporten. Räknar man med underleverantörer till exportindustrin torde antalet exportsysselsatta uppgå till omkring 150 000 människor. Den minskning av verkstadsindustrins export till EEC-området med fyra procent, som jag tidigare nämnde, kan, omsett i antalet sysselsatta, uppskattas till cirka 6 000. En oförändrad exportandel till EEC skulle således med denna beräk-

ningsmetod ha givit cirka 6 000 fler arbetstillfällen. Jag är medveten om att det är en mycket grov uppskattning som kan vara behäftad med stora felmarginaler, men den visar i alla fall något hur en minskad marknadsandel för vår export till EEC kan återverka på sysselsättningen i Sverige. Det kan naturligtvis sägas att detta inte utgör någon katastrof så länge arbetskraften sugts upp av produktion för andra marknader. Men i den hårda internationella konkurrensen är naturligtvis varje förlust av marknadsunderlag betänklighetsfull, och dessutom är det förenat med betydande ansträngningar och kostnader att arbeta sig in på nya marknader. Det krävs nya kontakter, ty försäljningsorganisation och i många fall även en omläggning av produktionen till varor som passar dessa nya marknader. De tekniskt högt utvecklade produkter och specialiteter som ett mindre lands industri måste vara inställd på för att kunna konkurrera har sin främsta marknad i högt utvecklade industriländer, som t. ex. i Väst- och Öst-Europa och USA. Även detta gör att det är svårt att ersätta ett bortfall av handel mellan de västeuropeiska industriländerna.

Det är naturligt att företagare som är inarbetade i EEC-länderna och som nu ser hur industrins marknadsandel minskar är oroliga för framtiden. Det gäller såväl stora som små företagare, och det gäller t. ex. många underleverantörer till våra exportindustrier. Det gäller naturligtvis också i högsta grad de industrianställda. Både hos underleverantörerna och de anställda måste det medföras en känsla av otrygghet att se hur den industri, som ger dem arbete, på grund av tullunionen och vårt höga kostnadsläge etablerar sig innanför EEC-murarna och satsar sin framtida expansion på nya fabriker i utlandet.

Produktionsplaneringen försvåras dessutom av ovissheten inför framtiden. En mera målmedveten positiv inställning till vårt lands anslutning till

Ang. Sveriges handelspolitik

EEC från regeringens sida skulle ge industrins män större tillförsikt.

Även om EEC-frågans betydelse för vår arbetsmarknad således är mycket svårbedömlig — det är ju så många faktorer som spelar in, den internationella konjunkturutvecklingen bl. a. — vore det önskvärt att dessa frågor mera berördes i debatten. Problemen skulle kunna belysas med utredningar grundade på antaganden som bygger på fakta om näringslivet i EEC och vårt land i nuet samt prognoser om utvecklingen under de närmaste åren. Jag är övertygad om att industriorganisationerna skulle hjälpa till att ge material till sådana utredningar.

Över huvud taget är det önskvärt att debatten om Europa-marknaden tillföres mera fakta och kunskapsunderlag än vad som hittills varit fallet. Allmänheten har inte upplysts om de ekonomiska och politiska problemen det här är fråga om. Det borde t. ex. vara angeläget att tillföra debatten synpunkter på den mycket viktiga frågan om medlemskap eller associering, där åsikterna bryter sig så starkt. EEC-kommissionen har t. ex. klart deklarerat att för en industriellt utvecklad och demokratiskt styrd stat medför en associering i stället för medlemskap uppenbara nackdelar, bl. a. en större förlust av suveränitet och av medbestämmanderätt. Som medlem i EEC kommer en stat med i EEC:s ministerråd, i kommissionen, i parlamentet och i domstolen — det är tveksamt om det associerade landet kommer med i någon av dessa myndigheter.

Rom-fördragets politiska innebörd har också diskuterats livligt med anledning av att EEC-kommissionen deklarerat att det land som ansöker om medlemskap måste acceptera EEC:s politiska målsättning, såsom denna uttryckes i förordet till Rom-fördraget. Det har gjorts gällande att ett accepterande av den politiska målsättningen inte skulle vara förenligt med vår neutralitetspolitik.

Ang. Sveriges handelspolitik

Rom-fördragets inledning uttrycker Rom-fördragets politiska målsättning i följande punkter.

En stat som vinner inträde i Gemensamma marknaden måste enligt denna målsättning acceptera,

1) att skapa ett allt fastare förbund mellan de europeiska folken.

Denna första punkt är väl knappast aktuell i dag, efter den utveckling och den uttunning som Rom-fördragets politiska innebörd har genomgått. Punkten kan emellertid ges en utrikespolitisk tolkning som försvårar vårt medlemskap. Ett klagörande är därför nödvändigt. De övriga punkterna har knappast någon innebörd som stör vår vakt-hållning kring vår neutralitetspolitik.

Förutom vad som sägs i punkt 1) måste en stat acceptera

2) att trygga det ekonomiska och sociala framåtskridandet i Europa;

3) att starkt satsa på en höjd levnadsstandard och ökade sysselsättningsmöjligheter;

4) att arbeta för en stabil ekonomisk utveckling och sunda konkurrensförhållanden;

5) att stärka den ekonomiska gemenskapen mellan länderna och minska klyftan mellan rika och fattiga områden i Europa;

6) att genom en gemensam handelspolitik bidra till att minska hindren för den internationella handeln;

7) att arbeta för en förbättring av levnadsförhållandena i utvecklingsländerna, samt

8) att arbeta för fred och trygghet.

I denna inledning behandlas således knappast frågor som vi i Sverige hänför till utrikespolitiken. I inledningen behandlas i stället ekonomisk politik, socialpolitik, lokaliseringspolitik o. s. v., frågor där vi knappast har anledning att göra några invändningar. Det är alltså programpunkter som vi borde kunna acceptera.

De statliga myndigheterna har ju gjort ingående analyser av olika aspekter på EEC-anslutningen. Det vore

önskvärt att riksdagen och allmänheten i största möjliga utsträckning finge tillgång till detta material. Det skulle säkerligen berika och hyfsa debatten. Regeringen borde snarast möjligt låta utarbeta en samlad redogörelse, en s. k. vitbok, med samlade informationer om följderna för Sveriges del av en anslutning till EEC. Den borde bl. a. belysa följande frågor utöver vad jag redan har berört:

1. Hur kommer den svenska och nordiska näringslagstiftningen att påverkas av riktlinjerna för EEC:s näringspolitik?

2. Hur kommer företagens etableringsmöjligheter att påverkas i restriktiv eller i mera liberaliserad riktning? För hantverkets del t. ex. är det särskilt angeläget att utreda om de länder, t. ex. Tyskland och Frankrike, som har särskilda kompetenslagar för yrkesutövare, kommer att bibehålla dessa regler och om motsvarande kompetensregler också skall gälla inom Sverige och Norden i övrigt vid en eventuell EEC-anslutning.

3. Kommer en EEC-anslutning att öka eller minska kapitalrörligheten och kräva en omläggning av vår valutapolitik?

4. Hur kommer den svenska skattepolitiken, innefattande såväl företagsbeskattning som beskattningen av fysiska personer, att påverkas av EEC-anslutningen?

5. Kan den svenska socialpolitiken bibehålla sin nuvarande utformning, och vilka följder kommer en harmonisering av den europeiska sociallagstiftningen att få för Sveriges vidkommande?

Herr talman! Jag vill med mitt anförande understryka att vår möjlighet att föra en meningsfull offentlig debatt kring de europeiska integrationsproblemen är beroende av att debatten tillföres kunskaper och fakta om de olika frågeställningarna. Det är i högsta grad angeläget att regeringen verksamt medverkar till att sådana fakta tillföres de-

batten genom utredningar och inte minst genom att resultaten av de utredningar som redan har utförts offentliggöres.

Herr Arne Geijer började sitt inledningsanförande med att citera direktör Axel Iveroth, vilken hade framhållit att debatten stundtals varit förvirrad och inrikespolitiskt inflammerad samt att man använt sig av alltför mycket generaliseringar utan att gå in på sakfrågorna. Om man fortsätter att citera herr Iveroth, finner man också att han som ett av skälen till denna förvirrande debatt anser »att allmänheten saknat information om de ekonomiska och politiska problem som saken gäller». Herr Iveroth fortsätter: »Vi vet att de statliga myndigheterna gjort mycket inträngande analyser av olika aspekter på EEC-anslutningen. Detta material har emellertid hittills hemligstämplats och ofta inte ens delgivits utrikesnämnden. Det är angeläget att riksdagen och den allmänna opinionen snarast möjligt får tillgång till alla de fakta i ämnet som över huvud taget kan utlämnas, så att vi kan få en saklig och upplysande diskussion till stånd.»

Jag vill gärna instämma i dessa synpunkter.

Herr JACOBSSON, GÖSTA, (h):

Herr talman! I anslutning till regeringsdeklarationen vill jag börja med att uttrycka min tillfredsställelse över utgången av Kennedyförhandlingarna, såsom ägnad att främja det internationella varuutbytet. I proposition nr 150 har resultatet av dessa förhandlingar hänskjutits till riksdagen för godkännande. Jag skall inte nu föregripa kamrarnas behandling av detta ärende, men så mycket vill jag redan nu säga, att de sänkningar av våra egna tullar, vilka såsom en följd av Kennedyförhandlingarna föreslås skall äga rum över praktiskt taget hela linjen, ställer stora krav på vårt lands ekonomiska politik och nödvändiggör en stabilisering av vår inhemska kostnads- och prisnivå.

Ang. Sveriges handelspolitik

Tullsänkningarna ger fördelar för exportindustrin men olägenheter för hemmamarknadsindustrin, särskilt på vissa områden. Om kostnaderna fortfar att stiga i samma takt som hittills, samtidigt som tullskyddet sänks, kan detta inte annat än leda till förödande verkningar för många grenar av hemmamarknadsindustrin som redan nu sitter trångt. Driftsnedläggelserna runtom i landet är ett varningstecken som ingen kan undgå att observera.

Det initiativ som på sin tid togs av president Kennedy — förhandlingarna har ju burit hans namn — och som följts upp av hans efterträdare och den stora insats som USA har gjort är värda ett starkt erkännande. De på senaste tiden framkomna negativa reaktionerna i USA tror jag inte behöver tas alltför allvarligt. — Att de nordiska länderna vid Kennedyförhandlingarna gick fram på en gemensam front under ledning av en enda huvudförhandlare, var säkerligen av avgörande betydelse för utgången. Det var bra skött, vill jag säga. Framgången tack vare den gemensamma fronten torde också vara en allvarlig maning till de nordiska regeringarna att — trots att de olika länderna hittills gått skilda vägar inför de kommande förhandlingarna i Bryssel om anslutningen till Europamarknaden — även här försöka etablera den enhetliga förhandlingslinje, som kan vara möjlig. Jag utgår ifrån att Finland bör inbefattas i densamma. Splittringen kan bli djupt tragisk. Den inom ramen för EFTA etablerade nordiska marknaden får inte äventyras.

Jag har härmed kommit över till Europafrågan. Jag vill då börja med att uttrycka mitt beklagande över att riksdagen inte på samma sätt som skett i Norge och Danmark fått tillfälle att behandla anslutningsfrågan i vanlig ordning på grundval av en regeringsproposition med utförlig redovisning av anslutningens konsekvenser för näringslivet och av de politiska aspekterna pro et contra med föredragning i

Ang. Sveriges handelspolitik

utskott och debatt i kamrarna. Vid interpellationsdebatten den 29 maj i år fick vi inte veta mycket mer än att regeringen ännu inte tagit slutgiltig ställning till vare sig tidpunkten eller formen för en ansökan om förhandlingar med EEC. Överläggningar i utrikesnämnden är inte detsamma som riksdagens debatter och beslut; i varje fall inte för dem som inte är med i utrikesnämnden.

Dagens regeringsdeklaration är inte heller särskilt klarläggande. Orden neutralitet och djupgående ekonomiskt samarbete slingrar sig däri som ålar i höstmörkret utmed Skånekusten. Någon närmare konkretisering och analys av problemställningarna ges inte.

Då herr Holmberg behandlat utformningen av den s. k. öppna ansökan skall jag inte uppehålla mig vid den sidan av saken. Jag vill endast notera det kärva förhandlingsläge som uppstått till följd av Frankrikes hållning.

I stället skall jag ta upp två huvudfrågor, nämligen neutraliteten och EEC:s politiska målsättning, till mer ingående behandling — detta bl. a. därför att man ofta sökt misstänkliggöra högerpartiet för bristande renlärighet i dessa stycken — herr Sundin gjorde det även i dag. Det må förlåtas mig om mina synpunkter kanske inte i alla delar håller måttet inför en högre diplomatisk bedömning — jag är endast riksdagsman.

Först då neutraliteten. Vad innefattas därunder, vilka krav ställer den?

Jag skriver till en början under på regeringsdeklarationens uttalande: neutraliteten ligger fast. Den får inte vara ett förhandlingsobjekt i detta sammanhang, någonting som kan schackras bort för pengar eller fördelar vid förhandlingarna. Här finns det ingen skiljelinje, vill jag påstå.

Någon exakt definition av neutraliteten har inte givits; troligen kan en sådan inte åstadkommas. Inte heller har vi fått någon egentlig uttolkning av

dess innebörd i olika situationer. Vi har endast att tillgå den klassiska formuleringen: vår utrikespolitik är alliansfrihet i fred för att vi i händelse av krig om möjligt skall få förbli neutrala.

Det första ledet i formuleringen — d. v. s. alliansfriheten i fred — är uppenbarligen ur svensk synpunkt en nödvändig förutsättning för neutraliteten under krig. EEC utgör ingen militärallians, även om samtliga dess sex medlemmar också tillhör NATO; Frankrike dock numera litet lösare än tidigare.

Neutraliteten som sådan är förbehållen krigssituationer ute i världen, i vilka andra stater är inblandade, och folkrätten innehåller vissa regler om de neutralas rättigheter och skyldigheter. Men det finns tydligen lika många varianter av neutralitet som det finns neutrala stater. Vissa speciella krav har ansetts åvila Schweiz, som fått sin neutralitet internationellt reglerad, och Österrike, som fått sin neutralitet garanterad i det senaste fredsfördraget. Men motsvarande gäller inte Sverige, vars neutralitet betecknats som pragmatisk; vad som nu kan ligga i det.

För Sveriges del har neutraliteten ansetts förutsätta att vi i vårt politiska handlande även under fredstid agerar på sådant sätt att vår neutralitet kan åtnjuta förtroende i andra stater. Det har betecknats som tillitsfilosofin, eller ännu finare som credibilitetsresonemanget. Ett centralt element i neutralitetspolitiken är, har det sagts, att andra stater vet var de har den neutrala staten och att man kan lita på densamma. Här ligger uppenbarligen neutralitetens framtidschanser. Jag tror också detta.

Som nation bör vi självfallet ålägga oss rimlig återhållsamhet i fråga om sympati- och aversionsyttringar och undvika uppjagade känslodemonstrationer vilka kan äventyra förtroendet för vår neutrala hållning. Det kan vara på sin plats att i dag erinra om detta.

Under den nämnda förutsättningen föreligger emellertid inget hinder för oss att förklara vår principiella anslutning till västerländsk ideologi eller till demokratin som politiskt system.

I vilket fall som helst kan neutraliteten inte under några förhållanden innebära att dess innehåll bestämmes utifrån. Allra minst får diktamina utifrån inverka på våra egna ställningstaganden till frågor om deltagande i ekonomiska blockbildningar. Självfallet måste neutraliteten beaktas även här. Men det tillkommer oss själva att nyktert och kallt bestämma neutralitetens innehåll under besinnande av vårt ansvar inåt och utåt. Den omständigheten att de senaste 150 årens svenska historia gått i en oavbruten freds tecken måste inför kommande förhandlingar i Bryssel för yttervärlden utgöra en manifestation så god som någon av vår obrottsliga vilja att upprätthålla neutraliteten utan formella förbehåll i detaljfrågor.

Det är rätt som har sagts av herr Arne Geijer att det inte är vi utan EEC som avgör om vår neutralitet utgör hinder för medlemskap eller ej. Det har emellertid veterligen aldrig sagts från EEC:s håll, att neutralitetens slopande skulle vara ett villkor för medlemskap. Vi vet kanske inte till vilken slutsats i denna del EEC till sist kommer; det återstår att se.

Det har inte närmare klarlagts varför de i regeringsdeklarationen åberopade tre neutralitetsförbehållen från år 1961 ansetts böra knytas till vår ansökan.

Beträffande det första förbehållet, rätten till utträde, torde en sådan rätt föreligga utan särskilt förbehåll, även om Rom-fördraget saknar uttryckliga bestämmelser därom. Det gör också stadgan för Förenta Nationerna, såvitt jag vet, men det hindrade inte att Indonesiens begäran om utträde godtogs. I detta sammanhang vill jag också hänvisa till att Rom-avtalet i § 224 har en viss undantagsregel som förutsätter att medlemsstats förpliktelser kan suspen-

Ang. Sveriges handelspolitik deras vid krig och krigsfara eller liknande situationer, som kan påverka enskilt lands handlande. Frågan därom torde lösa sig utan särskilt förbehåll.

Det andra förbehållet nämligen om rätten för vårt land att föra en egen handelspolitik, enkannerligen att sluta egna handelsavtal med utanförstående stater, är kanske mera komplicerat. Det bär självfallet ur svensk synpunkt emot att ge avkall på landets självständighet i detta avseende. Men samma förhållande gäller de nuvarande medlemmarna. Det låter sig därför förutsätta att beslut jämlikt Rom-avtalets bestämmelser i denna punkt om överlåtande på kommissionen i Bryssel av förändret av handelsförhandlingar på medlemsstaternas vägnar inte kommer att inom överskådlig tid fattas. Att en viss koordinering av de olika medlemsländernas allmänna handelspolitik kommer till stånd bör däremot inte möta betänkligheter ur svensk synpunkt. Vi har ju redan koordinerat tullpolitiken inom GATT.

Vad slutligen angår det tredje förbehållet om våra möjligheter att inom ramen för EEC självständigt besluta om egna beredskapsåtgärder så torde detta, såvitt jag kan finna, vara ett nödvändigt element i själva neutralitetsbegreppet. Godtages vår neutralitet synes därför som en nödvändig konsekvens följa att vi även som medlem tillåtes besluta om egna beredskapsåtgärder.

Den omständigheten att vår svenska jordbrukspolitik enligt de riktlinjer som fastslogs av riksdagen i våras nära ansluter sig till EEC:s egen jordbrukspolitik torde innebära att några överkomliga svårigheter att vinna förståelse för de svenska önskemålen i denna del icke behöver föreligga.

Utifrån de anförda premisserna vågar jag dra den slutsatsen att för Sveriges del och ur Sveriges synpunkt neutralitetspolitiken som sådan inte bör utgöra hinder för fullt medlemskap och ännu mindre för en svensk associering samt att vid de kommande

Ang. Sveriges handelspolitik

förhandlingarna till sist förbehållen bör knytas till neutraliteten som sådan och endast till denna.

De tre förbehållen finns det kanske i och för sig ingenting att säga om, tycker vi. Men de har otvivelaktigt på sätt och vis varit ett hinder för oss att uppnå den allmänna förståelse ute i Europa för vårt positiva, helhjärtade intresse för det europeiska samarbetet som är ett av villkoren för framgångsrika förhandlingar — om nu den stängda dörren över huvud taget öppnas för oss och de övriga EFTA-länderna. Sådan förståelse saknas för närvarande. Den viktigaste uppgiften för vår statsledning måste därför i dagens läge vara att övertyga De sex om Sveriges vilja i angivna hänseende. Vi måste med andra ord klarlägga vår intressegemenskap med Europa, med den europeiska kontinenten. Den kulturella sidan av denna gemenskap får därvid icke tappas bort — liksom ej heller den teknologiska.

Jag skall härefter övergå till den roll som Rom-avtalets politiska målsättning kan spela för Sveriges del. Denna målsättning uttrycks i Rom-avtalets förord, den s. k. preambeln, vilken citeras i Bryssel-kommissionens senaste rapport. Jag hade tänkt att ordagrant citera den för att inte bli beskylld för lösryckta citat, som herr Holmberg. Men jag förekoms av herr Stefanson, och därför skall jag inte utsätta kammarens ledamöter för påfrestningen att höra den en gång till. Jag vill emellertid till den tappra skara i kammaren som har hört både herr Stefanson och mig ställa frågan om det verkligen finns något stötande i denna målsättning i preambeln till Rom-fördraget. Där nämns ju till på köpet u-länderna, och jag vill erinra om att det finns åtskilliga u-länder som är anslutna till Europamarknaden.

Ingenstans i Rom-avtalet står det signatärerna förbundet sig att föra en gemensam utrikes- eller försvarspolitik. Bonn-deklarationen, som det har talats om, är i dag knappast en

realitet. Intet av de krav som uppställdes i denna deklaration har kunnat uppfyllas; utvecklingen har gått i motsatt riktning. Det märkliga är att medan engelsmännen tidigare varit mycket kritiska har den engelska regeringen nu inte blott förklarat sig acceptera Rom-fördragets politiska målsättning, utan därutöver t. o. m. givit uttryck för ett särskilt intresse för denna grundläggande sida av den ekonomiska gemenskapen. Från Sverige har emellertid ingen motsvarande förklaring avgivits.

Det är ju Frankrike som inom EEC främst sätter sig emot att de nya stater som nu klappar på dörren, framför allt England, släpps in. Det paradoxala är emellertid att Frankrikes motstånd hänför sig till omständigheter som egentligen ligger utanför EEC:s kompetensområde, men att Frankrike samtidigt riktar sig mot skapandet av överstatliga institutioner inom EEC och majoritetsbeslut åtminstone när det gäller införande av nya förpliktelser när vitala nationella intressen beröres. Jag hänvisar i denna del till den s. k. Luxembourg-kompromissen för snart två år sedan.

Frankrikes opposition gäller med andra ord just den politiska målsättningen, som man från svensk sida på sina håll ser kritiskt på. Denna Frankrikes hållning har på det praktiskpolitiska fältet resulterat däri, att Europafederalisternas önskedröm om en vittgående politisk union mellan EEC:s medlemmar i dag ligger längre från sitt förverkligande än tidigare. Frågan där-om är med andra ord ställd på framtiden. Att de överstatliga momenten i integrationssträvandena förtunnats är uppenbarligen att tillskriva den avspänning som ägt rum i det kalla kriget mellan öst och väst. Den har gjort att den hundra procentiga uppslutningen kring EEC tett sig mindre tvingande, mindre angelägen än tidigare. Frankrike har ju t. o. m. lämnat NATO-organisationen. Det är i stället de ekono-

miska, industriella och icke minst de teknologiska kraven med behovet av samverkan inom ekonomi, forskning och produktion, som inom EEC sätts i förgrunden och blivit de pådrivande.

Eftersom det i Bryssel-kommissionens rapport uttryckligen säges ifrån att »ett svenskt medlemskap icke bör övervägas för den händelse icke förhandlingarna med Sverige skulle visa att landet är i stånd att utan förbehåll acceptera Gemenskapens politiska syften», gäller det för oss att ta ståndpunkt till denna betydelsefulla fråga. Vi kommer inte förbi den.

Herr talman! Det är förvisso dumt att förneka att bakom Rom-avtalet ytterst ligger en federalistisk tanke, men denna tanke har som sagt inte kommit till närmare uttryck i själva avtalet. Jag har sökt belysa det nyss, men jag skall säga ytterligare några ord därom.

Det är tydligt att i den svenska vokabulären ordet »politisk» har en annan innebörd än motsvarande ord har i utlandet. Medan vi i Sverige i första hand tänker på utrikespolitik och försvarspolitik i hithörande sammanhang, lägger man i utlandet i stället tonvikten vid det politiska samarbetet på andra områden, exempelvis ekonomisk politik, socialpolitik, skatter m. m. EEC-kommissionens uttalande i fråga om den politiska målsättningen bör alltså också ses mot denna bakgrund.

Det går förvisso ej att blunda för att det finns starka krafter som verkar för en utveckling av EEC i riktning mot ett federalt europeiskt statssystem. De framträder ofta inom Europarådet och är mycket entusiastiska. Ett fullföljande av strävandena av denna innebörd någon gång i framtiden torde emellertid inte komma att ske genom majoritetsbeslut inom EEC, utan torde förutsätta medgivande från varje enskild medlemsstat. Det torde kräva ändring i Rom-avtalet.

Till sist, herr talman, jag tror att de reella motsättningarna i själva sakfrågan i grund och botten är mindre än

Ang. Sveriges handelspolitik vad den offentliga debatten kan ge uttryck av. Vi har nog i sakfrågan i mångt och mycket sett på samma vis över partigränserna. Kritiken gäller och har gällt regeringens agerande, alltså framför allt själva förhandlingsmetodiken. Jag kan instämma i mycket av vad herr Arne Geijer sade för några timmar sedan. Han gav uttryck åt en realistisk syn på fördelarna för den svenska exportindustrin och industrin över huvud taget av ett vidgat samarbete med EEC.

I fråga om den polemik som han riktade mot Sveriges industriförbund och dess tolkning av Rom-avtalet tror jag dock att han sköt över målet. Det fulla medlemskapet i EEC ter sig för mig önskvärt men inte absolut nödvändigt. Det kan finnas övergångsformer, och eventuellt kan en association bli utvägen. Huvudsaken är för mig att vi kommer till ett praktiskt resultat, att vi kommer med i det europeiska samarbetet och inte blir ställda utanför.

Förhandlingarna blir säkerligen ingen dans på rosor. Inte heller en anslutning till EEC blir en dans på rosor. En inrikespolitisk avspänning i EEC-frågan skulle säkerligen — däri instämmer jag med herr Arne Geijer — gagna saken. Men härför kräves inte bara att vi inom oppositionen sitter tysta i båten, som herr Geijer tycks mena, utan härför kräves framför allt en mera öppen, hjärtlig, klarläggande, sakligt informerande och samlande attityd från regeringens sida. Även frågan om de erforderliga lagstiftningsåtgärderna fordrar att belysas från regeringens sida.

Herr BJÖRK (s):

Herr talman! Vid den tidpunkt då brittiska regeringens beslut att söka förhandlingar med EEC just hade blivit känt deltog bl. a. högerledaren och jag i en debatt inför konservativa studenter om marknadsfrågorna. Herr Holmberg hävdade då bl. a. att det brittiska initiativet väsentligen hade inri-

Ang. Sveriges handelspolitik

kespolitiska motiv. Jag förklarade för min del att jag inte ville göra några invändningar mot herr Holmbergs bedömningar på denna punkt. Men jag tillät mig samtidigt att fråga vilka inrikespolitiska skäl som kunde finnas för den svenska regeringen att göra ett lika dramatiskt utspel som den engelska och uppträda med lika stora gester.

Jag kan inte påminna mig att herr Holmberg gav något klart svar på den frågan. Vad som har hänt sedan dess ger mig emellertid motiv till en kompletterande fråga, nämligen vilka inrikespolitiska motiv som högern kan ha haft för sitt ständiga gestikulerande i EEC-frågan. Vad har varit motivet till dess starkt tillspetsade skrämselfpropaganda, dess envetna krav på att regeringen skulle göra det ena oöverlagda utspelet efter det andra? Jag påminner mig att just vid den tiden då vi diskuterade med herr Holmberg, var han inne på tanken att Wilsons och Browns valfart till EEC:s huvudstäder snarast borde vinna efterföljd från svenska regeringens sida. En beskäftighet av det slaget skulle med stor sannolikhet bara ha skapat irritation och försämrat vår ställning.

Om man ser tillbaka på vad som hänt, är det svårt att påminna sig ett enda högerförslag när det gäller vår förhandlingstaktik som varit välöverlagt och välmotiverat. Frågan kvarstår: Varför har man drivit denna taktik? Sannolikt för att uppträdandet byggt på en felbedömning av hela situationen. Man har föreställt sig att frågan om förhandlingar mellan Sverige och EEC skulle bli en fråga från i dag till i morgon. Detta har inte blivit fallet, och det kommer uppenbarligen att dröja rätt länge innan detta problem kommer att bli aktuellt på allvar.

Man kan kontrastera den svenska högerens uppträdande med exempelvis EEC-debatten i Schweiz. Det är ingen tvekan om att Schweiz lika väl som Sverige skulle möta allvarliga problem i det extrema fallet att dessa två neutrala

stater skulle ställas helt utanför en vidgad västeuropeisk marknad. Men i Schweiz diskuterar man dessa ting i betydligt mera lågmälda ordalag, man tar det lugnare. Förklaringen är kanske helt enkelt att Schweiz har en samlingsregering med borgerlig dominans. Det är med andra ord inte så lätt att använda EEC-frågan som inrikespolitiskt slagträ.

Jag har i Europarådets rådgivande församling tillåtit mig att på tal om Schweiz anföra den synpunkten, att om Sverige inte hade haft att ta hänsyn till det nordiska samarbetet, till vikten av att så långt möjligt hålla samman med Danmark och Norge, hade det funnits starka skäl för oss att följa Schweiz' exempel och inta en avvaktande, återhållsam attityd i den mycket svåröverskådliga och oklara situation som föreligger kring EEC:s eventuella utvidgning. Jag noterar med tillfredsställelse att regeringen i sin deklaration uttryckligen hänvisat just till det nordiska samarbetet som motiv för att man valde en något annorlunda framgångslinje än Schweiz.

Mycket i den svenska EEC-debatten har ett överkligt drag därför att man så sällan på allvar diskuterar i vad mån det föreligger politiska förutsättningar för en radikal vidgning av EEC i en nära framtid. Alldeles speciellt har man varit benägen att bortse från de hämningar som föreligger i fransk politik, oberoende av om presidenten heter de Gaulle eller ej. Om man granskar saken närmare, måste man nämligen finna att det långt ifrån skulle vara lika angeläget för Frankrike att släppa in England som medlem som det är angeläget för England att hitta en lösning av marknadsfrågorna och det egna landets strukturproblem efter en lång tid av konservativt vanstyre. Det har helt enkelt inte funnits skäl att tro på en plötslig och dramatisk förändring av den franska attityden. Det har inte funnits skäl att tro att en vidgning av EEC skulle bli en affär på kort sikt. Detta bety-

der också att hela vår debatt om EEC:s politiska målsättning och dess förenlighet med den svenska neutralitetspolitiken borde kunna föras i en lugnare atmosfär än vad som hittills varit fallet. Vi har hört flera talare i dag, senast herr Jacobsson, som försökt göra troligt att EEC:s politiska målsättning i själva verket är så oskyldig att vi utan alltför stor självövertvinnelse skulle kunna acceptera den.

Jag har i likhet med herr Jacobsson haft tillfälle att följa många debatter i detta ämne i Europarådet. Mina intryck av konflikten mellan den politiska målsättningen och Sveriges neutralitet är av exakt samma slag som herr Arne Geijer har redovisat från utrikesutskottets resa till Bryssel.

Det råder delade meningar om vad lord Chalfont egentligen sade i Lausanne. Däremot är det alldeles klart vad han sade i Strasbourg inför Europarådet några veckor tidigare. Jag skall direkt citera vad han sade i sammanfattningen av sitt långa inlägg där han pläderade för Englands medlemskap i EEC. Han sade följande: »Vi tror bestämt att den bästa framtiden för oss alla i Europa ligger i en förening av våra strävanden, ekonomiskt, politiskt och också militärt, och att en start i denna riktning måste göras nu innan det är för sent genom att vidga de europeiska gemenskaperna till att omfatta England och de av våra EFTA-partners som önskar ansluta sig.»

Det är ett par saker som är intressanta med detta anförande. Det ena är givetvis att lord Chalfont, Englands chefsförhandlare gentemot EEC, så uttryckligen betonar strävandena även till ett militärt samarbete. Det andra är att han förutsätter att Englands och övriga EFTA-medlemmars ansökningar om medlemskap skall innebära att de förbinder sig till en start i riktning mot ett utrikespolitiskt och försvarspolitiskt samarbete.

Nu kan man peka på att detta är vad lord Chalfont säger, han kanske pratar

Ang. Sveriges handelspolitik

bredvid mun. Riktigt så förhåller det sig ändå inte. Av allt att döma har lord Chalfont mycket troget återgett sina uppdragsgivares synpunkter på denna fråga. Den brittiska regeringen har nämligen under det senaste halvåret fått alltmera klart för sig att det inte räcker för den att betona sitt intresse av ett ekonomiskt samarbete inom EEC, utan att England för att det över huvud taget skall ha en chans att accepteras, måste helhjärtat acceptera också EEC:s politiska målsättning med allt vad den innebär.

Det kom bl. a. till uttryck i ett uppmärksammat tal av utrikesminister George Brown i juli i år — ungefär samtidigt som den svenska utrikesnämnden behandlade EEC-frågan. Utrikesminister Brown kom i flera sammanhang tillbaka till den långtgående innebörden av EEC:s politiska målsättning, men jag skall nöja mig med det mest representativa uttalandet där han sade följande: »Vi är medvetna om att EEC är en dynamisk organisation som redan utvecklats och kommer att utvecklas. Vi tror att Europa kan framträda som en gemenskap som uttrycker sin egen ståndpunkt och utövar inflytande på världens affärer, inte bara på de kommersiella och ekonomiska utan också på de politiska och militära områdena. Som medlem skall vi acceptera varje ansvar som den framväxande gemenskapen kan besluta att ta på sig, och vi skall med samma iver som andra medlemmar ansluta oss till skapandet av nya tillfällen att ge uttryck åt Europas enhet.»

Times' diplomatiska korrespondent, som speciellt uppmärksammade detta uttalande, berättade att han efteråt frågade en ledande statsman inom EEC hur denna reagerade och fick svaret: »Mr Brown gjorde just vad jag skulle ha gjort i hans ställe. Han gjorde det fullständigt klart att på de politiska och militära områdena skulle England vara lika samarbetsvilligt som de bästa av oss när det gäller att arbeta för enhet.»

Ang. Sveriges handelspolitik

Jag tycker att detta är ganska tänkvärt både för herr Yngve Holmberg, herr Gösta Jacobsson och folkpartipresen.

Det förhåller sig inte heller så att detta är ett påhitt av den brittiska regeringen som skulle sakna genklang på EEC-sidan. Vi som är medlemmar i Europarådet har nyligen haft möjlighet att vara med om en gemensam session mellan EEC-parlamentet och Europarådets församling. I debatten där om marknadsfrågorna förekom från framträdande representanter för partierna i olika EEC-länder en rad uttalanden som starkt betonade sambandet mellan ekonomisk, utrikespolitisk och militär samordning inom EEC-blocket.

Jag skall inte trötta kammaren med serien av citat. Det är emellertid någonting oerhört påfallande i den svenska debatten, när många talare närsynt granskar Rom-fördragets text och försöker läsa det på ett visst, oskyldigt sätt utan hänsyn till dess allmänpolitiska sammanhang och utan hänsyn till att detta fördrag är en produkt av många års debatter om hur man skall nå fram till en mycket långtgående enhet mellan Västeuropas stater.

Det finns dock de som vet bättre. Direktör Axel Iveroth i Sveriges industriförbund har i dagarna till oss utsänt ett föredrag som han har hållit. Där kan man bl. a. läsa: »Vid flera tillfällen har det från EEC-ländernas sida framhållits att vårt land, om det vill bli medlem i gemenskapen, inte blott måste acceptera Rom-fördragets innehåll utan också måste ansluta sig till EEC-ländernas politiska målsättning. Dessa uttalanden har ofta missförståtts från svensk sida», säger herr Iveroth, »därför att vi inte gjort klart för oss vad De sex avser när de talar om politiskt samarbete.» Sedan utvecklade han detta tema och tolkade det så att det i huvudsak är fråga om olika former av ekonomiskt samarbete. Han konkluderar: »Den s. k. politiska målsättningen

gäller sålunda vad man skulle kunna kalla europeisk inrikespolitik.»

Det är då för väl, herr talman, att vi har Sveriges industriförbund och direktör Axel Iveroth, som kan berätta för oss hur saker och ting verkligen ligger till! Men allvarligt talat förtjänar ju dessa uttalanden knappast några ytterligare kommentarer.

Om herr Iveroth skulle gå till Rom-fördragets skapare och försvarare och tala om för dem, att deras politiska målsättning egentligen bara går ut på något slags europeisk inrikespolitik i ekonomiska frågor, skulle de med stor sannolikhet uppfatta det som ett slag i ansiktet. Mr Brown har uppenbarligen förstått situationen rätt; herr Iveroth har inte alls förstått den.

Herr talman! Bristfälliga insikter i utrikespolitiska problemställningar hos ledande företrädare för svenskt näringsliv, vare sig de är medlemmar i Industriförbundet eller ej, kan få besvärande konsekvenser. Dessa personer får genom sin verksamhet särskilt många kontakter med företrädare för utländsk opinion och inflytelserika grupper i andra länder. Detta innebär att de, kanske oavsiktligt, till följd av sitt begränsade intresse för utrikespolitiska frågeställningar kan sprida missförstånd om den svenska utrikespolitikens innebörd. Att deras egen attityd till svenska problem också påverkas har vi fått belägg för.

Ett första steg till en sanering av den svenska EEC-debatten skulle därför vara att näringslivets företrädare äntligen skaffar sig vederhäftiga informationer.

Herr **HOLMBERG** (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Björk ställde en direkt fråga till mig om vilka inrikespolitiska eller politiska motiv över huvud taget högerpartiet har haft för sitt agerande i Europa-frågan. Han ville göra gällande, att våra förslag var oöver-

lagda och att detta hade skapat förvirring och svårigheter i det nu inledda förhandlingsskedet. Han hävdade också att vårt agerande skulle bygga på felaktiga premisser.

Herr talman! Svaret på den konkreta frågan är mycket lätt att ge, eftersom det blir en upprepning av vad herr Björk själv sagt till schweizarna på deras fråga om vårt agerande, nämligen att det är hänsynen till Norden och de nordiska ländernas agerande som är avgörande. Däri ligger också en av huvudorsakerna till högerpartiets krav på starkare och mera konsekventa initiativ från den svenska regeringens sida i den här frågan. Vi kan i Sverige inte betrakta oss såsom ett isolerat land i Norden. Vi är, kommer och skall vara, nu och i framtiden, i ett beroendeförhållande till de övriga nordiska länderna — till Norge och till Danmark men även till Finland. Det är den hänsynen, som ingår i det politiska framträdande och agerande som högerpartiet syftar till i Europa-frågan.

Jag övergår så till den andra frågan, herr Björks egen uppfattning i den här situationen. Enligt vad vi kunnat ta del av i tidningarna har herr Björk i egenkap av ledare för den svenska delegationen i Europarådet förklarat, att det enligt hans mening hade varit riktigare att över huvud taget inte inge någon ansökan i somras. En sådan ståndpunkt tror jag skulle utgöra en verklig fara för Sveriges möjligheter att nalkas och komma in i EEC, och det skulle verkligen förvirra debatten.

Herr **BJÖRK** (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Holmberg skju- ter nu fram de nordiska hänsynen som skäl för högerpartiets ivriga gestikulerande och krav på ständigt nya initiativ från regeringens sida.

Jag har för min del framhållit, att just dessa nordiska hänsyn motiverade att regeringen gjorde den framställning som nu blivit lagd. Om dessa hänsyn

icke förelegat hade det funnits tämli- gen goda skäl att i stället följa Schweiz' exempel.

Men det är ju inte så, herr Holm- berg, att högern enbart har pekat på nordiska hänsyn när den har drivit sin agitation mot regeringen. Det har varit en långt mera allmänt fördöman- de och panikbetonad agitation. I själva verket förhåller det sig ju så, att hög- ern i det förflutna av den svenska regeringen har krävt mera spektakulära initiativ, mera oöverlagda framstöt- ar än vad den norska borgerliga regering- en har kostat på sig.

Herr **HOLMBERG** (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan ge herr Björk rätt i att det naturligtvis finns ett drag av spektakulär tanke bakom högerpar- tiets agerande, och det beror på att vi inte vill låsa oss fast vid den situation som just nu uppstått när England för- söker inleda förhandlingar med EEC.

Vi menar att vi måste ha flera olika handlingsmöjligheter för framtiden. Om vi inte redan nu diskuterar och tänker igenom dem och planerar vårt framtida handlande efter dessa möjligheter rä- kar vi på efterkälken. Det ingår i varje politiskt ställningstagande att man inte ser situationen just för stunden. Man måste också se hur situationen kan komma att utveckla sig de närmaste åren — och varför inte det närmaste decenniet — när det gäller Europa-frå- gan.

Herr **BJÖRK** (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Holmberg försö- ker nu tolka högerns politik så, att den framför allt går ut på att vi skall hålla olika handlingsmöjligheter öppna.

Vad jag i mitt första anförande på- talade var exempelvis sådana propåer som att den svenska regeringen i all hast skulle ha imiterat Wilsons och Browns vallfart till EEC-huvudstäderna. Den propån var sannerligen inte något

Ang. Sveriges handelspolitik

uttryck för en vilja från högerns sida att hålla olika handlingsmöjligheter öppna. Tvärtom hade man förfärligt bråttom att utan närmare prövning förorda en imitation av Englands speciella uppträdande, betingat av Englands speciella problem.

Herr **HOLMBERG** (h) kort genmäle:

Herr talman! Om det är på det sättet att herr Erlanders tänkta besök i Bryssel och hos de europeiska sexstatsländerna enligt herr Björk kan förvirra bilden ytterligare, så tycker jag naturligtvis inte att herr Erlander skulle göra ett sådant statsbesök. Men personligen har jag nog mera än herr Björk förtroende för herr Erlanders diplomatiska förmåga.

Herr **BJÖRK** (s) kort genmäle:

Herr talman! Man måste säga att det ändå är en behållning av dagens debatt, att högerledaren uttrycker sitt förtroende för statsministerns diplomatiska förmåga!

Herr **HERNELIUS** (h):

Herr talman! Det är inte min avsikt att på minsta sätt lägga mig i det replikskifte som nyss ägt rum här i kammaren. Jag skulle möjligen bara vilja foga den reflexionen till herr Björks inlägg, att med tanke på de många resor och vallfärder som vår statsminister och vår utrikesminister gör och kommer att göra under den närmaste tiden, så hade det inte varit alldeles olämpligt att besöka EEC-ländernas huvudstäder också.

Men, herr talman, min avsikt var — hur överraskande det än låter — att med några korta ord gå in på ett par punkter i regeringsdeklarationen.

Där finns först en passus, som jag tycker är litet uppseendeväckande. Det antyds att regeringen kanske ett slag tänkte sig att man skulle nöja sig med

den avsiktsdeklaration, som regeringen avgav den 2 maj. Jag har denna avsiktsdeklaration framför mig, och jag tror att statsrådet Wickman håller med om att det knappast hade varit något bevis på »initiativkraft» och »europeisk vilja» att nöja sig med den och inte ta något ytterligare steg.

Strax efteråt i samma deklaration står att det gjorts gällande att det politiska momentet i samarbetet skjutits så långt i bakgrunden att det vore möjligt för en neutral stat att ingå som medlem i Gemenskapen. »Det finns emellertid inte några belägg för detta», anfördes det vidare. Dock kommer man litet senare fram till följande: »Mot bakgrund av faktiska händelser inom EEC — främst Luxemburg-uppgörelsen i januari i fjol som bromsade en utveckling i överstatlig riktning — vill regeringen ändå på förhand inte utesluta möjligheten av att EEC-samarbetet tagit en något annan riktning.»

Jag tycker nog att det är att uttrycka sig väldigt försiktigt; försiktigt i överkant. Det är dock ganska mycket som skett sedan Rom-fördraget undertecknades. Jag behöver bara peka på den franska östorienteringen, och jag kan peka på den nya tyska regeringens öppning åt öster, t. ex. mot Rumänien. Förutom Luxemburg, som nämnts, kan också erinras om Frankrike och NATO, och man måste tycka att det har hänt åtskilligt på det området.

Den politiska unionen, som det talades så mycket om, är sedan fyra år knappast aktuell i EEC-sammanhang, såvitt man kan förstå, och även de federalistiska tongångarna har uppenbarligen i mycket dämpats ned. Eftersom olika samtal har refererats, kanske jag också kan våga mig på att redovisa ett. Jag sammanträffade för några veckor sedan med den kanske såsom mest federalistisk ansedde utrikesministern i EEC och fick detta intryck i högsta grad bekräftat. Jag vill också erinra om att den schweiziska regeringen i ett interpellations svar i början

på året uttryckte saken så här: EEC:s politiska innehåll har förändrats. Det är odiskutabelt att de ekonomiska syftena har trätt i förgrunden. Tyngdpunkten har förskjutits från de överstatliga till de mellanstatliga organen.

Jag tycker att dessa yttranden betyder åtskilligt, och därför hade man kunnat gå en bit längre i regeringsdeklarationen och känt sig mindre bunden av regeringens föregående på den punkten.

Sedan måste jag tyvärr anmärka på referatet av vad som förekom vid utrikesnämndens sammanträden den 7 och även i någon mån den 26 juli. I varje fall ger referatet från den 7 juli en något missvisande bild av vad som förevar. Eftersom sammankomsterna är slutna, har jag ingen möjlighet att precisera min anmärkning — jag tror inte att statsrådet Wickman var med vid det sammanträdet — men den som läser protokollet, och det är ju Kungl. Maj:ts regering förbehållet, kan där kontrollera riktigheten av vad jag sagt. Jag tycker att det hade varit bättre att inte göra något referat alls av vad som förekom i utrikesnämnden än att göra ett referat som är missvisande.

Beträffande vad som hände den 26 juli skall jag nöja mig med att hänvisa till de offentliga uttalanden, som gjordes efter sammanträdet och efter det att kommunikén hade offentliggjorts. I ett offentligt uttalande av centerpartiledaren herr Hedlund — ett uttalande som jag särskilt vill rekommendera herr Sundin till genomläsning — sägs »att med den formulering ansökningsen nu har fått och mot bakgrunden av vår tidigare associeringsansökan, som alljämt är gällande, ligger det i sakens natur att resonemangen med EEC kommer att i första hand röra sig om möjligheterna att få erforderliga undantag som kan göra ett medlemskap förenligt med neutraliteten». Herr Wedén uttryckte sig ungefärligen på samma sätt.

Sedan vill jag säga några ord om dagens debatt. Det är nödvändigt och

Ang. Sveriges handelspolitik

glädjande att konstatera, att den på ett välgörande sätt skiljer sig från andra EEC-debatter i denna kammare. Den har övervägande förts i en lugn och saklig anda och den har förts under en gemensam känsla av vad som står på spel och nödvändigheten av att vi försöker möta varandra för att få resultat. Jag behöver bara erinra om den debatt, som fördes i denna kammare i slutet av maj för att skillnaden skall stå alldeles markant för oss allesamman — låt vara med den skillnad, som det alltid innebär när en debatt föres efter middagen inför en fullsatt kammare mot före lunchen inför en tämligen glest besatt kammare.

Den kommissionsledamot i Bryssel, som herr Arne Geijer citerade nyss, konstaterade vid det tillfälle, då han sade vad herr Geijer citerade, att den svenska regeringen »har ändrat sig». Han motiverade också varför han tyckte att den svenska regeringen hade ändrat sig. Jag tror att en jämförelse mellan debattreferat förr och nu ifrån denna kammare och jag hoppas även från andra kammaren kommer att ge samma slutsats.

Herr Wickmans analys av vad som faktiskt kan inträffa om vi kommer in i EEC i fråga om arbetsmarknad, socialpolitik, kapitalrörelse, osv. var välgörande klar och distinkt och gav inte utrymme för den buskagation, som ibland har förts i sammanhanget.

Herr Arne Geijers analys och referat från de sammankomster i Bryssel, som vi båda hade tillfälle att vara med om, var på samma sätt klarläggande och nyttiga. Inte minst nyttig var väl de båda herrarnas gemensamma, förödande polemik med de röster — främst i tidningen Aftonbladet i Stockholm — som länge har förkunnat att detta med EEC egentligen inte har någon betydelse för svenskt näringsliv, eftersom vi ju alltid har u-länderna och östblocket att ty oss till. I den delen av de båda herrarnas anföranden behöver verkligt inga tillägg göras. Jag hoppas bara

Ang. Sveriges handelspolitik

att argumenteringen har uppfattats där den bör uppfattas.

Herr Arne Geijer gjorde en tolkning av Bryssel-fördraget och dess politiska förbehåll som jag inte helt kan acceptera. Jag bortser då från att ordet politik betyder något annat i franskt och tyskt språkbruk än det gör i svenskt. Det är en åtskillnad, som man bör ha i minnet och som inte minst professor Ohlin har understrukit i ett inlägg för någon tid sedan.

Jag tror emellertid skillnaden mellan herr Arne Geijers bedömning och min bedömning från samma sammankomst väsentligen består i att herr Arne Geijer fäster sig vid Rom-fördragets bokstäver och inte tolkar den utveckling som har skett därefter, såsom vägledande vid bedömningen av vad dessa bokstäver faktiskt innebär i det levande livet. Han är på den punkten enligt min mening en smula för bokstavstrogen. Jag kan exemplifiera det genom att säga, att EEC förhandlat för samtliga medlemsländer veterligen bara vid ett tillfälle hittills, nämligen i fråga om Kennedy-ronden, trots att sådana förhandlingar har föreskrivits. Utvecklingen går med andra ord på annat sätt än Rom-fördragets målsmän tänkte sig när de hade pennan i sin hand — fördraget skrevs ju under det kalla krigets dagar — och det bör vi väl bara vara glada åt; men då bör vi heller inte låsa oss vid vad som skedde vid den tidpunkten.

Herr Geijer och vi andra är fullständigt ense om neutraliteten — den bestäms i Stockholm och inte i främmande huvudstäder, det är vi själva som skall ge liv och tolkning åt vad vi menar med neutralitet. Men det är också alldeles klart, att när vi har kommit fram till vår uppfattning måste vi se om vi får gehör för den i Bryssel, antingen genom ett generalförbehåll eller genom speciella klausuler; och sedan får vi ta ställning.

Vi är väl också överens om att frågan inte gagnas av att blåsas upp och ges överdrivna proportioner i den in-

rikespolitiska debatten; jag tror att den ende som försökt sig på några inrikespolitiska bravurnummer i dag är herr Sundin — det exemplet har som väl är inte lett till någon efterföljd.

Dock är det en fråga jag gärna ville ställa till herr Geijer: Om han bedömer ett medlemskap som riskabelt för neutraliteten, är det då inte lika riskabelt med ett associationsfördrag, eller kanske riskablare, eftersom vi som associerade icke har tillfälle att påverka besluten inom EEC? Som fullvärdiga medlemmar har vi rösträtt vid sidan av de andra, vi har vetorätt i frågor där vetot kan utövas, och vi har därmed helt andra resurser och helt annan förmåga att påverka utformningen av EEC:s politik för framtiden.

Ja, i den allmänt fridfulla stämning som nu lägrat sig över debatten skall jag också undvika att söka analysera de felgrepp, som regeringen enligt vår mening gjort sig skyldig till i det förflutna. Låt mig bara kort nämna två punkter. Jag tycker nog att det var beklagligt att vår ansökan kom in så sent till Bryssel, att den icke kunde behandlas samtidigt med de övriga nordiska ansökningarna. Likaså beklagar jag den märkliga form man valde: en framställning och vid sidan därav ett brev några dagar senare. Detta skapade oklarhet i Bryssel, och den var sådan att en ledande man i Bryssel som bekant har sagt, att vi vet inte i Bryssel vad Stockholm vill, och frågan är om Stockholm vet det självt.

Men det är kanske viktigare att se framåt. England har ju diskuterats i debatten, och vi är väl alldeles eniga om att England har berett Sverige en del besvikelser i EFTA-sammanhang under årens lopp. EFTA tillkom 1959 på engelskt initiativ — Sverige tjänstgjorde som, kan det väl sägas, barnmorska i sammanhanget. England var med om deklARATIONER, framför allt i London, enligt vilka man skulle tillgodose medlemsstaternas legitima intressen en för alla och alla för en. Men kort därefter

sökte England medlemskap i EEC och följdes av Danmark och Norge. 1963 spräcktes de förhandlingarna av general de Gaulle och 1964 kom den nya engelska utmaningen mot EFTA — denna importavgift på 15 procent, som ju inte gärna kan anses förenlig med EFTA-stadgan. En tid därefter var ju statsministern med vid en brasafton på Chequers, som i sin tur gav upphov till en konferens i Wien under stort upp-båd och stora förväntningar. Vi kan väl nu efteråt säga att de hade rätt som redan på förhand bedömde saken så, att det icke skulle komma något nämnvärt ut av denna Wienkonferens.

Jag ser till min oro att statsministern skall till England igen. Jag hoppas att det inte blir någon ny brasafton på Chequers med samma resultat.

I Bergen lyckades Brown få bort EFTA-deklarationens »en för alla och alla för en» och fick förpliktelsen till överläggningar i utbyte mot det tämligen intetsägande ordet »konsultationer». Och nu har England på nytt sökt inträde i EEC. Det är klart att vi under sådana förhållanden kanske är en smula tveksamma inför den engelska hållningen beträffande EFTA, och vår tveksamhet har väl inte minskat när vi läser uttalanden av såväl George Brown alldeles häromdagen i parlamentet som av Edward Heath för någon tid sedan i parlamentet, att om förhandlingarna misslyckades »vill vi självfallet att EFTA skall vara där». Jag tror att engelsmännen själva har detta klart för sig. Times skrev för någon tid sedan att många av Englands EFTA-partners har blivit trötta av att behandlas som passande sällskap för ögonblicket.

Om vi då söker se framåt ett ögonblick så är det väl alldeles uppenbart, att det osäkerhetstillstånd som av allt att döma kommer att råda länge är mycket dyrbart för det svenska folk-hushållet. Det medför felaktiga investeringar; man vet inte för vilken marknad man investerar. Det medför att in-

vesteringar som skulle kommit till stånd icke kommer till stånd, och det medför att utländska investeringar som kanske kunde verka som en stimulans på svenskt näringsliv och på konkurrensen inom Sverige också uteblir.

Vad skall vi i det läget göra? Det finns väl inget recept, men det är alldeles uppenbart att man inom Benelux har börjat få ett ökat intresse för vad man kallar en provisorisk associationscirkel i avvaktan på förhandlingar med England och övriga applikanter som kan slutföras och med lyckligt resultat.

Det har å andra sidan, kanske närmast från franskt håll, antytts att man delvis skulle kunna nå samma effekt — jag är dock inte säker på att England får vara med i kretsen när det gäller dessa funderingar — om man i stället för en associationscirkel skapade en cirkel med handelsavtal mellan EEC och denna cirkel, en cirkel i vilken då skulle ingå framför allt de nordiska länderna.

Detta är två alternativ som har skymtat. Jag utgår från att regeringen har dem i blickpunkten, och jag antar att vi får höra talas mer om dem i fortsättningen, eftersom fördröjningen av den engelska förhandlingen kommer att fortsätta. Vad som möjligen kan ske är väl att tålamodet bland de övriga fem EEC-staterna mot Frankrikes förhållningspolitik kan brista och få en urladdning till stånd i början av nästa år i någon form.

Men, herr talman, slutsatsen blir bara en. Det är viktigt och angeläget att den svenska regeringen tveklöst manifesterar sin vilja till att vara med i det stora europeiska handelsarbetet som grundval icke minst för en vidare handelspolitik och att regeringen därvidlag i nära kontakt med oppositionspartierna ser till att det också blir ett levande stöd inom folkmeningen för en sådan politik.

Ang. Sveriges handelspolitik

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp):

Herr talman! Enligt gårdagens radionyheter har herr Kosygin inför revolutionsjubileet slagit fast, att den gångna tidens utveckling visat »socialismens absoluta överlägsenhet».

Från herr Kosygin i Moskva till herr Erlander i Halmstad är steget inte så långt som man kunde tro. Enligt referat i pressen slår landets statsminister fast: »Det är vi som förstår tidens problem.» Denna förstklassiga nyhet har givetvis observerats i dagspressen. Herr Erlander säger vidare att detta att »de borgerliga inte upptäckt vad som ligger i tiden — vilket de inte heller gjorde 1932 — gör dem inkompetenta att bedöma läget».

Den som var med och på nära håll såg när grunden för krispolitiken lades 1933 är kanske inte så imponerad av jämförelsen. Det skröts faktiskt en hel del på Per Albin Hanssons historiska middag i maj 1933 också, och det är kanske inte den enda likheten. Hade inte förhandlingarna gått i lås den gången vet man inte hur det gått med den statsministern. Herr Erlander har väl tiden på sig fram till 1968.

Statsministern talar med stolthet om det ökade bostadsbyggandet. Finansminister Sträng ser saken mera realistiskt när han på tal om arbetslösheten konstaterar, att dennas omfattning föranlett att arbetsmarknaden stimulerats i första hand genom extra påsläpp av bostäder m. m. Det är, säger han, av utomordentlig vikt att klara vinterns sysselsättning.

Statsministerns glansnummer, när han således säger sig förstå tiden, är att genom arbetslöshetsbekämpande åtgärder söka klara av den kris han råkat in i.

Det må vara hur det kan och vill med oförståndet hos oss andra. Därav följer knappast logiskt någonting alls om hur socialdemokraterna behärskar problemen. Man vill gärna hoppas med finansministern, att det skall gå bättre med handelsbalansen än

vad konjunkturinstitutet befarar. Men detta har väl inte så mycket med socialism att göra som med tro, hopp och kärlek.

Detsamma kan till viss grad sägas om finansministerns förtröstan på felkällor i fråga om valutabalansen. För att beröra ett av de större problemen — turistbalansen — kan jag säga att det i varje fall är ett faktum att svenska turister exporterar en massa pengar svart, dvs. utanför de generösa valuta-restriktionerna. Men den felkällan ger utslag åt fel håll, så den passar inte i sammanhanget.

Vi har också att inför strukturrationaliseringen ta konsekvenserna av den med hänsyn till behovet av exportstimulerande investeringar lindrigt sagt onödiga högertrafikreformen. Utöver de offentligt redovisade 600 övergångsmiljonerna, som skulle ha varit 400, kommer inte bara allt smuggel i fråga om väganläggningar, kommun- och landstingsbidrag. Det är inte heller bara fråga om vad som lastas på enskilda bilägare när det gällt belysningsändringar osv. Med en miljon bilar, vilkas ägare här för fått kosta på sig i genomsnitt 100 kronor per bil, gör det 100 miljoner onödigt investerade kronor. Jag fäster mig vid att från ansvarigt håll ingen som helst redovisning kommit om förluster för enskilda och för samhället genom att de jättebelopp, som investerats i våra motorfordon, på grund av fartbegränsningen inte får rationellt utnyttjas. Att en bil eller lastbil som brukar köras i 80 eller 100 kilometer i timmen tvingas ned till exempelvis 40 säger dock något.

Vi återvänder till tro, hopp och kärlek och konstaterar att konjunkturinstitutet har framfört tanken att nu, när vi har högertrafik, skall väl utlandsturisterna komma och förbättra turistbalansen. Men siffrorna talar sitt allvarliga språk. År 1965 betalades genom utlandsturismen ut nära 600 miljoner kronor mer än vad som flöt in. År 1966 var underskottet 741 miljoner. För innevarande

år beräknas underskottet till över 900 miljoner, och för nästa år beräknar konjunkturinstitutet, trots den tröstegrund som högertrafikreformen innebär, att det kommer att bli en förlust på över 1 000 miljoner kronor. Det är beklagligt för vår handelsbalans att regeringen sitter med armarna i kors medan denna utveckling pågår.

Jag berörde finansministerns bekymmer inför företagsnedläggningar, driftsinskränkningar och friställande av arbetskraft.

Låt mig säga, att de bekymren delvis men inte helt är självförvållade. Den förda handelspolitiken har systematiskt försvagat läget för den företagsamhet, den sysselsättning som kom till med stöd av en något skyddad hemmamarknad. Jag går förbi det sätt varpå jordbruket hanteras, och då även det handtag som getts exportindustrin på jordbrukets bekostnad genom danska avtalet. Men jag stannar inför tullsänkningarnas inverkan på några av de industrigrenar, textil, läder och kemisk industri, som hade 85 procent av sin avsättning på hemmamarknaden. År 1965 avskedades eller långtidspermitterades 2 774 arbetstagare inom textil- och sömnadsbranschen, 388 inom läderbranschen m. fl. och 166 inom kemisk-teknisk industri. År 1966 var det 3 174 arbetstagare inom 128 textilföretag, 1 164 inom 35 läderföretag och 430 inom kemisk-teknisk industri. Antalet som under förra året erhöll varsel om personalinskränkningar var inom svensk industri 19 655 vid 529 företag. Trenden fortsätter, och redan i oktober detta år hade siffran nått nära 19 000. Enbart inom textilbranschen har mer än 2 700 anställda kommit i farozonen.

I Uppland har flera företag signalerat stopp eller driftsinskränkning, och beträffande andra har anställningsstopp införts.

Regeringen har vidtagit vissa åtgärder för att få i gång andra företag. Men vad gagnar det *en* företagare att *en annan* kan sätta i gång? Hos anställda, arbeta-

Ang. Sveriges handelspolitik

re liksom tjänstemän, som är rotfasta i en bygd och yrkeskunniga på ett område, är känslorna för att arbetstillfällen skapas på andra orter, där de varken har bostäder eller personlig anknytning, också minst sagt blandade.

Inte minst för kommunerna, som har omsorger om bostadsförsörjning, skolor osv., kan det vara av stor betydelse att någorlunda i tid få kännedom om konsekvenserna av denna s. k. omstrukturering. Här står det på spel så betydande värden för anställda, arbetare liksom tjänstemän, och för det allmänna att det enligt min uppfattning behövs en lagstiftning. Det är ur denna synpunkt som jag i höst tagit upp frågan i interpellation. I regeringens handelspolitik tycks denna sida av företagsdöden inte vara med. Här synes det dock rimligt att de människor det gäller skall kunna i tid inrätta sig efter vad som förestår dem. I år har t. o. m. oktober 171 företag slagit igen och 10 700 anställda friställts.

Ett betydande svenskt engagemang i Världsbanken och Internationella valutafonden synes också inge bekymmer. Utrikesministern har talat en del om det.

År 1959 beslöt riksdagen garantiförbindelser för över 1 000 miljoner kronor. Förbindelserna var avgivna i dollar, så att här hjälper det inte med det slags statsbankrutt som kallas devalvering. I vederbörande utskotts av riksdagen bifallna utlåtande säges: »Stöd från svensk sida borde lämnas Världsbanken i dess arbetsuppgift att efter affärsmässiga grunder i växande utsträckning bedriva utlåning för investeringsändamål till främst underutvecklade länder.»

Jag efterhörde då hur man tänkt sig klara detta borgensåtagande — det är ju för ansvarskännande människor den första tanken när det ifrågasätts att skriva borgen. Från s. k. auktoritativt håll — dock knappast när det gäller ekonomin — gavs försäkringen att det var fråga om fullt bankmässiga lån.

Nu har det signalerats att den ena

Ang. Sveriges handelspolitik

låntagaren efter den andra har uppenbara likviditetssvårigheter. Utrikesministern har låtit oss veta att de »hjälpta» går mot konkurs. Det gäller väl inte alla, vill vi hoppas, men utrikesministern rekommenderar andra metoder. Det vore intressant om finansministern ville en smula uppmärksamma de risker för valutaengagemangen på världsmarknaden vilka ligger i lättsinnigt borgensskrivande.

Svenska storföretagare har funnit det svårt att planera sin produktion, om de inte får klarhet om vi skall med i EEC eller inte. Ja, det där med framtiden är ett besvärligt kapitel. Till och med för dem som är med i EEC är det besvärligt nog. EEC är rakt ingen hamn dit inte tidens stormar når!

Att vi inte kan fullfölja en svensk arbetsmarknadspolitik inom EEC är ju självklart. Detsamma gäller om lokaliseringpolitiken. Den blir det slut med om vi skulle komma dit. En framstående representant för storindustrin har trots sig upptäcka brist på logik i regeringens handlande. I och för sig är det inte så märkvärdigt. Han säger emellertid, att regeringen dels fruktar att utlandsfinans köper upp svenska aktier och andra värden, dels är rädd för att fri kapitalrörelse inom EEC skulle medföra kapitalflykt från Sverige. Det vore bra, menar han, om regeringen bestämde sig för vilketdera, ty som det är upplagt förefaller det inte riktigt logiskt. Men i denna föränderlighetens värld är det faktiskt så illa ställt, att man kan räkna med båda möjligheterna. Man tror att Sverige utanför eller som associerad inte skulle ha något inflytande. Men innanför? Är det för hädiskt att gissa att det skulle bli tämligen enahanda?

Men som sagt, det där med EEC hör just inte till den aktuella politiken. Kanske kom det med i regeringsdeklarationen mest av inrikespolitiska skäl. De EEC-frälsta i oppositionen skulle hjälpa regeringen att få resonera om neutraliteten. Det har de gjort, och den

är ju för oss alla ett synnerligen kärt ämne!

För min del vill jag sluta med en from önskan att vår nådiga regering ville sköta våra egna angelägenheter bättre, att statsråden i något större utsträckning håller sig hemma och sköter sina departement, så att folk som behöver träffa dem finner dem där, och att samma nådiga försyn, som hittills hägnat detta gamla land, måtte förskona det mot större olyckor.

Herr LUNDBERG (h):

Herr talman! När jag hörde speciellt de första två tredjedelarna av herr Ferdinand Nilssons anförande, blev jag mycket osäker. Jag undrade om jag hade tagit fel på dag, men jag kollade att det *var* tisdag och att det *var* handelspolitik som vi debatterade. Annars hade vi kanske fått ett handelspolitiskt anförande i morgon av herr Ferdinand Nilsson!

Min avsikt är inte nu att tala kring den gemensamma marknaden eller neutraliteten, utan i stället något om ett nordiskt samarbete i en specialfråga, som närmast berördes av herr Sundin i hans första inlägg och som jag tycker att det är helt riktigt att aktualisera.

Jag skulle vilja utnyttja tillfället att fråga expertisen på utrikeshandeln: Vad kan göras för att underlätta handeln med östländerna? Jag ser ingen regeringsledamot här, och frågan får väl närmast gå till protokollet.

Jag instämmer med vad herr Arne Geijer säger beträffande östhandeln, och jag får kanske lov att ge mitt enkla svar på den fråga som herr Geijer ställde om det är möjligt att öka den handeln. Utan vidare: ja! Det är min åsikt, som direkt engagerad i sådan handel, låt vara kanske i blygsam skala.

Handeln är i dag liten. Den kan växa men den kan självfallet aldrig bli en ersättning för förlorade marknader på närmare håll. Den lider svårt i dag av det primitiva bilaterala avräkningsför-

farandet. Varje enskilt land på östsidan strävar efter balans i handeln med varje enskilt land här. Det medför en tröghet och dämpning och en ryckighet som är orimlig. Det har förekommit tillfällig dumping från ett östland för att landet i en viss vara skulle fylla sin exportkvot i slutet av en avräkningsperiod etc. etc.

Om det varit så väl, att man kommersiellt i praktiken kunnat tala om ett östblock på det sättet att det förekommit verklig multilateral handel med en grupp stater på den sidan, då hade allting flutit mycket lättare. Men i realiteten gav i varje fall för mig Balkanländerna det intrycket, att de är ett antal sinsemellan hårt konkurrerande stater med mycket ringa samarbete i praktiska frågor, alla mer eller mindre långt komna på vägen från den teoretiska socialismen mot en liberalare blandekonomi.

Häri ligger ett hopp om bättre handelsmöjligheter eftersom de länder som nått längst i liberalisering så uppenbart också visar den största konkurrenskraften och den största levnadsstandarden.

Den svenska exportindustrin kämpar en hård kamp på Balkan. Jag träffade ett antal representanter för de stora svenska exportintressena i Sofia och fick deras färskva synpunkter när de kom direkt från en avslutad mäsas i Plovdiv. Man talade om schweizarnas konkurrens med mycket fördelaktiga kreditvillkor, om västtyskarnas massiva uppvaktning av dessa uppköpsorganisationer, men man talade mest om köparländernas kroniska valutabrist, som gör att kanske bara halva behovet av en stor svensk exportvara — vi kan säga borrhstål — kunde köpas normalt.

Sedan begärde man att den svenska exportören skulle ge sig in på s. k. motaffärer, köp av för honom helt främmande varor i utbyte mot de egna, bytesaffärer, triangelfaffärer m. m. Det har från svensk sida gjorts ansträngningar att få stil på den typen av nödtvungen belastning. Jag kan nämna SUKAB och

Ang. Sveriges handelspolitik
Volvos dotterföretag Volvest. I stort blev det hela dock en belastning, en fördyring och en broms på utvecklingen.

Min fråga skulle nu vara: Finns det någon intressegemenskap inom de nordiska länderna, som gör att vi skulle kunna uppträda som en enhet gentemot helst en grupp av öststater eller mot varje östland enskilt? Är detta en framkomlig väg mot ett friare handelsutbyte på multilateral basis? Jag är väl medveten om dessa länders principer för statshandeln, deras valutasvårigheter — som för vissa länder speglas i våldsamma svartabörskurser — och att det finns någonting som heter Comenkon. Trots detta, och eftersom det överallt håller på att ske en uppluckring av principer och metoder med Jugoslavien som förebild — fast just detta ofta förnekas — vore det kanske skäl till en förutsättningslös analys och en aktivitet åt det hållet.

En annan praktisk åtgärd för att hjälpa fram östhandeln vore en förstärkning av vår handelsrepresentation där. Var och med vilken uppdelning av arbetsfält etc. är jag inte kompetent att bedöma, men rent gissningsvis kunde nytta göras i Östberlin och i Wien, som är en inkörsport till Balkan. På det sättet kunde den mindre och medelstora exportindustrin få handgriplig praktisk hjälp med sin marknadsföring. Det är sannolikt inom denna grupp av företag, som vi har vår dolda reserv när det gäller möjligheter att öka vår export. Storindustrin etablerar sig ju i stor utsträckning utomlands med dotterföretag. Det är en möjlighet som de mindre företagarna inte har. Dessutom — icke att förglömma — skulle importhandeln få en nyttig hjälp och ledning.

Denna önskan om förstärkning av handelsrepresentationen får icke för ett ögonblick tolkas som kritik mot det arbete som i dag utförs av utrikesrepresentationen där ute. Tvärtom kan jag personligen intyga att de ambassader, som jag nyligen hade tillfälle att

Ang. Sveriges handelspolitik

besöka, var mycket hjälpsamma och lämnade all tänkbar service.

Herr NILSSON, FERDINAND, (cp)
kort genmäle:

Herr talman! Jag ber kammaren om vänligt överseende när jag försöker hålla kurs med herr Lundberg om vad som möjligen kan ingå i handelspolitik. Vi har väl ändå klart för oss, att om det drivs en politik som innebär en omläggning av det skydd och de möjligheter för reserverad marknad som en stor del av vår industri tidigare haft, är detta väsentligt just för handelsbalansen och u-landsinvesteringarna. Där emot är det mindre centralt, herr Lundberg, att man för ut debatten på frågan om en EEC-anslutning. Jag vill gärna citera president Kekkonen, som blev tillfrågad av en påflugen tidningsman om han hade något att invända mot Sveriges ansökan till EEC. Nej, det hade herr Kekkonen inte. Han var heller inte tveksam om att det inte blir resultat. Jag håller med om det. Detta är för närvarande inte aktuellt. Men om man lyckas få in diskussionen på EEC, säger man nästa gång »neutralitet», och då är vi inne på ett kärt inrikespolitiskt ämne.

Jag förstår inte att man gång på gång skall låta lura sig på det sättet, när det finns så stora och brännande saker inom landet att diskutera och så betydelsefulla konsekvenser av den handelspolitik som har förts under de senaste åren. Man har lockats in i en diskussion som till syvende og sist kommer in på frågan om neutraliteten, där vi alla borde vara rörande eniga. De som inte är det bör akta sig väldigt nog.

Herr BRUNDIN (h):

Herr talman! Till de mera intressanta utvecklingslinjerna i vårt och omvärldens näringsliv samt i den internationella handeln hör de ökade investeringarna på främmande marknader.

Det har under 1960-talets första hälft inträffat att en rad både stora och medelstora svenska företag i kraftigt ökande takt investerat i Sverige intjänade vinstmedel i olika länder, i första hand tillhörande EEC-blocket, men även i länder inom EFTA. Det har haft en sådan omfattning att för närvarande har var sjätte anställd i svenska företag sin arbetsplats utanför Sverige. Till den del det går att mäta utvecklingen inom olika delar av ett näringsliv i antalet anställda, kan det också sägas att utvecklingen i de i utlandet placerade svenska företagen varit fyra gånger snabbare än motsvarande utveckling i Sverige.

Det intressanta i denna utveckling är dels vilka konsekvenser den leder till på kort och lång sikt och dels vilka motiv som föranleder den. Att döma av en del kommentarer, som gjorts i olika sammanhang, synes det ligga nära till hands för många att betrakta denna utveckling som en företagens flykt från vårt land, ledande till besvärande samsättningsproblem på lång sikt.

Det kan därför vara skäl att i denna debatt framhålla, att även om resultatet framför allt på lång sikt är svårt att bedöma, så torde det vara klart att dessa utlandsinvesteringar som regel inte utgör ett alternativ till en annars möjlig produktion inom vårt eget land och export till främmande marknader. De innebär i stället ett vidgat utnyttjande av svensk teknologi och svenskt kapital kombinerat med utländskt kapital samt har lett till en ökad marknadsandel för de svenska företagen i andra länder. Dessa investeringar tycks uppenbarligen också, både till den del de gjorts i producerande företag och till den del de gjorts i försäljningsbolag, ha lett till större export från Sverige än vad som annars skulle ha varit möjligt. I all synnerhet är det fallet beträffande Gemensamma marknaden.

Det bör också nämnas att dessa investeringar leder till ett tillbakaflyde av kapital till vårt land i en omfatt-

ning som man får hoppas motsvarar en rimlig avkastning. Motiven för denna utveckling är väl i första hand de handelshinder som blivit en följd av splittningen av Europa i skilda handelsblock. Därutöver torde också råvarukostnader, transport- och produktionskostnader i icke oväsentlig grad motiverat en del av investeringsbesluten. Ett särskilt intressant fenomen är att vid bestämmande av lokalisering utanför landets gränser synes de olika kapitalmarknadsförhållandena i olika länder ha inverkat. Det måste anses innebära att även den svenska kapitalmarknadsknappheten för näringslivets del varit en bidragande orsak till utvecklingen.

Det borde nu vara möjligt att mera systematiskt mäta effekten i olika avseenden av den här utvecklingen, vilket är ytterst angeläget att man snart och fortlöpande ägnar kraft åt för att bättre kunna bedöma den sannolika effekten på lång sikt.

Det är nämligen inte av sig självt givet att — även om hittills resultatet av denna utveckling varit gynnsam — det samma skulle gälla på lång sikt om utvecklingen fortsätter i samma takt som under de senaste åren.

Särskilt intressant är det att i det här avseendet spekulera i den påverkan på utvecklingen som skulle ernås genom ett undanröjande av de handelshinder som vi för närvarande har, och då i första hand om EFTA och EEC sammanslås till ett gemensamt handelsblock.

Statsrådet Wickman berörde i förbigående denna frågeställning. Jag delar hans uppfattning att en marknadssammanslagning sannolikt får anses innebära en dämpning av denna utveckling, som på lång sikt skulle kunna innebära risker för sysselsättningen i vårt land.

Även om denna bedömning är ytterst osäker, är det helt klart att den utveckling som inletts är olycklig. Till följd av att handelsblock bildats stegvis har vi först fått en nationell omstrukturering av näringslivet för att anpassa det till det egna handelsblockets förutsätt-

ningar och villkor. Nu får vi, med hänsyn till att de olika blockens förekomst lett till speciella handelshinder, en internationell omstrukturering. Då blocken sedan en gång sammanslås, måste vi ta ett tredje omstruktureringssteg. Det är ytterst angeläget inte minst ur denna synpunkt att göra allt som är möjligt för att påskynda sammanslagningen av EEC och EFTA. Det utgör i själva verket en ytterst angelägen trygghetsreform inte bara för oss i Sverige utan också för hela Europa, och inte minst skapas därigenom helt nya förutsättningar för ett effektivt och omfattande stöd åt utvecklingsländerna.

Europa-tanken, som den växte fram hos anglosachsiska politiker under andra världskrigets sista år och som sedan under efterkrigsåren vällde som en våg av hoppfullhet och framtidstro över hela Västeuropa, har skymts bort i alltför stor utsträckning av de renodlat handelspolitiska diskussionerna i stället för att vägleda dessa. Men denna Europa-tanke kan man inte bortse från och jag tror att här föreligger möjligen en generationsmotsättning eller åtminstone en generationsskillnad. Det är ingen tvekan om att den unga generationen ser i Europa-tanken någonting ytterst stimulerande och värdefullt, någonting fredsbevarande, och det är också klart att den unga generationen ser en sammanslagning av EEC och EFTA som ett viktigt led i byggandet av ett enat och förenat Europa. För den unga generationen framstår vårt ansvar gentemot utvecklingsländerna som särskilt stort. Vi tänker inte längre i byalagsanda. Vi tänker inte nationellt — vi tänker internationellt. Ungdomen är bärare av en broderskapstanke och en broderskapskänsla som inte känner några nationella gränser, men den ungdom som ser realistiskt på vårt ansvar inser att förverkligande av denna broderskapstanke ställer materiella krav i första hand på de mest utvecklade industriländerna så att de på bästa sätt tillvaratar tillgängliga resurser för att

Ang. Sveriges handelspolitik

kunna hjälpa de folk som behöver stöd.

Det är därför som strävan att förena EFTA och EEC och drömmen om att en gång kunna förverkliga Europa-tanken är så intimt förknippade med viljan att hjälpa u-länderna. Det är också därför vi reagerar mot den handfallenhet som inte bara från vår egen regerings sida utan också från annat håll visats i de försök som hittills gjorts för att förena EFTA och EEC. Ett mera aktivt agerande från regeringens sida, en starkare markerad vilja i denna fråga hade kunnat fånga upp en stor entusiasm framför allt hos den unga generationen — en kraftkälla som nu dess värre i betydande utsträckning söker sig andra utlopp.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Föredrogos och bordlades ånyo konstitutionsutskottets utlåtanden nr 52 och 53, statsutskottets utlåtanden nr 135—145, första lagutskottets utlåtanden nr 55—57, andra lagutskottets utlåtanden nr 55, 58 och 59, tredje lagutskottets utlåtanden nr 51—53 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 33 och 34.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 326, i anledning av motion om statligt stöd till s. k. håltimmeverksamhet i skolorna; och

nr 327, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statlig medverkan vid fastställande av anställnings- eller arbetsvillkor för vissa arbetstagare hos kommun eller annan allmän inrättning.

Anmälades och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 328, till Konungen i anledning av väckt motion angående handläggningen av vissa ärenden rörande omhändertagande av barn.

Anmälades och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 330, till Konungen i anledning av väckta motioner angående rätten till avdrag vid beskattningen för resor med egen bil till arbetsplatsen m. m.

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökning:

Till riksdagens första kammare

Härmed anhålles om ledighet från riksdagsarbetet under tiden den 9/11 till den 15/11 för att delta i studiebesök i Bonn med utredningen för definitiv källskatt.

Stockholm den 7/11 1967

Erik Wärnberg

Den begärda ledigheten beviljades.

Anmälades och bordlades följande till kammaren överlämnade kungl. propositioner:

nr 160, med förslag till förordning om ändring i vägtrafikförordningen den 28 september 1951 (nr 648), såvitt avser bl. a. axeltryck, bruttovikt och fordonslängd, m. m.;

nr 162, med förslag till lag med anledning av sammanslagning av överståthållarämbetet och länsstyrelsen i Stockholms län, m. m.; samt

nr 163, angående statlig kreditgaranti för lån avseende anskaffning av lantbrevbärbilar.

Anmälades och bordlades

bevillningsutskottets betänkande nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i uppbördsförordningen, m. m. jämte motioner;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 43, i anledning av motioner om konsumentupplysning rörande försäkringar;

nr 44, i anledning av motioner angående zonindelningen vid beräkningen av bilförsäkringspremier;

nr 45, i anledning av motioner angående en branschutredning inom pappers- och massaindustrien;

nr 46, i anledning av motioner angående glas- och träindustrien i Kalmar och Kronobergs län; samt

nr 47, i anledning av motion om anordnande i riksdagshuset av dagrum för icke rökare; ävensom

allmänna beredningsutskottets utlåtanden:

nr 47, i anledning av motioner om utredning angående den äldre arbetskraften; samt

nr 48, i anledning av motioner angående jourtjänst inom den öppna läkarvården.

Anmälades och bordlades följande motioner:

dels

nr 891, av herrar *Alexanderson* och *Ernulf*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 144, med förslag till lag angående dels begränsad giltighetstid för lagen den 18 juni 1925 (nr 334) om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område, dels ändrad lydelse av 1 och 1 a §§ samma lag;

nr 892, av herr *Dahlberg m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 144, med förslag till lag angående dels begränsad giltighetstid för lagen den 18 juni 1925 (nr 334) om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet om-

råde, dels ändrad lydelse av 1 och 1 a §§ samma lag;

nr 893, av herr *Dahlén m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 145, med förslag till lag angående ändring i lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen m. m.;

nr 894, av herr *Holmberg m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 145, med förslag till lag angående ändring i lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen m. m.;

dels

nr 895, av herr *Geijer, Arne, m. fl.*,

nr 896, av herr *Hübinette m. fl.*,

nr 897, av herr *Ottosson m. fl.*,

nr 898, av herr *Strandberg m. fl.*,
och

nr 899, av herr *Werner*,

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 147, med förslag till lag angående ändring i lagen den 14 maj 1954 (nr 243) om yrkesskadeförsäkring, m. m.;

dels ock nr 900, av herrar *Enarsson* och *Schött*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 152, med förslag till lag angående dels fortsatt giltighet av 1 § andra stycket lagen den 31 maj 1963 (nr 268) om igångsättningsstillstånd för byggnadsarbete, dels ändrad lydelse av 3 § samma lag.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 16.09.

In fidem

K.-G. Lindelöw